

DANSK OG FREMMED RET

—

RETSHISTORISKE AFHANDLINGER

AF

LUDVIG HOLBERG

DR. JURIS.

KJØBENHAVN

HOS UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

TRYKT HOS NIELSEN OG LYDICHE

1891.

Indholdsfortegnelse.

	Side
Indledning	I—VI
Biskop Knud Mikkelsen og hans Glosser til Jydske Lov.	
I. Biskop Knud Mikkelsen	3
II. Biskop Knuds Glosser.....	10
Kilderne til Jydske Lovs Fortale.	
I. Indledning	25
II. Fortalens Kilder.....	37
III. Norske Paralleler.....	65
Dansk og engelsk Retsudvikling i Middelalderen.	
I. Rigslove og Landskabslove i England	8;
1. Rigslove og Landskabslove for den normanniske Erobring	89
2. Rigslove og Landskabslove efter den normanniske Erobring.....	98
3. Er Edwards Lov hele Retstilstanden paa hans Tid? ...	108
4. Hvorledes tænkte man sig Sammensmeltningen af de 3 Landskabslove foregaaet?.....	115
5. Leges Henrici.....	122
II. Rigslove og Provindslove i Danmark	131
III. Danmark og England	140
Leges Waldemari regis.	
I. Den »Abel-Kristofferske Forordning«.....	147
II. Har den »Abel-Kristofferske Forordning« været en gjældende Lov?.....	168
III. Spor af Leges Waldemari i senere Haandfæstninger	178
Den lovgivende Myndighed i Riget og Landene i Middelalderen.....	187

Forkortelser.

- And. Sun. 3: Andreas Sunesens Parafrase over Skaanske Lov.
A. M. 3: Den Arne-Magnæanske Samling.
D. Mag. 3: Danske Magasin.
D. R. 3: L. Holberg: Dansk Rigslovgivning (Kjbh. 1889).
Er. sj. L. 3: Eriks sjællandske Lov.
G. A. 3: Geheimearkivets Aarsberetning.
Hf. 3: Haandfæstning.
J. L. 3: Jydske Lov.
Kn. 3: Biskop Knud Mikkelsens Glosser til J. L.
K. V. L. 3: L. Holberg: Kong Valdemars Lov (Kjbh. 1886).
S. R. D. 3: Scriptores rerum Danicarum.
Sk. L. 3: Skaanske Lov.
V. sj. L. 3: Valdemars sjællandske Lov.
-

Rettelser.

Side 11	Linie 8	fra oven	Ret og at intet læs:	Ret, at intet
— 26	— 10	fra neden	Fortale	— Fortale,
— 28	— 18	fra oven	manasterium	— monasterium
— 44	— 14	fra neden	ræsuitum	— rætuisum,
— 48	— 1	fra oven	ec.	— af c.
— 55	— 13	fra neden	nærsmet	— nærmest.
— 59	— 19	fra oven	oedierit	— oeciderit
— 82	— 19	fra neden	Bemærkningen	— Bemærkningen om
— 108	— 13	- -	Styrke	— Styrelse
— 115	— 11	fra oven	dem	— den
— 123	— 13	fra neden	censvctudines	— consvetudines
— 126	— 1	fra oven	suos	— suo

INDLEDNING.

Allerede for mange Aar siden klagede C. Paludan-Müller over, at vore nordiske Historier siden Reformationen, det er da: siden der er bleven en egentlig Historieskrivning i Danmark, saa godt som ikke kjende den katholske Kirkes ældre Lov og Forfatning og derfor ere fulde af Misforstaaelser og Feil, naar Talen bliver om Middelalderens kirkelige Forhold.*) En lignende Beklagelse over manglende Kjendskab til kanonisk Ret er derimod ikke fremkommen fra vore Retshistorikeres Side, de have hverken havt noget virkeligt Kjendskab til kanonisk Ret eller indset Nytten af at have saadan Kundskab; og dog kan der ikke være Tvivl om, at hvis kanonisk Ret er gavnlig for Historikere, der paa rette Maade ville forstaa Middelalderens Forhold, saa er Indsigt i kanonisk Ret endnu langt nødvendigere for Retshistorikerne, der behandle Retsstoffet fra en Tid, hvor det er nødvendigt bestandig at have Blikket aabent for mulige Paavirkninger paa den nationale Ret fra det Retssystem, hvori alle Retskyndige den Gang vare oplærte, og som almindelig anerkjendtes som Guds Lov.

De to første af de følgende Afhandlinger ville vise, i hvilken Grad den danske Retshistorie er skreven uden

*) De første Konger af den Oldenborgske Slægt. S. 342.

Kjendskab til kanonisk Ret, og hvad dette Forhold kan føre til. Som Exempel er der taget en Forfatter, der kjendte kanonisk Ret, og en dansk Lov, og der er vist, hvormeget vor Kundskab til den danske Retskilde voxer, naar vi naa til at forstaa den gamle Forfatter fra den kanoniske Rets Tid.

De to Afhandlinger kunne maaske gjøre nogen yderligere Nytte. Afhandlingen om Biskop Knud og hans Glosser kunde mulig vække Lyst til at studere denne interessante Forfatter, og Afhandlingen om Jydske Lovs Fortale vil forhaabentlig definitivt fastslaa det rette Synspunkt, hvorfra dette vigtige Aktstykke maa bedømmes. De enkelte Bemærkninger om svenske Paralleler og de mere udførlige Sammenligninger med norsk Ret ville vistnok ogsaa virke oplysende. — Det er tidligere bleven sagt om Jydske Lovs Fortale, at den afgiver et Bevis paa »det fribaarne i hin Tids Tænkemaade«, og at, hvis man paa Basis af Fortalen sammenligner hin Tid med vor egen, vil man have Aarsag til at undre sig over, i hvor høj Grad »den danske Folkelighed« har bevaret sit oprindelige Præg og den nedarvede Samfundsorden*). Dette er paa en vis Maade rigtigt; men det bliver nødvendigt for Fremtiden at betone, at den danske Folkelighed i det 13de Aarhundrede var mere paavirket af fremmede Ideer i sit Statsvæsen og i sine offentligretlige Forhold end man hidtil har havt Øie for. Forholdsvis var vel den fremmede Paavirkning i det 13de Aarhundrede lige saa stærk som i det 19de, og det Billede af Statsordningen for 650 Aar siden, som kan skimtes gennem Jydske Lovs Fortale, synes at være lige saa fuldt dannet efter fremmede Forbillede som vor nugældende Grundlov.

*) A. D. Jørgensen: Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie. Kjøbenhavn 1882. S. 86—87.

At det forholder sig anderledes med Landskabslovene, og at den deri indeholdte Ret i alt Væsentligt er upaa-virket af fremmed Ret, er sandt, men atter her er der dog nogen mere Paavirkning fra fremmed, særlig ka-nonisk Ret end man hidtil har villet indrømme. At paavise dette Sidste, ligger imidlertid udenfor den Op-gave, vi her have stillet os.

Skal middelalderlig Ret overhovedet kunne behandles med noget virkeligt Udbytte, er det nødvendigt stedse noic at skjelne mellem Rigets Ret og Landenes Ret, fordi Adskillelsen mellem disse to Retssystemer i Virke-ligheden er en Betingelse for at kunne forstaa, hvorledes vor nugjældende Ret er bleven til. Rigens Ret og Landenes Ret danne de to store Kilder for vort nu-værende Retssystem, disse to Strømme løb oprindeligt jævnsides, nærmede sig derefter mere og mere til hin-anden og flød sluttelig sammen i een Strøm — vor nu-gjældende Ret. Det er denne oprindelige Modsætning mellem Rigets og Landenes Ret, der er Gjenstand for de 3 sidste af de følgende Afhandlinger.

Denne Modsætning er selvfølgelig ikke noget for Danmark Særligt, den gjenfindes tvertimod i alle Lande i Middelalderen, som have en germanisk Befolkning, og det maa derfor anses for lærerigt at undersøge Forholdet mellem Rigsret og Landsret i et beslægtet Land, med rigere Oplysninger om middelalderlige Forhold end dem, der staa til Raadighed for Danmarks Ved-kommende. Afhandlingen om Retsudviklingen i England og Danmark forsøger derfor at fremdrage Lighed og Ulighed i de to Landes Retsudvikling i Henseende til Rigsret og Landsret. Den engelske Parallel skulde dog, foruden at klare danske Forhold, tillige bidrage til et rigtigere Syn paa Kong Knud den Stores Stilling til engelsk Ret. Det bør fra dansk Side en Gang paavises, at Kong Knud har indlagt sig

stor Fortjeneste af den gammel-engelske Ret, Noget som hidtil kun er anerkjendt af en enkelt engelsk Forfatter, medens man ellers paa en paafaldende Maade har misforstaaet og bortforklaret Kong Knuds Virksomhed for Lov og Ret i England, der er saa betydningsfuld, at det ikke er Mundsveir, naar en gammel Forfatter fra det 12te Aarhundrede erklærer, at de Love, som kaldtes Kong Edwards, i Virkeligheden var Kong Knuds Anordninger.

Afhandlingen om Leges Waldemari regis optager til fornyet Undersøgelse den af mig i mit Skrift om Kong Valdemars Lov forsvarede Theori om Betydningen af dette Udtryk og søger at besvare de Indvendinger mod Theorien, der ere fremsatte, især af Professor, Dr. jur. H. Matzen. Denne Forfatters interessante Værk, »Danske Kongers Haandfæstninger«, viser helt igjennem et fra mit saare forskjelligt Syn paa Udviklingen af Danmarks offentlige Ret i Middelalderen; men netop herved er Muligheden givet for, at de vanskelige Spørgsmaal, vi behandle, kunne blive saaledes klarede, at den rette Løsning kan findes. Foreløbig vilde jeg gjerne vise min høitærede Modstander, hvilke betydelige Vanskeligheder det medfører at antage den af ham paa dette Punkt opstillede Theori.

Den sidste Afhandling søger i Tilslutning til de to foregaaende Afhandlinger, at klare det for dansk middelalderlig Ret betydningsfulde Spørgsmaal om den lovgivende Magt i Riget og Landene. Saa mærkeligt det end kan synes, er det dog en Kjendsgjerning, at vore ældre retshistoriske Forfattere i deres Undersøgelser om Lovgivningsmagten undlode at tage Hensyn til Adskillelsen mellem Land og Rige, og som en Følge heraf er det ikke endnu gaaet op for Nutiden, hvad Forskjellen er mellem Rigslove og Landslove. Naturligvis kan der paa forskjellig Maade skjælnes mellem disse

to Slags Love, idet man kan lægge Vægt paa Forskjellen i Henseende til Lovenes Oprindelse, Indhold eller Omfanget for deres Gyldighed. Grundede man Adskillelsen paa Hensynet til Lovenes Oprindelse, maatte man komme til, at Rigslove vare saadanne, som hidrørte fra Rigets Repræsentation, Konge og Danehof, hvad enten disse Love indeholdt Provindsret eller Rigslovstof, og selv om Lovene kun indeholdt Retsbestemmelser for et enkelt Land. Skjælnede man mellem Lovene efter deres Indhold, maatte man sige, at Rigslove, vare alene de Love, der indeholdt Rigslovstof (Haandfæstninger), hvorimod alle Love, der indeholdt Provindslovstof, vare Landslove, selv om de vare bestemte til at gjælde for alle Lande, altsaa i hele Riget (Recesser). Drog man endelig Skjælnemærket mellem Rigslov og Landslov efter Hensynet til det forskellige Omfang i territorial Henseende, i hvilket Lovene havde Gyldighed, maatte enhver Lov, der gjaldt for hele Riget (alle Lande), være en Rigslov, hvad enten den nærmest er en Haandfæstning (indeholder Rigslovstof) eller en Reces (indeholder Landslovstof), og fremdeles hvad enten den angik alle Undersaatter eller kun en Klasse af Undersaatterne, naar Loven i sidste Fald gjaldt for Undersaatter af denne Klasse i hele Riget (Vederlagslove).

Enhver af disse Inddelinger har selvfølgelig sin Betydning, men de to første Inddelingsmaader have dog mindre Interesse for dansk Ret, thi man vilde f. Ex. ved strængt at lægge Lovenes Oprindelse til Grund for Inddelingen, komme til, at den jydsk Lovbog var en Rigslov, idet den sattes i Kraft ved en Danehofsbeslutning, og man vilde ved at lægge Vægt paa Indholdet f. Ex. nødsages til at skjælnede mellem paa den ene Side de enkelte Bestemmelser i en Haandfæstning, der mulig indeholdt unificerende Provindsret, og paa den

anden Side den store Mængde af Haandfæstningens Regler, der indeholdt Rigslov. Derimod har den sidstnævnte Inddeling efter Hensynet til Omfanget for Lovenes Gyldighed i territorial Henseende størst Interesse for dansk Ret, og det er derfor denne, der i de følgende Afhandlinger, særlig i den sidste Afhandling, er lagt til Grund. Denne Adskillelse kan nemlig klart og tydeligt gennemføres paa Lovstoffet og den har ogsaa af den Grund særlig Interesse, at det er i Rigslove, tagne i denne Betydning, nemlig i Vederlagslove, i Haandfæstninger og i hvad man senere kaldte Recesser, at man især skal søge Fremskridtet og Paavirkningen fra fremmede Retssystemer, medens den anden Slags Love, Landslovene, mere repræsenterer den nationale Ret og det konservative Princip.

Biskop Knud Mikkelsen og hans Glosser
til Jydske Lov.

I.

Biskop Knud Mikkelson.

Om hans Fødselsaar og Herkomst vide vi Intet*) og vi kunne alene af hans Titel Doctor juris utriusque slutte, at han maa have studeret i Udlandet. Vi møde første Gang hans Navn i et Aktstykke fra Midten af det 15de Aarhundrede, nemlig det dansk-norske Unionsdokument, udfærdiget i Bergen d. 29. August 1450, hvor han nævnes som Decanus i Kjøbenhavn**), og han er snart efter bleven Biskop i Viborg. Aaret for hans Ansættelse som Biskop vides ikke bestemt, men hans Tiltrædelse maa falde imellem d. 29. August 1450, da han jo endnu kaldtes Degn i Kjøbenhavn, og Tirsdagen næst for St. Catharinæ Dag (3: d. 21. November) 1452, da han i et Dokument er nævnt som Biskop i Viborg (Ældste Arkivreg. II, 286 jfr. 270). Da han paa Grund af Bestemmelserne om ætas canonica ikke kan være bleven Bisp før med sit 30te Aar, kan det endvidere sluttes, at han ikke kan være født senere end c. 1420.

Paa Grund af sine Studier i Udlandet og sit Kjend-

*) I hans Bispesegl findes hans Vaabenskjold, der i D. Mag. IV. 2, S. 188 angives som delt Skjold 1) en halv Lillie, 2) en tilhoire vendende opreist Dyrefigur, men i Ældste Arkivreg. IV, S. 512, som to Hunde.

**) C. Paludan-Müller: De første Konger af den Oldenb. Slægt, S. 21: Knud Michelsen utriusque juris Doctor og Degn i Kjøbenhavn.

skab til Romerret og kanonisk Ret, maa han særlig have egnet sig til diplomatiske Forhandlinger i Udlandet, thi han benyttedes ofte under Kristiern I til diplomatiske Sendelser. Saaledes blev han i Aaret 1460 i Forening med Mester Daniel Kiepkens, Kongens Kantsler i Norge, sendt som Gesandt til Kong Karl VII af Frankrig (Huitfeld II, 889), der skulde mægle i Striden mellem Kong Kristiern og den skotske Kong Jacob II om Syderøerne. I Aaret 1465 mødte han i Hamborg som en af Kong Kristierns Befuldmægtigede for at afslutte et Forbund med Kong Edvard IV af England (Huitfeld II, 903) og det følgende Aar var han i Maastricht, hvor der stiftedes Forbund mellem den danske Konge og Hertug Karl af Burgund m. Fl. (Huitfeld II, 909). Fremdeles sendtes han i 1477 til Nederlandene, og han benyttedes overhovedet saa meget til udenlandske Sendelser og Forhandlinger, at han ikke kunde forestaa sit Bispeembede, hvorfor Niels Glob i Aaret 1468*) beskikkedes til hans Medhjælper (Huitfeld, Bispekr. S. 105).

Netop denne Omstændighed, at Knud saaledes, meligvis længe før sin Død, kom ud af stadig Forbindelse med Bispeembedet i Viborg, har bevirket, at Spørgsmaalet om, i hvilket Aar han er død, ikke er let at løse, thi endnu medens han levede kaldes hans Medhjælper, Niels Glob, Bisp i Viborg, og vi savne altsaa her den Veiledning, som man ellers kan have ved Eftermandens Udnævnelse. Huitfeld siger, at Biskop Knud endnu »var til« i 1477, og man vidste senere, at han levede endnu i Mai 1478 (Molbech, Hist. Aarb., S. 65, Note 36), men man var tilbøielig til at tro, at han ikke havde levet længe efter denne Tid (Rosenvinge, Retshist.

*) Om Rigtigheden af dette Aar kan der nok tvivles. Skulde Huitfelds Angivelse af 1468 være en Feil for 1478? Saavidt skjønnes, findes Niels Glob ikke benævnt Biskop før i dette Aar, hvor han kaldes »Hr. Niels Glob, Electus udi Viborg paa Bisp Knuds Vegne«, Diplom. Viberg., S. 354, jfr. dog S. 353.

S. 65, Thorsen, Indl. til J. L., S. 7). Imidlertid opdagede man et Pergaments Dokument i Viborg Raadstuearkiv, hvoraf man mente fremgik, at Biskop Knud endnu levede i Aaret 1499, Thorsen anf. St. Dette Dokument (Reg. Dan. * Nr. 8603), der nu findes trykt i Danske Magazin IV 2, S. 266, kan imidlertid efter min Mening ikke godtgjøre, at Biskop Knud endnu levede, da det blev udstedt, Aar 1499, Mandag næst efter St. Anthonii Dag (ikke, som Thorsen anfører, Mandagen efter Valborg Dag). Thorsen siger, at Dokumentet skal udvise, at ved et Sandemandstog »red værdige Fader Biskop Knud med paa Viborg Mark ... det angivne Aar«, men dette er vistnok en Feiltagelse. Dokumentet danner et Led i en langvarig Strid mellem Viborg By og Viborg Kapitel angaaende forskjelligt Jordegods. Denne Uenighed begyndte med at Biskop Niels Glob og »Fruerne i Asmild« byggede to Gaarde paa Jord, som Viborg By mente tilhørte den, se Dok. af 9. Juli 1487, D. Mag. anf. St., S. 188, og strakte sig gennem en lang Aarrække, se Dok. af 7. Juli 1498, D. Mag. anf. St., S. 195, der viser at endnu paa denne Tid stredes By og Kapitel om Byggegrunden »ved Søndersøende«. De forskjellige Dokumenter, som ere trykte i D. Mag. IV, 2, angive os enkelte Stadier i den lange Kamp. I Aaret 1495 fik Viborg Borgere omsider en Landstingsdom for, at Byens egne Sandemænd burde sværge om Lavhævd for Byjorderne, hvilket Kong Hans stadfæstede ved Brev af 6. Februar 1497 (D. Mag. S. 194), men da Ufreden mellem Byen og Kapitlet stadig vedvarede (se Dok. af 11. Juni og 7. Juli 1498, anf. St. S. 194—95) beskikkede Kong Hans ved Brev af 23. Juli 1498 (anf. St. S. 264) en Kommission til at dømme i Sagen. Da Kapitlet imidlertid vægrede sig ved at møde for Kommissionen, befalede Kong Hans ved Brev af 9. Okt. 1498 (D. M. 265) Borgmesteren i Viborg »at tiltale Kapitlet med Landsloven« og Sandemændene gjorde nu deres Tog om Bymarken (se Dok. af 29. Okt. 1498, D. M. S. 266)

og »svore Viborg Byens Mark, Skov, Hede, Ager osv. saa langt som Byens Lavhævd udviser«. Paa dette Punkt i Striden, der endnu langt fra var endt, er det, at Dokumentet af 21. Januar 1499, der omtaler Biskop Knud fremkommer. Det gaar ud paa, at Peder Brockenhus, Landsdommer i Nørrejylland m. Fl. bevidner, at Aar 1499 d. 21. Januar paa Viborg Bything var skikket Per Bork, »Byens giemmer«, som æskede og fik et fuldt Stokkenævn af 14 Dannemænd, som bevidnede, at en Del af dem mindes og dem alle fuldt vitterligt er, at »det gamle Byens Laghævdsbrev, som blev borte, den fornævnte Laghævd var gjort mere end attan oc tiwffue aar siden« og det fornævnte Laghævdsbrev havde Kong Crestiern stadfæstet

»oc lydde saa, hans node haffde stadfest forne lagheffd oc tildømt Viborg borger all thet for^{ne} lagheffdz breff indholt, them thet at nyde oc beholde til ewige tiidh, oc then for^{ne} gamle lagheffd lydde ligerwiis som then lyder, byen nw haffuer, veed alle syne ord oc article, oc at verduge fader biscop Knwt red sielff omkring Wiborg mark at markeskiell oc borgmester oc rood met, oc besaa oc skodde all leilighed ther paa, oc for^{ne} biscop Knut tha sagde, at for^{ne} Viborg borger kunne ey haffwe minne till tieres segong oc mark oc nøffdes aldellis ther met. At the saa votne thet hørde wii oc saa« o. s. v.

Bevidnelsen omfatter to Ting, nemlig først at Byens gamle bortkomne Lavhævdsbrev lød som det nuværende og var stadfæstet af Kong Kristiern I, og dernæst, at Biskop Knud i Forening med Borgmester og Raad red omkring Viborg Mark »at markeskiell«, men denne Biskop Knuds Omridning refererer sig aabenbart til Optagelsen af den gamle Lavhævd for »attan oc tiwffe aar siden« og ikke til noget nu, i Aaret 1499 passeret. Vidnerne skulde nemlig kun bære Vidnesbyrd om det gamle Lavhævdsbrevs Indhold og om Omstændighederne ved denne Lavhævds Stiftelse, men ikke om den nye Lavhævd eller hvad der under dennes Optagelse passerede. Denne nye Lav-

hævd er nemlig den i Dokument af 15. Septbr. 1488 (D. M. S. 189) angivne, som er udfærdiget i fuldkommen lovlig Form, forsynet med de fornødne Vidner og Lavhævdshøringer, og den behøvede selvfølgelig ikke yderligere at bevidnes. Naar det hedder, at Biskop Knud »tha sagde«, at Viborg Borgere ei kunde have mindre til deres Fægang, sigtes der følgelig til hans Yttringer under Optagelsen af den gamle Lavhævd, og naar det tilføies, at han »nøiedes aldeles dermed«, forstaa vi, hvad Meningen overhovedet er med Dokumentet. Striden stod jo nemlig mellem Bispem i Viborg, Kapitlet der samt Asmild Kloster paa den ene Side og Viborg Borgere paa den anden, og den dreiede sig om Grændserne mellem Byens og Geistlighedens Gods. Det havde da Interesse at oplyse, hvorledes Forholdet i gamle Dage havde været ordnet, og ganske særlig at konstatere, hvorledes de, der beklædte Bispedømmet, tidligere havde stillet sig til Grændsespørgsmaalet. Derfor optoges der Vidnesbyrd om det forrige Lavhævdsbrev og om den forrige Bisps Stilling til og Yttringer under Lavhævden. At Biskop Niels Glob, der saalænge Biskop Knud levede, jo dog formelt kun var hans Medhjælper, skulde have kunnet opretholde en Retssag, under hvilken Biskop Knud vidnefast havde givet ham Uret, er ogsaa ganske urimeligt; men dreiede det sig om en omtvistet Yttring af en afdød Mand, var Sagen selvfølgelig en anden.

Det er endvidere klart, at det i Dipl. Vib. S. 113—16 trykte Diplom af 24. September 1499 bestemt forudsætter, at Biskop Knud ikke kan have levet endnu i dette Aar. Et Vidne erklærer nemlig først, at saalangt Erindringen gaar tilbage har Viborg Kapitel under Bispeledighed eller naar Bispem var i fjærne Lande, havt Ret til at besætte Sjælesørger-Embederne, hvilket ogsaa erfares af salig Hr. Knud, Bisp i Viborg, thi da han levede og færdedes i fjærne Lande, nemlig i Frankrig, Skotland og Sverrig, besatte Viborg Kapitel alle

hans Sjælesørger-Embeder, som i denne Tid bleve ledige, ifølge en gammel og prisværdig Sædvane. Dernæst bevidne 4 gamle Præster:

Quod omnia et singula beneficia curantia a morte prefati pie memorie domini Kanuti episcopi Vibergensis vacantia, de omnibus hiis fecit capitulum Vibergense canonicam prouisionem donec et quousque successori suo pie memorie Nicolao Glob, eciam episcopo, munus consecrationis extitit impensum.

Altsaa: at Viborg Kapitel udøvede kanonisk Besættelsesret med Hensyn til alle Sjælesørger-Embeder som vare blevne ledige fra fornævnte salig Hr. Knuds, Viborg Bisps Død og saalænge indtil hans Efterfølger, salig Niels Glob, ligeledes Biskop, havde faaet sig tildelt Consecrationen *).

Med Sikkerhed vide vi saaledes, at Niels Glob overlevede Biskop Knud, og da vi ligeledes sikkert vide, at Niels Glob døde i Aaret 1498 (se hans Gravskrift Dipl. Vib. Tab. II og S. R. D. II 561)**), er det bevist, at Biskop Knud ikke kan have redet Markeskjæl i Aaret 1499 †), men at der ved Ordene om Biskop Knud

*) Angaaende de her omtvistede kirkeretlige Spørgsmaal, nemlig Kapitlets Ret under Sedisvacans eller naar Bispen er forhindret (sede impedita) se c 2 X Ne sede vac. 3—9 med Glossen til »in collationibus«.

***) At Huitfeldt som hans Dodsaar har 1499 (Danm. Kr. S. 1024, Bispekrøniken S. 105) kan ikke komme i Betragtning mod disse Vidnesbyrd, der bestyrkes ved de i Diplom. Vib. afstrykte Dokumenter. Den 29. Juni 1498 kaldes nemlig Niels Glob's Efterfølger, Niels Friis endnu kun »Magister«, da han i Kongens Ærinde sendes til Viborg Kanniker, men d. 23. Juli s. A. kaldes han »electus« (Diplom. Vib. S. 109 og 10) og følgelig maa Niels Glob være død inden denne Dag; paa den anden Side kan han neppe have været død d. 9. Juli 1498, da han ikke nævnes som afdød i Dok. trykt i D. M. IV. 2, S. 195. Niels Glob er følgelig død mellem d. 9. og 23. Juli 1498; at han endnu levede d. 24. April 1498 fremgaar af Ældste Arkivreg. II, S. 294, Nr. 13.

†) I Biskop Knuds Oversættelse af Joh. Andreæ's Skrift Summula de processu, D. M. VI, S. 204, findes en Domsformular, hvori

i det ovenfor nævnte Dokument af 21. Januar 1499 maa være sigtet til en af ham for mange Aar siden foretagen Handling, hvilket vi jo ogsaa saae, at disse Ord i og for sig maatte siges tydelig nok at angive, naar Hensyn tages til de Forhold, hvorunder Dokumentet er udstedt.

Af to Dokumenter, af hvis Indhold vi have et kort Referat, vide vi derimod, at Biskop Knud endnu har levet i Aaret 1488. I Ældste Arkivregistraturer findes først (II 270, Nr. 84) anført et Thingsvidne paa et Dombrev, at Bisp Glob havde berettet, at Sandemænd i Aars Herred havde gjort et nærmere angivet Tog den Stund Bispen var udi Rigens Tjeneste og gjorde Hr. Diderich Suan rettlægghed paa samme marck paa bisp Knuds wegne. Anno 1488. Vi finde saaledes endnu i dette Aar baade Knud og Niels begge som Bisper i Viborg, og at Knud virkelig endnu levede i dette Aar, fremgaar maaske atter af et Dokument (Smst. II 298, Nr. 57), der er dateret 1488, die sancti Theodorj, altsaa d. 9. Novbr. *). Kan man tro den Datering af en Dom, der skal være afsagt af Biskop Knud, som findes i Ældste Arkivreg. III S. 24, Nr. 6, har Biskop Knud endog levet i Aaret 1492.

Dommens Afsigelsesdag angives som MDCXCIX ipso die visitationis marie, altsaa 2. Juli 1499. Da Oversætteren rimeligvis i Formularen vilde indsætte enten den Dag, paa hvilken han skrev, eller en tidligere Dag, men neppe en Dag, han endnu ikke havde oplevet, kunde man sige, at her var et Bevis for, at Biskop Knud endnu levede i 1499, men overfor de ovenfor angivne Data er man nødt til at antage, at der her foreligger en Feilskrift, eller at en Afskriver har rettet Dagen og Aaret til den Tid, da han skrev.

*) Havde vi ikke andre Data, der vise, at Biskop Knud endnu levede i Aaret 1488, kunde det her nævnte Dokument dog ikke bruges som Bevis, thi den Afskrift af Registranterne, der omtaler Knud, har 1478, og den, der har 1488, nævner ikke Knud.

Biskop Knuds Glosser.

Det eneste originale Værk af Biskop Knud, som vi nu have, hans Glosser til J. L., foreligger i to trykte Udgaver, den første trykt i Ribe af Mathias Brand 1504, 4to, og den anden trykt af Gotfred af Ghemen i Kjøbenhavn 1508, 4to. Den sidste Udgave er dog kun et Optryk af den første. Endvidere findes der 4 Haandskrifter, nemlig Nr. 12 og 16, 8vo, i den Arnemagnæanske Samling og Nr. 3135 og 3136, 4to i Gl. Kgl. Samling. I alle disse Haandskrifter anføres følgende Titel:

Quedam breues expositiones et legum et iurium concordantie et allegationes circa leges iucie per reuerendum in Christo patrem ac dominum Kanutum Episcopum vibergensem et venerabilem vtriusque iuris doctorem super iutorum legisterium

og følgende Efterskrift:

Expliciunt quedam breues expositiones (o. s. v. som ovenfor) sub anno Domino millesimo quadringentesimo octogesimo VIII feria sexta ante Domin. Esto mihi (o: Fredagen før Fastelavns Søndag, d. 15. Februar, 1488).

Spørgsmaalet er nu, om denne Titel og Efterskrift kan tænkes at hidrøre fra Biskop Knud selv, og saalænge man stod paa samme Standpunkt som Ancher, der mente, at Biskop Knud var død allerede 1477*), maatte det nærmest antages, at Titel og Efterskrift, eller i alt Fald denne sidste, ikke kunde hidrøre fra Knud selv. Dette antog ogsaa Ancher; men naar Biskop Knud, som ovenfor godtgjort, endnu levede i 1488, ja endog maaske i 1492, saa er det altsaa givet, at hin daterede Efterskrift til hans Glosser stammer fra en

*) Skr. I 331, eller i det seneste 1481, S. 332.

Tid, da han selv levede, og det er da sandsynligt, at han selv har forfattet eller givet Ordre til at forfatte Titel og Efterskrift til sit Værk.

Allerede en flygtig Undersøgelse af Haandskrifterne er nok til at vise os, at de smukke Exemplarer A. M. 16, 8vo, Gl. Kgl. Saml. 3135 og 3136, 4to, have en saadan Mængde Feil, især i Lovcitatene fra Romerret og kanonisk Ret og at intet af disse Haandskrifter kan stamme fra Biskop Knud eller være udfærdiget under hans Tilsyn, men anderledes staar Sagen med Hensyn til det mærkelige Hskr. 12, 8vo i A. M. Fra Anchers Tid har man antaget dette Hskr. for »Biskop Knuds Kladdebog«, for en Samling af Lovstykker, udfærdigede under Knuds Tilsyn og efter hans Plan, og her maa vi altsaa vente at finde Glosserne i den af ham billigede Form. Knuds originale Glosser kunne vi ganske vist ikke vente at finde, thi den Mand, der har skreven første Del af Hskr. Nr. 12, angiver selv (S. 247 nederst), at han har afskrevet omnia præmissa af »et Exemplar« af J. L. Dette Exemplar har rimeligvis været Biskop Knuds Exemplar af J. L., hvori han, formentlig gennem en længere Aarrække, har efter Tidens Skik tilskreven Glosserne i Marginen. Ved en saadan successiv Tilføielse af flygtigt skrevne Glosser opstod der selvfølgelig let mindre god Orden i Glossernes Indhold og Form og det er derfor forstaaeligt, at Biskop Knud har ladet Glosserne afskrive og samtidig af forskellige gamle Lovbøger*) ladet forskellige Skrivere**) afskrive de Haandfæstninger og Forordninger, der hørte med til en tidssvarende Udgave af J. L. med tilhørende Apparater. Det er ikke umuligt at Samlingen i Hskr. Nr. 12 er foretaget med den Hensigt at være Grundlag for en trykt Udgave af J. L. med tilhørende Love. Bogtrykker-

*) Jfr. S. 247, 335 og 379.

**) I Haandskriftet, saaledes som det nu er samlet, findes Afskrifter med 7—8 forskellige Hænder.

kunsten var jo allerede kjendt her i Landet en Del Aar før 1488. Biskop Knuds Apparat blev imidlertid, foruden at det tjente som Grundlag for den første trykte Udgave af 1504, afskrevet i Overensstemmelse med den i Hskr. 12 (S. 250) angivne Plan og saadanne Afskrifter foreligge i de tre ovennævnte Hskr.^{*)}.

Medens det er givet, at Hskr. Nr. 12 af alle foreliggende Haandskrifter ubetinget staar nærmest ved Knuds originale Glosser, maa det være forbeholdt udførligere Undersøgelser i det Enkelte at opklare, om Hskr. Nr. 12 kan antages for at foreligge i en af Biskop Knud godkjendt Skikkelse, og i hvilket Forhold de 3 andre Haandskrifter og den trykte Udgave af 1504 staa dels til Hskr. Nr. 12 og dels til hverandre indbyrdes. Her skal kun fremsættes enkelte Bemærkninger om Glossernes almindelige Karakter, der kunde tjene til Veiledning for dem, der kunde faa Lyst til at foretage et nærmere Studium af Glosserne, at et saadant Studium vil være lønnende, fremgaar af hvad der senere i Afhandlingen om Kilderne til J. L.'s Fortale skal blive paavist.

Hvilken Hensigt Biskop Knud har havt med Glosserne, kan man se af den Fortale, han har ladet sætte foran dem. Denne lyder i Oversættelse saaledes:

»I den hellige og udelelige Treenigheds, Faders, Søns og Helligaands Navn. Amen! Da det, der efterforskes af flere Kyndige, lettere udfindes, c. 3 Dist. 20, og Sandheden bedst bringes for Dagen ved flere Mennesker, l. 23 Cod. 6—42, c. 5 Dist. 44, og da det, som bestyrkes ved Lovenes ophøiede Hjemmel, maa erkjendes som det, der mest skal eftertragtes og elskes, se c. I X 2—7, — saa har jeg i den Hensigt, at Danmarks Riges særlige Love (leges municipales regni dacie) kunde kjendes af Flere,

*) De to paa det kgl. Bibliothek indeholde dog, foruden hvad den trykte Udgave har, endvidere Kong Kristiern I's Privilegium af 1. Septbr. 1466, der findes i A. M. 12, S. 352 flg. Hskr. Nr. 3135 har til Slutningen, skreven med en anden Haand end det Øvrige, et Stykke af den Vordingborgske Forordning af 19. Marts 1282.

besluttet flittigt og omhyggeligt at paavise, i hvilke Henseender disse Love ere overensstemmende med de keiserlige og kanoniske Love, eftersom dette anbefaler saadanne Artikler til kraftig Overholdelse, og i hvilke Retninger Lovene ere modsatte og modstridende, forat det i disse Henseender Fastsatte kunde visne og hindres i at udbrede sig her, efterdi det, som først er indført ved Vildfarelse og dernæst ved Sædvane, ikke bør indføres i lignende Tilfælde, l. 39 Dig. 1—3, og fremdeles (vil jeg paavise), hvor vore Love ikke ere modsatte og modstridende mod de keiserlige Love, men forskellige paa Grund af Rigernes forskellige Omstændigheder, og hvor Lovene af denne Aarsag bør iagttages, fordi Love ere afvigende efter Tidens og Steders Forskjellighed, se c. 8 X 4—14 og l. 22 Dig. 12—1. Ved nærværende Udgave og Tilføielse af Parallelsteder løses lettelig de Tilfælde, der udtrykkelig ere afgjorte ved disse danske Love, og de Tilfælde, som ikke findes berørte der, afgjøres ved Analogi ifølge l. 12 Dig. 1—3.

Saaledes har jeg altsaa bestræbt mig for at oplyse og udvikle Lovenes Gang og Stof, da Kundskaber erhverves ved denne Slags Tilføielser, ifølge hvad der udtales af Phi. i Elementa *). Jeg beder nu, at Misundelsens Bidskhed maa aflades mod mig, og at Kritikens Ordflom maa tie, saaat Læseren af dette lille Værk læser før han dadler og undersøger inden han modsiger, c. 76 Caus. 11 qv. 3; (jeg beder) at dette Skrift, medens Avinds Raseri slumrer og Sjælen hviler paa Kjærlighedens Leie, maa vinde Bifald som nyttigt, at det Umodne, som er for vidtløftigt, velvillig maa blive rettet, og det Nyttige, der maatte være forbigaaet, tilføjet **).

Klart og tydeligt udtales det altsaa her, at Forfatteren vil sammenligne dansk Ret med Romerret og kanonisk Ret i den Hensigt at arbejde hen til, at dansk Ret, hvor Aarsagernes Lighed er tilstede, bringes til at stemme med romersk-kanonisk Ret, medens paa den anden Side den danske Rets Særegenheder hævdes,

*) Jeg veed ikke, hvilken Forf. der her sigtes til.

***) Texten er i sidste Sætning usikker i alle Hskr. Jeg læser: ut dormiente liuoris furore, anima caritatis lectulo quiescente, approbetur utiliter hic conscriptum, emendetur caritatie immature profusum, suppleatur utile pretermisum.

hvor Uoverensstemmelsen med romersk-kanonisk Ret beroer paa »Rigernes forskellige Omstændigheder.« Undersøger man Glosserne, vil det findes, at Forfatteren nøie har fulgt denne Plan for Arbeidet.

Naar Ancher i sin Dom over Knuds Glosser, — en Dom, der, som det skal vises i Afhandlingen om Kilderne til J. L's. Fortale, ikke kunde blive rigtig, fordi Forudsætningen for en virkelig Bedømmelse af Knuds Værk ikke vare tilstede — udtaler (Skr. I. 382), at det er »en Hovedfeil hos denne brave Mand, at han bruger den romerske og kanoniske Ret til at forklare, indskrænke og forbedre den jydsk Lov«, saa maa der protesteres mod Rigtigheden af denne Paastand; det er vel sandt, at Knud bruger romersk-kanonisk Ret til at forklare og forbedre J. L., men det er ikke rigtigt, at han vil »indskrænke« J. L. efter den Ret. Paa enkelte Steder er han vel misfornøiet med danske Retssætninger og mener, at de fremmede vare bedre, men jeg har ikke funden et eneste Sted, hvor han retter eller indskrænker dansk Ret efter fremmed Ret, tværtimod fremhæver jo Ancher selv, at Knud i Glossen til J. L. I 25 bemærker, at en vis Retsregel strider mod jus commune (Romerret), men saa tilføier: *sed illi iuri communi derogatur in dacia per consensum episcoporum et prelatorum atque nobilium*; han hævder saaledes ubetinget den danske Lovgivningsmagts Selvstændighed, og det kan følgelig ikke falde ham ind at tilsidesætte danske Retsregler, fordi han fandt dem stridende mod fremmed Ret. Nei, hvad han vilde, var kun overalt at stille jus commune op ved Siden af dansk Ret, enten som et Mønster, der burde efterstræbes, hvis Aarsagernes Lighed er tilstede, og hvis man paa lovlig Maade vilde ændre den danske Retsregel, eller som en Modsætning, forsaa-vidt nemlig de danske Forhold vare forskellige fra de romerske, og endelig var det hans Opgave at stræbe at supplere den paa saa mange Punkter mangelfulde danske Ret ved at anføre, hvad fremmed Ret i disse ulov-

bestemte Tilfælde fastsatte som Regel. Disse Regler skulde man saa bruge, men selvfølgelig kun indtil det ulovbestemte Tilfælde blev lovbestemt ved en dansk Retsregel, vedtagen per consensum episcoporum atque nobilium.

Fremstillingen af romersk-kanonisk Ret jævnsides med dansk Ret er imidlertid ikke Biskop Knuds eneste Opgave, han har ved Siden heraf udført et andet meget stort Arbeide, der hidtil har været overset eller dog ikke tilstrækkelig paaskjønnet, men som fuldkommen forklarer, hvorfor Knuds Glosser bleve brugte saa meget i Praxis. Biskop Knud har nemlig ved enhver Artikel i J. L., hvor dette var muligt, omhyggeligt anført Parallelsteder af danske Retskilder, der kunde tjene til Oplysning for Stedet i J. L. Først og fremmest anfører han Thord Degns Artikler, der overalt ere indføiede paa det Sted i J. L., hvortil vedkommende Artikel nærmest sluttede sig, medens der paa andre Steder i J. L., der staa i fjærnere Forbindelse med Artiklen hos Thord, findes Henvisninger til det Sted i Glossen, hvor Thords Artikel er indført. Dernæst nævnes det, om Steder i J. L. ere ændrede eller oplyste ved senere Forordninger, eller om andre Provindslove indeholde beslægtede Regler, og endelig findes der et nøiagtig udført System af Henvisninger til Parallelsteder i selve J. L. Alt dette, saavel som de fortræffelige Registre og Indholdsfortegnelser, der findes ved Knuds Glosser, kan den Dag idag bruges med Nytte ved Studiet af J. L.

For nærmere at oplyse, hvilket omfattende Arbeide, der er nedlagt i Glosserne, gives her en Oversigt over det af Knud benyttede Materiale, dels af fremmed Ret, dels af danske Retskilder.

Citaterne fra fremmede Retskilder vise os en Mand, der var vel skolet i sin Tids romersk-kanoniske Retsvidenskab, og som ikke uden Grund bar Titlen Doctor juris utriusque, thi han har været vel hjemme baade i Romerret og kanonisk Ret.

Af romerske Retskilder citeres alle Samlinger: Institutionerne, Digesterne (delte i 3 Dele: Digestum vetus, Infortiatum og Digestum novum*) Codex, Novellerne, delte i 9 Samlinger, og endelig som 10de Samling Jus Feudorum, den longobardiske Lensret. De romerske Retskilder, som med eet Navn kaldes Leges imperiales (II 115 III 21, 37, 43, 47, 65, 66, 68, 69), anføres omtrent lige saa ofte som kanoniske Retssamlinger; men derimod er det i Modsætning til, hvad der gjælder om kanonisk Ret, kun sjældent, at der citeres Værker af Forfattere, Glossatorer og Kommentatorer, over Romeret. Der anføres (III 23 og 40) Udtalelser af den berømte Legist Accursius (1182—c. 1260) og af Bar. (I 34, 51, III 37, 44, 62), det er den endnu berømttere Jurist Bartolus de Saxeferrato († 1359). Naar der i I 9 nævnes Jacobus de bel. vi., sigtes der til en Legist fra Overgangen mellem det 13de og 14de Aarhundrede Jacobus de Belvisio. Dinus, der nævnes i II 63, ville vi nedenfor møde som Dekretist.

Af kanoniske Retssamlinger anføres Gratians Dekret Dekretalerne, Liber sextus og Clementinæ; skal kanonisk Ret i Almindelighed betegnes, bruges Benævnelsen Lex divina (III 37). Som alt ovenfor antydet, anfører Knud paa en Mængde Steder Glosser, Kommentarer eller andre Værker af Kanonister, idet han efter Tidens Skik betegner Forfatterne med deres »Sigler«, deres Forfattermærker. En af hans Hovedkilder er selvfølgelig den idelig anførte Ber., der citeres i I 1, 3, 32, 34, 44, II 1, 5, 6, 9, 18, 24, 49, 53, 61, 62, 72, 90, 96, 105, 108, 109, Reg. til II, III 21, 42, 64. Der sigtes ved dette Mærke til Forfatteren af Glossa ordinaria til Dekretalerne, Bernardus Parmensis de Botone † 1266. Endvidere anføres Hostiensis (I 1, 3, 14, 16, 23, 25, 26, 31, II

*) Uden Kjendskab til denne Inddeling forstaar man f. Ex. ikke Citatet i Glossen til J. L. III 66 ff. nouis li. IX tit IX 2: l 12, § 9 Dig. 47—9.

53, 90, 91, 114, III 37, 45, 64), det er Henricus de Segusia, Cardinalis Ostiensis († 1271), hvorfor han kaldtes Ostiensis eller Hostiensis; han er en af det 13 Aarhundredes berømteste Kanonister og hans Skrifter, der slutte sig til Dekretalerne, anføres ofte. Hyppigt anføres Hugo. eller Pisanus (I 2, 6, 14, 26, 31, II 5, 90, III 43). Naar f. Ex. Glossen til Fortalen ved Ordet ascisco nævner en Forklaring secundum Hugo., sigtes der til denne berømte Retslærde Hugo eller Huguccio, der døde 1210. Han var født i Pisa og kaldes derfor ofte Pisanus. Foruden »Derivationum liber« har han skreven et andet bekjendt Værk »Summa super Decretis« (fuldendt 1189), der allerede var kjendt her i Landet næsten 300 Aar før Biskop Knud citerede »Summa Pisani«, idet And. Sunesens Bibliothek indeholdt et Exemplar af Huguccios Summa (S. R. D. III 524). Ved Joh. eller Jo. (I 16, 25, 31, II 7, 90, 98, III 64) sigtes vistnok, da disse Steder alle angaa Dekretet, ikke til den nedenfor nævnte Johannes Andreæ, men til Forf. af Glossa ordinaria til Dekretet Johannes Teutonicus. Ray., der nævnes i Glosserne til Fortalen henimod Slutningen, hvor der tales om Forholdet mellen rigor og æqvitas iuris, er vistnok Samleren af Dekretalerne Raymondus de Pennaforte. Af det 13 Aarhundredes Kanonister anføres endvidere: Alanus (I 38 II 90), Jo. Fa. (I 20, 30) ∴ Johannes Faventinus, Dinus (I 16), Vincen. (II 91) ∴ Vincentius Hispanus, Thomas (af Aquino) (I 34), Innoc. (I 16, 31, 38, II 91, III 10 37) ∴ Sinibaldus Fliscus, som Pave kaldet Innocents IV, og endelig Guil. in repertorio og Spe. (III 48, I 16), hvorved i Virkeligheden sigtes til samme Mand, den berømte »Speculator« Vilhelm Durantis (f. 1137 † 1296). Hans to Hovedværker er det ovenfor citerede Repertorium aureum over Dekretalerne og Speculum judiciale. Af Kanonister fra det 14 Aarhundrede anføres: Ar. eller Archid. (II 7, 19, 49, 72, 84, 91, 96, III 24) den berømte Kanonist Guido de Baysio

† 1313, der i Reglen blot kaldes Archidiaconus efter sin Embedsstilling. Han har blandt Andet skreven en Kommentar over Dekretet, som kaldes Rosarium, hvilket Værk Knud anfører i II 96 som »Archid. in rosario«. Fremdeles: Cardinalis (I 31, 32 II 72, 84) ∴ Franciscus de Zabarellis f. c. 1340 † 1417, Jo., Jo an, Jo. in no. (I 16, 31, 32, 38, 52 II 49, 72, 84 III 10, 45, 62) Johannes Andreæ, en af de mest fremragende Kanonister og sin Tids mest ansete Jurist f. c. 1270, † 1348. Ved io. an. sigtes til Glosser over Dekretalerne og Liber VI, ved io. in no. menes Joh. Andreæ Novellæ til de anf. Værker. Jo. mo (ifølge Hskr. A. M. 12, 8vo, io. moch. (I 44) er Johannes Monachus, Joh. Andreæ Samtidige og Konkurrent. Jo. de Cal. (II 98) er formodentlig Joh. Andreæ Adoptiv søn Johannes de Calderinus, der atter var Fader til Caspar de Cald (erinus) (I 4, 11, 20, 23) † 1399. Pau. (I 16, 32) er vistnok Paulus de Liazariis † 1356 og Hen. de merseburg (I 26) er den lidet kjendte Henricus Minor fra Mersburg (c. 1350). Endelig anføres paa en Mængde Steder (I 3, 34, 44 II 24, 49, 61, 62, 92, 96, 98, 109 III 43, 45, 67) Hen. Henricus eller fuldt ud Henricus de boic; han er en bekjendt fransk Kanonist fra det 14 Aarhundrede, der blandt Andet har skreven Distinctiones super V libris Decretalium, et Værk, som paa Knuds Tid fandtes i Roskilde Domkapitels Bibliothek (Rosenvinge, Retshistorie S. 66 Note k). Ved Aaret 1409 fandtes det ovennævnte Speculum judiciale og »distinctiones bohyc in duobus voluminibus« i Kjøbenhavn (S. R. D VIII 546)*).

Foruden disse Citater fra Juristernes Skrifter citerer Knud af og til et ikke-juridisk Værk, saaledes anføres i

*) Foruden de ovennævnte Forfattere, hvis Mærker gennemgaaende let tydes, forekommer der et Citat, henført til et Forfattermærke: Gess. (I 3). Hvem denne Forfatter er, har jeg ikke kunnet finde. Hovedværket angaaende kanonisk Rets Litteratur er nu: J. F. Schulte: Die Geschichte der Quellen und Litteratur des canonischen Rechts. Bind I—III. 1875—80.

II 109, Gregorius in moralibus, Gregor den Stores berømte Værk *Expositio in Jobum sive Moralia*. Ved i III 9 at omtale det 3die lateranensiske Concilium anføres *Speculum historiale* som Hjemmel for Aars-tallet. Paa enkelte Steder anføres Skriftsprog, nemlig i III 29, Exodus c. 20, i II 94 (in ore duorum vel trium etc.) og i Fortalen citeres i Pet. c. 2.

Til Oplysning om tvivlsomme Ord i Latinen anvender Knud 4 af de paa hans Tid berømteste lexikalske Værker. Det ældste er *Elementarium*, forfattet af Papias, der levede i det 11te Aarh. (secundum papiam I 15); dernæst kommer Huguccios *Derivationum liber* (secundum hugo. i Fortalen), Johannes de Balbis, kaldet de Janua med sit berømte Værk *Catholicon* fra 1286 (secundum catholicon I 15) og endelig Brito (III 68) en Forfatter der levede ved 1350. —

Af danske Love anføres baade geistlig og verdslig Ret og af sidstnævnte Retssystem saavel Rigens Rét som Landenes Ret.

Dansk gejstlig Ret findes kun repræsenteret ved *Statuta provincialia*, der anføres i I 38 II 96. 109, III 10., en Undersøgelse af Citaterne viser, at der er sigtet til *Statuta concilii provincialis Hafniensis*, vedtagne i Kjøbenhavn 12. Juli 1425, Huitfeld I 714—19, S. R. D. VI. 451—58.

Af dansk verdslig Ret anføres Rigens Ret under følgende Mærker:

Leges regni Dacie II 60, *rex et conciliarii regni* I 15, *moderni regni conciliarii* II 94 og endelig *Constitutio imperatoris et 12 consiliariorum regni* III 32. Den sidstnævnte mærkelige Benævnelse sigter til Bisp Peders Dom af 29 Juli 1413 og Keiser Sigismunds Stadfæstelse paa denne af 14 Juni 1415 S. R. D. VII. 399 flg.

Endvidere anføres følgende Haandfæstninger og andre Love henhørende til Rigens Ret, der benævnes saaledes:

- Constitutio Erici regis Dacie (II 90, III 7, 22.) Erik Glippings Hf. Nyborg 1282.*)
- Constitutio Erici regis (II 22, 30 III 2, 21) samme Konges Frd. Helsingborg 1283*).
- Constitutio Erici regis Cristofori filii (II 27, 30 III 22) Erik Glippings sjællandske Fr. 1284.
- Constitutio Erici regis prioris Erici filii (II 27, 30 III 22). Samme Konges jydsk Fr. 1284.
- Constitutio Cristoferi regis filii Waldemari regis (II 40, 56 III 10, 63) Kristoffer II's Hf. 1320.
- Constitutio regine Margrete filiæ regis Woldemari (II 68, III 7, 10) Kong Olufs Hf. 1376.
- Constitutio regis Woldemari (III 10) Valdemar Atterdags Hf. 1354.
- Leges et iura curie regis regni Dacie (II 105, 109**)
- Gaardsretten.

Landenes Ret anføres under forskellige Benævnelser. Som almindelig Benævnelse bruges *Leges terre* (II 68), men der nævnes ogsaa de enkelte Landes Ret: *Leges municipales Jutorum* II 49, *Leges Erici regis in lege Selandia* (Eriks sj. L.) I 4, 16, *Leges Selandie* III 21, *in certis aliis legibus selandie* (Er. sj. L.) III 2, 21. *Liber Woldemari* I 6, 16 (V. sj. L.), *Liber Erici* (Er. sj. L.) I 6, *Lex Erici regis* III 2. (Er. sj. L.)

Praxis og *Sædvane* citeres af og til. Saaledes henvises der i II 68 til *generalis consuetudo* og i III 2 til *usus modernus et communis*; men især

*) I Haandskrifter og Udgaver af J. L. med Knuds Glosser skjælnes disse to Love kun fra hinanden ved Tilføielse eller Udeladelse af »Dacie«, og en Forvexling er derfor let tænkelig; man vil ogsaa finde, at uagtet der i III 2 anføres *Const. Erici reg. Dacie*, menes der den helsingborgske Frd. I III 22 anføres feilagtigt *Const. Erici regis Dacie filii prioris regis Erici*, thi der menes Hf. 1282, medens den brugte Benævnelse er Mærket for den jydsk Fr. 1284.

***) I III 22 anføres en hel Artikel af Gaardsretten, uden at Lovens Navn nævnes.

er det af Interesse at fremhæve de af Knud citerede Domme, dels Landsthingsdomme, dels Rigsretsdomme.

Landsthingsdomme, der naturligvis alle ere afsagte af det jydsk Landsting, Placitum generale Jucie, indledes med Ordene: So scriff Landsdommer aff Landstinget oc andre gode men met hannum — eller lignende Ord, hvorhos det i Reglen angives, i hvilket Aar Kjendelsen er afsagt. Denne Slags Domme anføres i I 30, II 12, 69, III 22 resp. fra Aarene 1455, 1465, 1465 og 1459. Den i I 8 anførte Landsthingsdom uden Angivelse af Aar hører rettere ind under Rigens Rets Domme, da den er stadfæstet af denne Ret.

Af Rigens Rets Domme, anføres følgende: Ved I 8 (uden Aar) en af Rigens Ret stadfæstet Landsthingsdom, I 15 (uden Aar) hec rex et consilarii regni, II 26 (1459) rex et regni consilarii pro lege decreverunt, II 27 (1466) rex et regni consilarii decreverunt pro lege, II 94 (uden Aar) pronunciatum fuit coram rege a modernis regni consiliariis. Som det vil ses, kaldes de i II 26 og 27 anførte Udtalelser af Kongen og Rigens Raad ikke blot Domme, men Leges.

Allerede af ovenstaaende spredte Oplysninger om Biskop Knuds Glosser vil man modtage et Indtryk af, hvilket stort Arbeide og hvor megen Flid, der er nedlagt i dette Værk. Er end Glosserne til J. L. det eneste originale Arbejde af Biskop Knud, der er levnet os, saa burde dette Værk i og for sig sikkre ham en hædret Plads i vor retsvidenskabelige Litteratur — eller rettere: Biskop Knud burde atter sættes paa den Hædersplads, som hans Værk lod ham indtage i næsten 200 Aar, efterat det var udkommet. Han er den første danske Retskyndige, der har indladt sig paa en videnskabelig Behandling af vor Ret, medens hans Forgjængere: Sv. Aagesen, And. Sunesen, Thord Degn o. s. v. kun indlode sig paa at samle og ordne Retskilderne; hans

Glosser ere derhos efter de Tidens Tarv et fortræffeligt Arbeide, der utvivlsomt har gjort megen Nytte og været meget brugt. Biskop Knud er den eneste Repræsentant i Norden for Glossatortiden og fortjener ogsaa af den Grund vor Opmærksomhed. Vel skrev han paa en Tid, da hele Skolen var i Forfald, da Forfatterne hengave sig til aandløse Sammenplukninger af Parallelsteder og alle Slags Spidsfindigheder, medens Sproget mere og mere for-dærvedes ved overdreven Ordrigdom og Svulst*), men selv med disse Feil, hvoraf vor Forfatter naturligvis har sin Del, er hans Arbeide interessant og grundigt. Det har været en Feil, som har straffet sig, at den danske Retsvidenskab, mulig af en Slags misforstaaet patriotisk Uvillie mod den Mand, der for dristigt har villet parallelisere vor Ret med Romerret og kanonisk Ret, har forsømt at skaffe sig Forudsætningerne for at kunne forstaa Knuds Glosser til J. L. De indeholde mangan Lære, der den Dag idag kan komme dem til Nytte, som studere dansk Ret i dens historiske Udvikling, og Faren for, at Nogen skulde lade sig forføre af Glosserne til at tilsidesætte dansk Ret for udenlandsk Ret maa vel dog nu være fjærnet.

Først gjennem et Studium af Knuds Glosser kunne vi naa til en virkelig Afgjørelse af det gamle Strids-spørgsmaal: i hvilken Grad J. L. er paavirket af fremmed Ret, og først ved at kjende og forstaa Glosserne lære vi at paaskjønne, at dansk Ret, uagtet Glosserne havde lagt den fremmede Ret saa fristende frem til Efterligning, har holdt sig saa støt i sit nationale Spor som Tilfældet har været.

*) Slutningen af Knuds Fortale til Glosserne kan give en Forestilling om, hvad her menes.

Kilderne til Jydske Lovs Fortale.

I. Indledning.

Jydske Lovs berømte Fortale har beskjæftiget alle vore fremragende Retshistorikere: Kofod Ancher, Schlegel, Rosenvinge og J. E. Larsen, men Ingen af dem havde Blik for, at de ophøiede Tanker, der komme til Orde i Fortalen, vare hentede fra Udlandet. Vor Rets-histories Grundlægger, Kofod Ancher, udtalte i sin Lov-historie (1769), at Fortalen »handler kort, men grundigt om borgerlige Loves Fornødenhed og Egenskaber, om Lydighed mod Loven og dens Haandhævelse«, og her-ved blev man hertillands staaende, indtil der omsider kastedes noget Lys over Fortalens Kilder af en Mand, der var mere hjemme i fremmed middelalderlig Ret end vore hjemlige Retshistorikere. Kolderup Rosenvinges Udgave af Eriks sjællandske Lov, der udkom i 1821, bragte i Fortalen en Note (S. XXIX), der oplyste, at »ogsaa en Del af J. L.'s Fortale, fra Ordene »forthy scal logh göres« etc. til »ængi man scal dömæ gen then logh«, er laant af den kanoniske Ret, Decret. Grat. Can. 11, 2, Dist. IV, P. 1, en Bemærkning, som jeg skylder Hr. Professor, Dr. Falcks venskabelige Meddelelse«. Uagtet Spørgsmaalet om J. L.'s Kilder efter denne Tid blev behandlet af en saa fremragende Forsker som J. E. Larsen, og uagtet han i sine Undersøgelser, ogsaa berører J. L.'s Fortale, fremkom der ikke yderligere Oplysninger om Fortalens Kilder. Larsen (S. Skr. I,

S. 142) og hans Efterfølgere nøiedes med at henvise til Falcks Opdagelse.

Under Udarbeidelsen af min Afhandling om »Kong Valdemars Lov« (1886) kom jeg, ved nærmere at undersøge J. L.'s Fortale og ved at sammenligne de deri indeholdte Regler og Tanker med samtidig udenlandsk Ret, til det Resultat, at Fortalen helt igjennem maatte være bygget paa et af Datidens internationale Rets-systemer, og da selvfølgelig efter Fortalens Thema paa kanonisk Ret; men det gjaldt nu om i de store kanoniske Retssamlinger at finde de bestemte Steder, der laa til Grund for Fortalens enkelte Sætninger. Professor Falcks Opdagelse havde endda ikke været saa vanskelig, thi de to af ham udpegede Sætninger høre til dem, der idelig citeredes i Middelalderen, og de findes derhos lige i Begyndelsen af Gratians Dekret, men der krævedes et langt og møisommeligt Studium af de kanoniske Rets-samlinger før det lykkedes at opdage de Kilder til de øvrige Sætninger, som findes angivne i K. V. L., S. 82 fig.

Men al denne Møie kunde være sparet, thi der fandtes en Bog af en dansk Forfatter, der havde foreligget trykt i langt over tre hundrede Aar, og hvori Kilderne til J. L.'s Fortale stode angivne med megen Nøiagtighed. Heri kunde jeg med Lethed i Løbet af kort Tid have fundet det, som jeg i saa mange Dage havde søgt i Dekretet og Dekretalerne. Jeg har i denne Afhandling bevist dette ved, jævnsides med Ordene i J. L.'s Fortale at aftrykke Biskop Knud Mikkelsens Glosser, der hidrøre fra Slutningen af det 15. Aarhundrede. Som bekjendt blev J. L. med disse Glosser trykt første Gang af Mathias Brand, artis impressorie magister, i Ribe 1504 og denne Udgave eftertryktes derefter af Gotfred af Ghemen i Kjøbenhavn 1508.

Naar det nu erindres, at J. L. med Biskop Knuds Glosser jo er en overmaade vel bekjendt Bog, og at Glosserne ere blevne bedømte af Kofod Ancher og benyttede af ham og yngre Retshistorikere, kan man nok

fristes til at spørge, om da Ancher, Schlegel, Rosenvinge, Larsen o. s. v. ikke have kunnet læse, siden de ikke, med Biskop Knuds Værk foran sig, have kunnet angive Kilderne til Fortalen, og hvorledes det kan forklares, at jeg selv, naar jeg vil behandle Spørgsmaalet om Fortalens Kilder, kan have overset Biskop Knuds udførlige Glosser. Svaret herpaa er imidlertid simpelt nok; Ingen af vore Retshistorikere har havt tilstrækkelig Kjendskab til kanonisk Ret og til Glossator-Literaturen til at kunne med virkeligt Udbytte studere Biskop Knuds Glosser, og jeg selv var ikke bedre stillet i 1886. Det er nemlig ingenlunde tilstrækkeligt at have studeret kanonisk Ret efter Lovsamlinger og Lærebøger, ikke heller at have opnaaet den nødvendige Færdighed i at oplede Citater efter Middelalderens Citationsmaade; den, der saaledes udrustet giver sig i Lag med Glosserne, vil hurtig finde sig standset ved mystiske Tegn og Forkortelser, hvis Mening er ham ganske ufattelig. Sagen er, at vor Glossator har til Hovedkilde for sine Bemærkninger Glosser og Kommentarer til Romerret og især til kanonisk Ret. Kjendskab til Glossatorernes Skrifter er derfor aldeles nødvendig til Studiet af Biskop Knuds Glosser, thi først et saadant Kjendskab til de middelalderlige Retskyndiges Foredrag og Behandlingsmaade sætter os i Stand til at læse Biskop Knuds Glosser med alle tilhørende Citater paa rette Maade og med det rette Ubytte. Dog er det tillige nødvendigt, saalænge ikke en anden Udgave end de foreliggende haves, at gjennemgaa de os bevarede Haandskrifter af Glosserne, især A. M. Hskr., Nr. 12, 8vo., der af alle de nu bevarede Haandskrifter staar Originalen nærmest, thi herved ville mange Feil i den trykte Udgave, særlig i Lovcitaterne, kunne rettes. En Del Feil findes i alle Haandskrifter og Udgaver, men de ville kunne rettes af en Læser, der har tilbørlig Kjendskab til Sproget og de til Grund liggende fremmede Retskilder.

Forat vise, hvor lidt man hidtil har forstaaet Biskop

Knuds Glosser, skal jeg henvise til Kofod Anchers Kritik af Glosserne*). Han anker over, at Knud siger ved J. L. II 24, at Grunden til, at »oregit Mand« (o: en Mand, som Intet eier), ikke kunde nødes til Ættebod, var »quia talis pauper non dicitur egere simpliciter. Den »Raison« — siges der — passer sig ikke, men Sagen forholder sig saaledes, at Ancher ikke har paa rette Maade tydet Glossens Forkortelse, der omtrent ser ud som dz; dette skal nemlig ikke læses som »dicitur«, men som »debet«, og Knuds »Raison« lyder altsaa paa, quia talis pauper non debet egere simpliciter, fordi en saadan Fattig ikke bør ligefrem lide Nød — en saare fornøftig Raison. I Glossen til J. L. II 23 læser Ancher: quia quamvis monasterium debet peccatum quoad Deum, non tamen poenam duplicem delicti — hvilket jo ganske vist lyder noget underligt; men der skal læses, hvad der staar tydeligt i begge trykte Udgaver: quia quamvis manasterium delet peccatum quoad Deum, og dernæst maa der i sidste Sætning læses poenam publicam, hvorved der jo kommer fortræffelig Mening i Glossen, som jo altsaa gaar ud paa, at skjøndt Synder overfor Gud udslettes ved Optagelse i et Kloster, bortfalder dog ikke den offentlige Straf for Forbrydelsen. Ancher mener, at Sætningen: Melior est vox adjudicantis quam abjudicantis, er Biskop Knuds rette Favoritregel, men det er overset, at Reglen findes i selve den latinske Texts I c 15, og at det ikke er Biskop Knud, der paa dette Sted citerer Reglen. Det er en Feiltagelse at tro, at Biskop Knud i Glossen til I 12 vil have danske Ret »restringeret« efter den romerske Ret; der anføres ganske vist, hvorledes Romerrettens Regel i et bestemt Tilfælde er, men der siges ikke, at denne fremmede Regel skal foretrækkes. Af de to andre Steder, der nævnes som Exempler paa lignende Restriction, beroer det første (I 14) aabønbart paa en Misforstaaelse, og

*) Lovhistorie I, S. 200 flg.

paa det andet Sted (II 109) nævner Knud to Meninger, som de Lærde have havt om et tvivlsomt Spørgsmaal, og udtaler, at han troer (*credendum est*), at Ordene i J. L. paa dette Punkt (*lex ista municipalis*) maa forstaaes i Overensstemmelse med den ene af de andetsteds fremsatte Meninger, hvilket jo dog er noget Andet end at restringere dansk Ret efter fremmed.

Det Billede, som Ancher paa denne Maade opullede af Biskop Knuds Glosser, kunde selvfølgelig ikke blive meget lyst, og uagtet Ancher i Overensstemmelse med sin sædvanlige milde Bedømmelse gjorde sit Bedste for at fremhæve gode Sider jævnsides med Skyggesiderne, gik Knuds Glosser dog over i Eftertidens Bevidsthed med et Stempel af Upaalidelighed og vilkaarlig Indblanding af fremmed Ret i dansk Ret, som ikke indbød til yderligere Beskjæftigelse med Glosserne. Yngre Retshistorikere skjænkede derfor Glosserne kun en ganske flygtig Opmærksomhed; den eneste Undtagelse danner Rosenvinge, der i sin Retshistorie dog af og til har smaa oplysende Citater af Glosserne. Denne Forfatter, der havde et for en dansk Retshistoriker usædvanligt Kjendskab til kanonisk Ret*), kunde af denne Grund bedre forstaa og sætte Pris paa Glosserne, men selv han forstod dem paa ingen Maade fuldstændigt. I de Bemærkninger, Rosenvinge føiede til sin Udgave af »Danmarks Rigens Ret«**), findes saaledes f. Ex. S. 207 et Citat af Knuds Glosser til J. L. II 6, der gjengives saaledes: *In diebus feriatis judicia libralia, que ad pietatem pertinent, possunt tractari, sicut per insignes latrones et fures punientur §. c. 52.* Uagtet Rosenvinge ellers forklarer alle forekommende Citater, indlader han sig ikke paa at opklare, hvad der menes med de gaadefulde Tegn §. c. 52, aabenbart, fordi han

*) Se hans fortræffelige Afhandling: Bemærkninger om kanonisk Rets Anvendelse i Danmark (Kirkehist. Saml. I. 1849—52).

**) Danske Mag. III 1. 177.

ikke vidste, hvad Tegnene betød. Efterser man den trykte Udgave, finder man, at Rosenvinge har læst feil, der staar §. c. l. II. Et nøiere Kjendskab til de trykte Udgaver og en Sammenligning med Haandskrifterne vil lære, at § i de trykte Udgaver meget ofte staar for C. (Codex) og at e. i Forbindelse med C. maa læses som eodem (titulo); da nu den Titel, der omtales i det Foregaaende, er »De feriis«, skal følgelig hele Citatet læses som l. 2 Cod. de feriis (3—12), hvorved dog atter maa mærkes, at en Undersøgelse af Stedet i Codex viser, at l. 2 maa rettes til l. 9. Lidt længere fremme i Citatet af Glosserne kommer: §. c. l. ult., hvilket skulde være C (odex), e (eodem titulo), l. ult., altsaa sidste lex (11), Cod. 3—12. Sammesteds ses det, at Rosenvinge ikke var uvidende om, hvad der i Glosserne mentes med ber., og han har overhovedet vistnok havt et flygtigt Kjendskab til Glosserne til kanonisk Ret, men de ovenfor fremdragne Kjendsgjæringer vise dog, hvor meget der manglede i en fuldstændig Forstaaelse af vor hjemlige Glossator.

Saaledes skete det Mærkelige, at Kundskaben om Kilderne til J. L.'s Fortale gik tabt i Tidens Løb, uagtet Biskop Knuds Glosser havde bevaret Fortidens Kjendskab til disse Kilder. Der er imidlertid Grund til nærmere at undersøge, hvornaar egentlig denne Vankundighed kan antages at have taget sin Begyndelse.

Her maa det nu først erindres, at Knuds Glosser ikke ere et lærd Værk, kun bestemt til at være Gjenstand for et akademisk Studium. Glosserne ere affattede til Brug i Praxis og de ere brugte i Praxis i henved et Par hundrede Aar efter deres Offentliggjørelse. Bevis for, at Glosserne have været et stærkt benyttet Værk, foreligger i den Omstændighed, at J. L. med Knuds store Apparat af Glosser tryktes her allerede i Aaret 1504, ikke mere end en Snes Aar efterat den første Bog var bleven trykt her i Landet, men ikke nok hermed, fire Aar efter eftertryktes den første Udgave af

Gotfred af Ghemen og der foreligger heri et afgjørende Bevis for, at J. L. med Knuds Glosser var et Værk, der kunde være sikkert paa en efter de Tiders Leilighed ualmindelig stor Udbredelse*). Denne Omstændighed er ikke bleven upaaagtet af senere Forfattere, og da de efter Anchers Autoritet kun kunde tillægge Glosserne en underordnet Betydning, stillede det sig for dem som uforklarligt, hvad man i Praxis havde villet med det latinske Apparat til Loven. Schlegel (Anchers Skr. I 306, Noten) kan ikke forstaa, at Glosserne kunde faa en saadan Autoritet ved vore Domstole, »da deres fornemste Nytte bestod i at henvise til fremmede Love, og P. G. Thorsen udtaler i Fortalen til hans Udg. af J. L. S. 6: At der var stor Trang til den (J. L.'s første Udg.) og at den rundt om i Riget har været velkommen, ses deraf, at den 1508 allerede optryktes i Kjøbenhavn uforandret — og at det latinske Apparat ogsaa har været Tidsalderen nødvendigere, end vi nu saa lige kunne forstaa, kan der vist neppe være Tvivl om.

Det er klart, at den første Udg. af J. L. med Glosserne har været i Brug indtil den næste Udg. af J. L. udkom i 1590. Vel faldt Indførelsen af Reformationen før dette Aar, og vel bevirkede denne, at den kanoniske Rets Anseelse strax sank betydelig og mere og mere svækkedes efterhaanden som den nye Lære slog Rod, men Biskop Knuds Glosser vare jo ikke udelukkende byggede paa kanonisk Ret, men paa romersk-kanonisk

*) Et yderligere Bevis for Glossernes Vigtighed ligger i, at der i Haandskrifter fra det 16. og 17. Aarhundrede findes bevaret en dansk Oversættelse og Bearbejdelse af det latinske Apparat, afpasset efter Forholdene efter Reformationen. Et mig tilhørende Hskr. i 4to, 16. 20 ctm., som er skrevet i sidste Halvdel af det 16. Aarhundrede, og et andet mig tilhørende Hskr. 4to, 15. 19 ctm., der vistnok er skrevet i første Halvdel af det 17. Aarhundrede, indeholde denne danske Oversættelse i lidt afvigende Form indbyrdes. Begge Hskr. indeholde Afhandlinger og Oplysninger, der vare af Vigtighed for en praktisk Jurist.

Ret, saaledes at hans Hovedkilde er Retssætninger, der baade vare hjemlede ved Romerret og ved kanonisk Ret, og som bekjendt bevarede netop denne Del af kanonisk Ret sin Betydning selv efter Reformationen. Vi have ogsaa Data, der vise os, at Knuds Glosser endnu brugtes og forstodes midt i det 17. Aarhundrede.

Viceadmiral Peder Galt, der henrettedes i Aaret 1644, har efterladt et retshistorisk Skrift, *De jure Danorum*, hvoraf en Afskrift findes i den Arn. Magn. Samling som Nr. 289 fol. Forfatteren, der siges at have været kyndig i kanonisk Ret*), undersøger i c. XVI det Spørgsmaal, om vor Ret er tagen af fremmed Ret, og medens han ellers benægter dette og særlig ogsaa protesterer imod den af *avunculus noster dilectissimus**, Huitfeldt, opstillede Theori, at vor Ret skulde kunne udledes af *Sachsenspiegel*, indrømmer han, at Sagen staar anderledes med Hensyn til kanonisk Ret, thi Bisperne, som vare kyndige i denne Ret, have været virksomme ogsaa ved Stiftelsen af vore Love: *liquet id... ex præfationibus legum nostrarum, ne longe exempla petantur*. Jeg forstaar denne Yttring, som ikke blot sigtende til, at J. L.'s Fortale ender med en Opregning af de Bisper, som vare tilstede ved Lovens Givelse, men tillige som en Antydning af at præfatio legum o: J. L.'s Fortale indeholder kanonisk Ret. Peder Galt har vel altsaa endnu haft Kjendskab til Knuds Glosser, men hvorledes det nu end forholder sig hermed, har en anden samtidig Forfatter Christen Osterssøn Weylle foretaget et nøie og omfattende Studium af Glosserne, hans Skrift *Glossarium juridicum Danico-Norwegicum* (1ste Udg. 1641, 2den, der her citeres, 1652) bærer Vidnesbyrd nok herom. Han citerer paa mangfoldige Steder *«Glossa»* til J. L.**), men han bruger i

*) L. Holberg: *Danmarks Historie*, Udg. 1733, II, S. 858.

**) Som Exempler: S. 84, 115, 169, 195, 227, 259, 274, 308, 313, 356, 385, 436, 530 o. s. v.

Virkeligheden Glossen paa endnu flere Steder end der, hvor den udtrykkelig anføres, hans hele Behandling af og Citater fra J. L. er præget af den Veiledning Biskop Knud — Episcopus Wibergensis, som han kalder ham S. 553 — har givet ham.*)

Henimod Slutningen af det 17. Aarhundrede kom endelig den Begivenhed, der skulde bevirke, at den sidste Rest af Kjendskab til Middelalderens særegne Behandling af Romerret og kanonisk Ret gik tabt her-tillands, nemlig Udgivelsen af Christian V's Danske Lov. Efterat denne nye Lov var udkommen, blev det tidligere nødvendige Studium af J. L. overflødigt, man undlod derfor naturligvis ogsaa at tage Hensyn til de mere og mere uforstaaelige og upraktiske Glosser, og saaledes kan det forklares, at da Kofod Ancher ved Midten af det 18. Aarhundrede affattede sin Lovhistorie, var han ikke i Stand til med nogen virkelig Nytte at bruge Biskop Knuds Glosser, thi Kofod Ancher havde lært Romerret og kanonisk Ret paa en hel anden Maade og med helt andre Maal for Øie end Biskop Knud. Vil man have en klar Forestilling om, hvad der skiller det femtende Aarhundredes lærde Studium fra det 18. Aarhundredes, saa behøver man blot at sammenligne Knuds Glosser med Anchers Samtidige, Thomas Clitau's Værk: Overensstemmelse og Forskjel mellem den romerske og danske Ret. Kjøbenhavn 1736. Begge Forfattere have selvsamme Opgave, men Fremstillingen og Resultaterne ere saa forskellige som Dag og Nat**).

*) Henimod Slutningen af sin lange Henvendelse til Lærerne synes Forf. endog ligefrem at kopiere Biskop Knuds Fortale til Glosserne med dens Bøn til Lærerne om Overbærenhed og om selv at rette det mindre Fuldkomne.

***) Sammenligningen kan udstrækkes videre, idet man medtager Aagesens Romerske Privatret. En saadan Sammenligning vil give et levende Billede af Forskjellen mellem hvad Middelalderen og hvad Nutiden har faaet ud af de romerske Retskilder.

Den foranstaaende Fortælling om, hvorledes Kjendskab til en dansk Retskildes fremmede Udspring gik tabt i Aarenes Løb, fordi Retsvidenskabens Dyrkere hertillands fik et helt andet Grundlag for deres Dannelse end det, Fortidens Retskyndige havde haft — denne Fortælling indeholder en Lære, hvis Betydning strækker sig langt ud over Fortalen til J. L. Naar nemlig Kilderne til Fortalen have været skjulte for de mange fremragende Mænd, der have dyrket dansk Retshistorie, saa er det jo klart, at der ikke haves nogen Garanti for, at man ikke paa samme Maade hidtil har overset fremmede Kilder til andre danske Retsmonumenter fra Middelalderen. Fortællingen om Kundskaben til Fortalens Kilder lærer os, at Spørgsmaalet om, i hvilken Udstrækning den danske Ret i Middelalderen — Rigsret og Provindsret — er paavirket af udenlandsk Ret, hidtil aldeles ikke kan være fyldestgørende besvaret, thi det er givet at ingen dansk Retshistoriker hidtil har været i Besiddelse af de nødvendige Forudsætninger for at kunne besvare dette Spørgsmaal paa en fyldestgørende Maade.

Ganske særlig vil denne Fortælling gøre det klart, at Kjendskab til kanonisk Ret, saaledes som denne lærtes i Middelalderen, er uundværlig for dem, der tilfulde vil forstaa denne Tids Retsforhold og Institutioner. Uden saadan Kundskab er man udsat for hvert Øjeblik at prise som dansk og nordisk Ret, hvad der kun er en behændig Oversættelse og Bearbejdelse eller en fjærnere Anvendelse af den kanoniske Ret, hvori Dattidens Jurister, som nedskrev Lovene og som vare Fyrsternes Raadgivere, vare saa hjemme som én Præst i sin Bibel, saaledes at Citaterne fra de kanoniske Retsamlinger idelig laa dem paa Tungen og flød dem i Pennen. Behøves der yderligere Bevis for, hvor gavnlig, ja uundværlig Kjendskab til kanonisk Ret er baade for Retshistorikere og for Historikere, kan man blot efterse C. Paludan-Müllers Afhandling: Kong Erik

Glipping og den romerske Kurie i Kongens Strid med Ærkebiskop Jakob Erlandsen*). I denne udmærkede Afhandling har Forfatteren paa flere Punkter kunnet støtte sig til nogen Kjendskab til kanoniske Retskilder, og Enhver kan skjønne, hvor meget Afhandlingen vilde have tabt i Værdi, hvis Kundskaben til kanonisk Ret havde været borte**). Desværre er det en stræng Fordring at stille til Jurister i et protestantisk Land, at de skulle dyrke middelalderlig kanonisk Ret, thi Studiet er, naar det skal give noget virkeligt Udbytte, stort og besværligt†), paa den anden Side maa det fremhæves, at der i kanonisk Ret og i Glossator-Litteraturen skjuler sig mange Skatte, og at vor nuværende Retsvidenskab paa ikke faa Punkter har sine Rødder i hint Retssystem, hvorfor Studiet af dette i og for sig altid vil have sin Værdi.

Den følgende Redegjørelse for Kilderne til J. L.'s Fortale er foretaget paa den Maade, at for det Første

*) Vidsk. Selsk., Skr. V. 4.

***) Det er et bedrøveligt Bevis paa, hvor ilde det har staaet til med Kundskab til kanonisk Ret hertillands, at de udmærkede Videnskabsmænd, der have udgivet *Scriptores rerum Danicarum*, ikke have formaaet at tyde simple Citater af kanonisk Ret. I V Bind, S. 590 erklærer Udgiveren (Suhm, jfr. hans *Danmarks Historie*, X, S. 309) at han ikke veed, hvad Meningen er med *Ordene ex^a D. Sen ex. nuper*, hvilket heller ikke Huitfeld (I. 249) indlader sig paa at forklare; der skal imidlertid læses: *extra de sententia ex (communicationis) nuper*, altsaa c. 29 X 5—39. I VIII Bind (udg. af Suhm, Engelstoft og Werlauff) forekommer S. 161 et Citat, der anføres saaledes: *de officii ordinis pastoralis in glosa*, udenat der findes mindste Forklaring paa, hvad disse Ord betyde; der skal læses: *de officio iudicis ordinarii, pastoralis in glosa*, altsaa Glossen til c. 11 X 1—31. Saaledes læses: *si diligenti de foro Canonicorum*, istedetfor *si diligenti de foro competenti*, altsaa c. 12 X 2—2.

†) Det er nødvendigt at være saaledes hjemme i de omfangsrige Lovsamlinger, at man kan kjende Lovsteder, der, hvad ofte er Tilfældet, anføres, udenat det ved en udvortes Betragtning kan ses, at Stedet er taget af kanonisk Ret.

Knuds Glosser fuldstændig ere anførte ved hver enkelt Sætning af Fortalen *). Glosserne ere anførte fuldstændig, forat Læseren kan faa Anledning til at følge Biskop Knuds Formaning i Fortalen til hans Værk, om ikke at dømme Værket før man har læst det, og forat man kan se en Prøve paa Glosserne, som de virkelig ere, baade deres Feil og deres gode Sider. Men dernæst er der ved hver Sætning endvidere anført det, som jeg havde funden i 1886, hvorhos der paavises Forholdet mellem det af Biskop Knud og det af mig Anførte. Jeg tror at kunne sige, at det ikke har været til Skade for Sagen, at jeg oprindelig maatte gaa paa egen Haand ved disse Undersøgelser, thi har Biskop Knud end paa flere Steder Mere, end jeg har kunnet finde, saa er der dog ogsaa Steder, hvor jeg har været heldigere end min Forgjænger. Forfatteren fra det 15. Aarhundrede overgik selvfølgelig langt sin Efterfølger i Kundskab til kanoniske Retskilder, men til Gjengjæld havde den gamle Forfatter ikke, og kunde ikke have, det rette Blik paa dansk og fremmed Ret; for ham stod det som en Selvfølge, at Fortalen beroede paa kanonisk Ret, medens dette jo dog er en Undtagelse.

De enkelte Paralleler fra svensk Ret og de udførligere Sammenligninger med norsk Ret, som findes nedenfor, ville sikkert skjærpe Synet for det Eendommelige i Fortalen, men forhaabentlig ville hine Paralleler ogsaa bidrage til at oplyse Retshistoriens Dyr-

*) Glossernes Text er gjengivet efter den Affattelse, den har faaet i Hskr. A. M. Nr. 12, 8vo, der iøvrigt paa dette Punkt kun lidet afviger fra de andre Hskr. og de trykte Udgaver. Forkortelser ere opløste og Skilletegn tilføiede. Den danske og latinske Text til J. L.'s Fortale er aftrykt efter de i Rosenvinges Udg. af J. L. foreliggende Texter. Glosserne til de kanoniske Rets-samlinger gjengives efter Udgaven, Venedig 1504, fol., Bapt. de Tortis, en Text, der ligger nær ved den, der kan tænkes benyttet af Biskop Knud. Glossen til Dekretalerne er dog jævnført med Udgaven, Rom 1584, fol.

omtrent hundrede Aar yngre end J. L. (K. Maurer: De nordgerm. Retskilder S. 168), og den Del af Frosthatingsloven, hvori vor Sætning forekommer, er ifølge K. Maurers Undersøgelse (Die Entstehungszeit der Frostupingslög) udgivet i Aaret 1244, altsaa ogsaa senere end J. L. Hvad endelig angaar Njals Saga, da ere de forhen gjældende overdrevne Forestillinger om denne Sagatexts Ælde nu opgivne, efter at grundige Undersøgelser af Sagaens Lovkundskab har vist, at den nuværende Text først kan skrive sig »fra sidste Trediedel, om ikke sidste Fjerdedel af det 13de Aarhundrede« (K. Lehmann og H. Schnorr v. Carolsfeld, Die Njälssaga S. 137, jfr. K. Maurer, Lit Centralbl. f. 1883, 766). Om nu hin Sætning er runden af ægte nordisk Ret eller om den, som ellers J. L's Fortale, kun er kanonisk Ret, klædt i nordisk Dragt, kan ikke bestemt afgjøres, kun saa meget kan siges, at da det ikke endnu er lykkedes at finde en aldeles tilsvarende Yttring i kanoniske Retskilder, kan det foreløbig antages, at Sætningen ikke er en Gjengivelse af en fremmed Rets Tanke. Men man gjør bedst i i denne Henseende at udvise megen Varsomhed og ikke for stærkt holde paa Sætningens nordiske Nationalitet, thi det er f. Ex. en given Sag, at den Sætning, som Frøstathl. føier til vor Sætning: En så er eigi vill ödrum laga unna o. s. v., er tagen af kanonisk Ret. Dekretalerne indskjærpe nemlig paa hele 4 Steder det Princip: frustra legis auxilium invocatur, qui committit in legem*), og det er jo indlysende, at den norske Sætning er bygget paa denne berømte, ofte citerede og kommenterede Retsregel. Et heldigt Fund kan hvad Dag det skal være paa samme Maade oplyse os om, at første Del af Frthl. I c. 6, og altsaa ogsaa J. L's berømte Indledningsord, er tagen af en eller anden kanonisk Retssætning.

*) c. 23 X de elect. 1—6, c. 10 X de imm. eccl. 3—49, c. 14 X de usur. 5—16, c. 25 X de sent. excom. 5—39.

Den latinske Oversættelse er her, som helt igjennem, noget fri, thi dens Mening er: Loven er det, som fremmer det Hæderlige, men forbyder det Modsatte. Biskop Knud anfører Følgende: *Concor ff. de legibus l. leg. virtus**). Item *ascistens: scio componitur cum ad et subtrahitur d et dicitur ascio, id est adjungere vel acquirere, inde ascisco inchoatur, vel secundum Hugo: scio componitur cum ad et retinet d et inde inchoatur ascisco*. Rosenvinge har antaget, at der i Stedet for »ascistens« maatte læses »assistens«, men dette er i Strid med Biskop Knuds Glosser, som aabenbart paa rette Maade forklare *ascistens* i Overensstemmelse med »Hugo« hvormed menes den berømte Glossator *Huguccio* († 1210) der har skreven en *Grammatik, Derivationum liber*.

2) æn wilde huar man unde, si quilibet vellet
 orues at sit eghet oc latae contentus esse suis et nulli
 men nytæ iafneth. tha preiudicium aut violenciam
 thyrftæ men ekki logh inferre, lex necessaria non
 with. esset.

*Kn: Necessaria: quia lex iusto non est imposita, qui enim spiritu dei aguntur, non sunt sub lege, extra de renun. c. nisi cum pridem § sed dices**)* de regula. c. licet†).

Det er i *K. V. L.* antaget, at denne Sætning i Fortalen ikke havde sin Kilde i kanonisk Ret, men at dette er urigtigt, ses let af det af Biskop Knud Anførte. Til Grund for Sætningen ligger aabenbart den kanoniske Retssætning »*lex non est posita justo*« ††), der atter er taget af Pauli 1ste Brev til Thim. 1, 9. *Sciens hoc quia lex justo non est posita, sed injustis*. Iøvrigt minder

*) *L. 7 Dig. 1—3: Legis virtus haec est: imperare, vetare, permittere, punire.*

**) § 8 c. 10 X 1—9: *procul dubio contra spiritum Dei agit, qui aliquid contra veritatem attentat, quoniam ipse est spiritus veritatis.*

†) c. 18 X 3—31: *qui Dei spiritu aguntur, non sunt sub lege, quia lex non est posita justo.*

††) c. 2 Caus. 19 qv 2.

J. L's Fortale paa dette Sted om et Værk, der sikkert har været Forfatteren velbekjendt, nemlig Azos Apparat til Digestum vetus. Fortalen til dette begynder saaledes: Si omnes scirent, quid justitia vellet, sicque omnia observarent, juri semper supersedendum esset. Sed quia nesciunt, vel etiam scientes prætermittunt, ideo juris prudentes ejus voluntatem in scriptis redegerunt et jura constituerunt. (Savigny: Gesch. des röm. Rechts V. 551).

I Fortalen til Uplandsloven (Schlyter III 6) forekommer en ganske lignende Sætning: warin allir rætt-wisir þa þurfti æi lagha wiþ.

<p>3) æn ængi logh ær æm gooth at fylghæ sum san- nend. huare sum man euer um sannend thæræ scal logh lete huilt rææt er.</p>	<p>Sed nulla lex est adeo bona sicut veritas; unde si dubitatur, ubi sit veritas, per legem discutiatur, ubi et quid sit veritas.</p>
---	---

Kn: Similiter et in decretis vt ecclesiastica beneficia in v. de vultu per ber. *) ff. de eo quod certo loco. l. quod si Ephesi **) ubi dicitur: qui enim iudicat semper debet veritatem pre oculis habere ut ibi *). Item mortaliter peccat, qui veritatem occultat XI qv. 3 quisquis †).

Foruden denne Glosse til den latinske Text, føicr Kn. til de tilsvarende Ord i den danske Text den Bemærkning: infra lib II c. VII § 1 et c. IV et in principio prologi latini (Henvisning til den foran nævnte Glosse.)

Det første af Biskop Knuds Parallelsteder, Bernardi Glosse til c. un. X 3—12, lyder i de her benyttede

*) c un. X 3—12 med Bernardi Glosse til den Sætning (versus), som begynder med de anførte Ord: de vultu.

**) L. 4 Dig. 13—4. Dette Citat, der findes i Bernardi ovennævnte Glosse tilligemed c. 1 Caus IV. qv. 4, lyder saaledes: In summa æqvitatem quoque ante oculos habere debet iudex qui huic actioni addictus est.

†) c. 80: quisquis metu cujuslibet potestatis veritatem occultat, iram Dei super se provocat, quia magis timet hominem quam Deum. Uterque reus est, et ille, qui veritatem occultat, et qui mendacium dicit etc.

Udgaver af Dekretalerne (1504 og 1584) ikke som af Knud citeret, thi det Ord, hvorpaa hele Vægten hviler, nemlig »*veritatem*« findes ikke i Citatet, hvorimod der staar »*equitatem*«, ganske i Overensstemmelse med det citerede Sted af Digesterne. Det andet Parallelsted, der hentes fra Dekretet, indskjærper Sandhedens Betydning, men der findes ikke her den eiendommelige Forbindelse mellem Sandhed og Lov, som netop er karakteristisk for Sætningen i J. L's Fortale og i J. L. II 7*). Biskop Knuds Paralleler kunne her paa ingen Maade godtgjøre, at Sætningen er tagen af kanonisk Ret.

Derimod har jeg (K. V. L. S. 82) paavist de Steder i kanonisk Ret, der indeholde Kilden til Sætningen »ingen Lov er saa god at følge som Sandheden«, nemlig c. 4, 5, 6 Dist. 8. C. 4: *Veritate manifestata, cedat consuetudo veritati, plane respondeo, quis dubitet veritati manifestæ debere consuetudinem cedere. Item nemo consuetudinem rationi et veritati præponat, quia consuetudinem ratio et veritas semper excludit (Augustinus); c. 5: Si consuetudinem fortassis opponas, advertendum est, quod Dominus dicit: Ego sum veritas et vita, non dixit: Ego sum consuetudo, sed veritas. Et certe . . . quælibet consuetudo quantumvis vetusta, quantumvis vulgata, veritati omnino est postponenda (Gregorius); c. 6: qui contempta veritate præsumit consuetudinem sequi aut circa fratres invidus est . . . aut circa Deum ingratus . . . itaque veritate manifestata cedat consuetudo (Augustinus).* Efterat det saaledes er indskjærpet, at Sædvænen ubetinget maa vige for Sandheden, fastslaar den følgende Distinction, at samme Regel gjælder for Lovene, se især i c. 1 Sætningen: *quicumque vero legibus imperatorum, quæ contra veritatem Dei feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande præmium.* Det forekommer mig utvivlsomt, at vi virkelig her have de Sætninger, hvoraf man

*) J. L. II 7: *forthi at sannend scal e wære riker en logh — quia veritas semper debet præiudicare lege.*

i J. L. har uddraget Tanken og klædt den i dansk Dragt. Naar det endvidere hedder, at »hvor der tvivles om, hvad Sandhed er, skal Loven afgjøre, hvad der er Ret,« saa stemmer dette ogsaa ganske med de anførte Steder af Dekretet, idet disse indskjærpe, at det kun er overfor den utvivlsomme Sandhed, *veritas manifestata*, at Loven viger.

4) Waræ ei logh a landæ
tha hafthæ then mest ther
mest matæ gripæ.

I. K. V. L. er det antaget, at denne Sætning er original; det er ogsaa karakteristisk, at den latinske Oversættelse ganske forbigaar denne Sætning, og at Biskop Knud ingen Glosser har at anføre til den. Der kan imidlertid henvises til en Yttring i Fortalen til Gregor IX's Dekretaler: *Ideoque lex proditur, ut appetitus noxius sub iuris regula limitetur.*

5) forthy scal logh æftær Vnde lex posita est
allæ men göres. at rettæ propter transgressores, ut
men oc spake oc saklösæ a malicia sua refrenentur et
nytæ there reet oc there terreantur, et iusti pacis
specht oc urættæ men oc presidio gaudeant et ex-
folæ ræthes thet ther i ultent.
loghæn er skriuæt oc thoræ
ei forthi fulkumme there
undscap ther the hauæ i
hughæ.

Kn: *Lex est posita propter transgressores, ut humana coërceatur audacia et tuta sit inter reprobos innocentia IV dist. facte sunt autem* *). Nam per leges nemo benefacere cogitur sed male agere prohibetur XXIII q. V. ad fidem. ber. de summa trinitate et fide catholica c. gregorius in

*) c 1: *Factæ sunt autem leges, ut earum metu humana coërceatur audacia tutaque sit inter improbos innocentia et in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur audacia et nocendi facultas.*

glo. noua litigia*). Item ut boni inter malos vivant quiete XXIII q. V. non frustra**) et hoc solum bene agitur vt vita hominum corrigatur XXIII q. V. prodest†) Ber. de officio iud. ordinarii c. ad reprimendam glo. 1.††).

At det heromhandlede Sted af J. L's Fortale var en fri Oversættelse af det ovenfor anførte Sted af Gratians Decret c. 1, Dist. 4, blev allerede opdaget af Professor Falck, se Rosenvinge i Udg. af Eriks sj. Lov (1821) S. XXIX Note 71, I. E. Larsen Skr. I 1 S. 142. Den Tvivl om den rette Opfattelse af Ordene »rethes thet ther i loghæn er skriuæt,« der har reist sig, idet

*) c. 33 Caus. 23 qv. 5... Si quæ igitur adversus vos leges constitutæ sunt non eis benefacere cogimini, sed malefacere prohibemini. Bernardi Glosse til Ordene »Nova litigia« i c 1 X 1—1 handler ikke om Noget, der svarer til den her kommenterede Sætning, men om Retstrætter, der nødvendiggjøre nye Love. Henvisningen til Glossen »Nova litigia« er derfor aabenbart en Feiltagelse, der kunde derimod være citeret Glossen »Lex proditur,« hvor der netop henvises til de ovenfor citerede to Steder af Dekretet og tilføies: et dicitur lex, quia ligat, vel legitime agit observatores remunerando, transgressores puniendo 3 dist. omnis lex ff. de iu. et iu. l. 1; denne Glosse er ganske vist forfattet af Johannes Andreæ, altsaa længe efter at J. L's Fortale nedskreves, men dette vilde ikke have hindret Knud at anføre denne Glosse efter hele det System, han anvender.

**) c. 18 Caus. 23 qv. 5: Non frustra sunt instituta potestas Regis et cognitoris jus, unguæ carnificis, arma militis, disciplina dominantis, severitas etiam boni patris . . . hæc dum timentur et malicøercentur et quietius inter malos vivunt boni.

†) c. 4 Caus. 23 qv. 5: Prodest severitas vestra (sc., principis) cuius ministerio quies adjuvatur et nostra. Prodest et intercessio nostra (sc. Papæ) cuius ministerio severitas temperatur et vestra . . . quia et plectendo et ignoscendo hoc solum bene agitur, ut vita hominum corrigatur.

††) c. 8 X 1—31 med Bernardi Glosse 1, hvor samtlige ovennævnte Parallelsteder anføres. En noiere Undersøgelse viser, at Kn. Ord til andet har anført denne Glosse, og at det eneste Nye er den (urigtige) Henvisning til en anden af Bernardi Glosser, det maa derfor antages, at Meningen med til Slutningen at anføre Bernardi Glosse ad c 8 X 1—31, er at angive denne som Kilde til hele Knuds foranstaaende Bemærkning.

man har været i Uvished om de skulde opfattes saaledes, at de Onde skulde straffes efter Loven, eller saaledes, at de Onde skulde af Frygt for Straffen rette deres Handlinger efter Loven (se Kofod Anchers Udg. af J. L. S. 3 Note b), afgjøres ved den latinske Original til Fordel for den sidste Opfattelse.

Sætningen i kanonisk Ret, der er tagen af det berømte Skrift af Biskop Isidor af Sevilla († 636) *Etymologiarum libri V* citeredes i Middelalderen idelig som Basis for Kongens Straffemyndighed, se Wilda, *Strafrecht der Germanen* S. 488 Nr. 2 og de der citerede Steder. Fra Isidors Skrift optoges Sætningen allerede i *Lex Wisigothorum* (I. 2. § 5), der skriver sig fra henimod Slutningen af det 7 Aarhundrede, se Lindenbrog: *Codex Legg. antiq. Francf.* 1603 fol. S. 8. I *Uplandslovens Fortale**) (fra Aar 1296, Schlyter, *Corp. jur.* III) siges det: Lagh skulu gömæs ok haldæs fatökum til wærnær spakum til friþær æn o spakum til næfts ok ognær. Lagh skulu væræ ræt wisum ok snællum til sömdær æn wrangum ok o snællum til rætningær. Fortalen til den yngre *Codex* af *Vestgöta*loven (Schlyters *Lovsamling I*), der er fra Slutningen af 13de Aarhundrede, har: lagh æru skipað ræsuitum ok spacum til fridar ok wrangwisom ok ospakum til reddugha oc ræfts. I Fortalen til *Helsingeloven* (første Halvdel af 14de Aarhundrede, Schlyter VI) komme Ordene endnu mere overens med dem i Fortalen til J. L.: for þy ær lagh skipæt... at goþæ mæn nytæ þerræ spækt ok wrangwisæ mæn næfses til liftapilsæ. till þænningæ hwar æftir þy som bruth æru till.

*) Denne Fortale begynder med at nævne Moses som »fyrsti lag-maðære«, hvilket ogsaa er Tilfældet med *Lex Bajuvariorum*. Om Oprindelsen til denne Sentents se Brunner *D. Rechtsgesch.* I S. 288. Den svenske Lovs Kilde er aabenbart c 1 *Dist. VII: Moyses genti Hebrææ primus omnium divinas leges sacris literis explicavit.*

6) Wal er thet oc reet Vnde dignum est, ut
 at then ther guz ræsel oc quos diuinus amor a ma-
 rættens elskuch ma æilockæ liciiis suis non reuocat, sal-
 til gosz. at things ræslæ oc tem pena temporalis co-
 landens witherlogh forfangæ hibeat a peccato.
 them at göræ illæ. oc pinæ
 them of the göræ illæ.

Kn: Concor. c. ut clericorum. de vita et honestate clericum cum glo*).

Det er sagt i K. V. L., S. 82, at dette Stykke af Fortalen minder om en Mængde Steder i kanonisk Ret, hvor samme Regel indskærpes, og som Exempel er henvist til c. 18 Caus. 23, qv. 5 (citeret foran S. 43). Bedre er det dog at sige, at denne Sætning i Fortalen indeholder et kortfattet Svar paa de to Spørgsmaal, der fremsættes og besvares i Caus. XXIII qv. 4 og 6, nemlig: an vindicta sit inferenda? og: an mali cogendi sint ad bonum? Til c. 4, Caus. XXIII qv. 6 føier Gratian den Bemærkning, at man jo imod at anvende Straf kunde indvende, at de Onde vel i det gamle Testamente »timore poenæ ad bonum cogebantur«, men i det nye Testamente »sola libertate et dilectione justitiæ sunt invitandi ad fidem«. Svaret herpaa er imidlertid:

) c. 13 X 3—1 ... statuimus, ut qui (sc. clerici) comprehensi fuerint incontinentiæ vitio laborare, prout magis aut minus peccaverint, puniantur secundum canonicas sanctiones ... ut quos diuinus timor a malo non revocat, temporatis saltem poena cohibeat a peccato. Glossen til Ordet »poena« anfører: simile dicit lex: quos ad vitæ decora domesticæ laudis exempla non reuocant, correctionis saltem medicina compellat. C. de emenda. propin. l. unica necesse est, ut ferro abscondantur vulnera, quæ etc. 82 dist. plurimos in f. Ifølge den nugældende Inddeling maatte i Stedet for »plurimos« være angivet »quia«, der menes nemlig c 4 Dist. 82: quia ferro necesse est ut abscondantur vulnera quæ fomentorum non senserunt medicina).

*) I Forbigaaende skal det bemærkes, at Sv. Andersen i c. 8. af hans Udgave af Vederlagsretten citerer dette Sted af Gratians Dekret: Ferro etiam rescanda sunt vulnera, quæ fomentorum non senserunt medicina.

Si bonum, ad quod mali coguntur, semper inviti tolerant et nunquam voluntarii servient, inutiliter cogentur ad illud. Sed quia humanæ naturæ est, et ea, quæ in desvetudinem ducuntur, abhorrere, et consveta magna custodia diligere, flagellis tribulationum mali sunt cohibendi a malo et provocandi ad bonum, ut dum timore poenæ malum in desvetudinem ducitur, abhorreatur, bonum vero ex consvetudine dulcescat.

Imidlertid har Biskop Knud Ret i at søge Kilden til den latinske Oversættelse i det af ham anførte Sted af Dekretalerne, det er meget mærkeligt, at den latinske Bearbejdelse her jo endog næsten Ord til andet følger Originalen, medens vi saae, at det Sted i Dekretet, som var Originalen til den nærmest foregaaende Sætning i J. L.'s Fortale, aldeles omskrevet. Hvad den danske Sætning angaar, da er den nok baseret paa det af Knud anførte Lovbud, men som det vil ses, siger den danske Sætning ikke blot, at de Onde skulle straffes, men tillige, at »things ræslæ oc landens witherlogh« skulle hindre dem i at gjøre det Onde og eventuelt straffe dem, hvis de gjøre det. Da det underlige Udtryk »rættens elskuch« er en nøiagtig Gjengivelse af det latinske Udtryk »dilectio justitiæ«, ligesom »guz ræsel« er en Gjengivelse af »divinus timor«, kan det antages, at Forfatteren af J. L.'s Fortale har havt sine Tanker rettede paa det af os ovenfor fremdragne, bekjendte Sted af Dekretet, hvor dilectio justitiæ jo omhandles. Ved Angivelsen af de Institutioner, som skulle skræmme Folk fra at begaa Forbrydelser og eventuelt straffe dem, er der derimod aabenbart tænkt paa det ovenfor S. 43 citerede Lovbud c. 18, Caus. XXIII qv. 5: Non frustra sunt instituta cognitoris jus . . . arma militis . . . hæc dum timentur et mali coercentur et quietius inter malos vivunt boni. Jeg antager, at »things ræslæ« er en Oversættelse af »cognitoris jus«, og at »landens witherlogh« gjengiver »arma militis«. Det er ganske vist hidtil antaget, at »landens witherlogh« maatte gjengives med Landets

Straffelov (f. Ex. A. D. Jørgensen i Aarb. f. nord. Oldk. f. 1876, S 56 flg.), men da det oldnordiske viðrlög (n. pl.) ikke betyder en Straffelov, men en Bøde, en Straf, og da der vistnok ikke kan paavises noget andet Sted i gammel-danske Kilder, hvor witherlogh bruges i denne Betydning, er det dog vel rimeligere at tage witherlogh i den Betydning, hvori det ellers stedse bruges, nemlig som lig med Vederlaget, Landets væbnede Magt, arma militis.

Vestgötaovens yngre Codex har i Fortalen ogsaa den kanoniske Straffetheori: Hwi scal nokor lif latæ æller penningæ bötæ firi bruth. þy at hældær scal ylder oc wrangviis warþa bætre oc goþer eigonder. Æn æig firi giri skyld ok rikdom. þy agher hwer cristin man firi napelik brut napelik böter takæ, se iøvrigt A. W. Liljenstrand: Om kanoniska rättens inflytande på Sveriges lagstiftning. Helsingfors 1851, S. 82.

7) Logh scal wæræ ærlic. ræt tholic efter landens wane quemlich ochthyrftælic, oc openbar sua at allæ men mughæ witæ oc understandæ huat loghæn sægher oc weræ ci görth eth scriuen for ennens manz særlic wild, num efter allæ menz thirft ther i land bor.

Item lex debet esse honesta, iusta et tolerabilis, utilis et manifesta, ita quod omnes possint (eam) intelligere, quod non sit imposita propter specialem causam alicuius, sed propter communem utilitatem.

K n. Concor. IV dist. erit autem lex*) et l. iura ff. de legibus.**)

*) C. 2. Erit autem lex honesta, justa, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporique conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nulla privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta.

***) L. 3 Dig. 1—3. Jura constitui oportet, ut dixit Theophrastus, in his que ἐπὶ τὸ πλείστον (ut plurimum) accidunt, non quæ ἐκ παραλόγου (ex inopinato).

At denne Sætning i Fortalen er tagen ec. 2, Dist. 4, oplyste Professor Falck i sin Tid Rosenvinge om (se ovenfor S. 43), og som det vil ses, har Biskop Knud selvfølgelig gjort samme Bemærkning. Sætningen er, som den ovenfor omtalte 5. Sætning, tagen af Isidors Skrift *Etymologiarum libri V* og er ligeledes, som hin anden ovenfor anførte Sætning, optagen i Vestgothernes Lov I 2, § 4 og I 1, § 3. Endvidere findes en Del af Sætningen i den engelske Retsbog *Leges Henrici primi* (Schmid, *Gesetze der Ags.*, S. 436). Interessant er det her at sammenligne den danske og latinske Text af J. L.'s Fortale med Originalen. Paa dette Punkt vil det ses, at den latinske Gjengivelse i Fortalen er endnu mere fri end den danske.

I Uplandslovens Fortale (1296) siges det: Lagh skulu wæræ satt ok skipaþ almænni til styrsl baþi rikum ok fatökum ok skial mellum ræt ok o ræt.

<p>8) ængi man scal dömæ geen then logh ther kunung giuer oc land taker with num efter then logh scal land dömes oc rættes.</p>	<p>Item nullus proferat iu- diciu contra legem, quam rex de consensu tocius regni tradidit conseruandam sed super eam debet tota terra iudicari regi et defen- sari.</p>
---	--

Kn. Item nullus proferat: fa.*) l. nemo iudex C. de sententiis et interlocutionibus omnium iudicum**).

I K. V. L. er det antaget, at denne Sætning i J. L.'s Fortale kun er en noget ændret Gjengivelse af

*) »fa« er en Forkortelse for *facit*, et Udtryk, der hyppigt benyttedes af Glossatorerne, og som kan gjengives ved: herfor taler.

***) L. 13, Cod. 7—45: *Nemo iudex vel arbiter existimet neque consultationes, quas non rite iudicatas esse putaverit, sequendum, et multo magis sententias eminentissimorum prefectorum vel aliorum procerum. Non enim . . . exemplis sed legibus iudicandum est . . . Sed omnes iudices nostros veritatem et legum et iustitiæ sequi vestigia sancimus.*

c. 3, Dist. 4, det Lovsted, der følger efter det i forrige Stykke benyttede: In istis temporalibus legibus, quamquam de his homines iudicent, quum eas instituunt, tamen quum fuerint institutæ et firmatæ, non licebit iudici de ipsis iudicare sed secundum ipsas*).

9) then logh ther kunung nec protest eam rex
giuer oc olt land taker with. reuocare vel mutare con-
then ma han ei eftertakæ tra voluntatem indigenarum,
ællær skiftæ uten lanzens quorum consensu fuit im-
wili foruten han gör open- posita, nisi manifeste sit
barlic gen guth. contra deum.

Kn. Then logh ther Konunghen giffuer oc landhet tagher wedh. Vide canon. Dicta paucorum non faciunt legem communem**). Item pacto priuatorum iuri publico minime derogatur extra. de foro competen. c. si diligenti [c. 12 X 2—2, hvor den anf. Sætning findes] Item a simili consensus paucorum destruere ius commune non potest ut supra. Item non inueniantur noue leges nisi de consensu tocus regni in parlamento generali in quo uidelicet parlamento liceat regi de consilio prælatorum et meliorum regni legem mutare, diminuere vel augere, grauare vel etiam alleuiare secundum quod profectui (vel honori) corone regni ac utilitati reipublice viderit expedire vt in constitutione Cristoferi regis § XXXV et in prologo in V. subtracto nec potest. [Der sigtes til Kristoffer II's Hf. af 25de Januar 1320 § 37 og til den herefter ansførte Glosse]. Nec potest: Alibi dicitur, quod princeps non est ligatus legibus, ideo potest mutare C. de legibus et const. l. digna vox †) sed hoc intelligitur de imperatore, qui est dominus mundi ff. ad

*) Yderligere Bemærkninger om denne Sætning i Fortalen ville findes nedenfor i Afhandlingen om den lovgivende Magt.

***) I kanonisk Ret har jeg ikke kunnet finde en saadan Sentents. Der findes vel en Glosse til c. 21 X 4—1, som begynder med Ordene »dicta paucorum«, men denne gaar kun ud paa: dicta paucorum non infamant: item exemplis paucorum non est utendum sed exemplis plurium bene etc.

†) L 4 Cod. 1—14: Digna vox est majestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri, adeo de auctoritate iuris nostra pendet auctoritas.

legem rodiam de jactu l. deprecatio^{*)}), secus de inferioribus, de quorum quolibet potest dici: legem patere quam ipse tuleris, de constitutionibus c. cum omnes [c. 6 X 1—2, hvor Citatet findes] nec mutet sine approbantium consensu alias in lege subrogata deficiat consensus et habetur pro non lege ut in IV. Dist. c. leges instituuntur [c. 3, citeret ovenfor S. 49] — Contra deum: hæc proprie^{**)}) non est lex vel constitutio, quia lex donum dei est ff. de legibus l. lex est †) et quia rex profitetur, se velle defendere ecclesiam et eius libertates, ut infra § proximo, idcirco constitutiones contra ecclesiam aut ecclesiasticas personas seu eorum libertates sunt reuocande fa ††) p. h. c. 1. de immunitate ecclesie lib. VIto †)).

I K. V. L. S. 83 er der ligesom hos Kn. henvist til Gratians Bemærkning til c. 3 Dist. 4: Leges instituuntur, quum promulgantur, firmantur, quum moribus utentium approbantur; som ogsaa der bemærket, er dette Parallelsted dog ikke meget oplysende, da Fortalen ikke handler om Folkets Stilling overfor de lovlige vedtagne Love, men om Kongens Forhold til disse. Sætningen i Fortalen indeholder vistnok en ren dansk Retsregel. Dette er ogsaa Biskop Knuds Mening, thi efterat han med nogle Citater har bevist, at Folkets Samtykke til Lovene maa være almindeligt, indskjærper han udtrykkelig, at Romerrettens Regel, at Keiseren ikke er bunden

*) L 9 Dig. 14—2: Deprecatio Eudæmonis Nicomediensis ad Antoninum Imperatorem . . . Respondet Antonius Eudæmoni: Ego quidem mundi dominus.

**) c: Disse Lovbud maa især mærkes.

†) L. 2 Dig. 1—3 *πῶς ἐστὶ νόμος; εὐρημα μὲν καὶ δῶρον Θεοῦ* . . . quod omnis lex inventum et munus Dei est.

††) Med Hensyn til Betydningen af »fa« henvises til Noten S. 48 ovenfor. Facit pro hoc betyder: hermed stemmer.

‡) C. 1, 3—23 in VIto: quia nonnulli habentes temporale dominium vel potestatis gerentes officium secularis, libertatem et immunitatem ecclesiasticam lædere ac minuere, tanquam honoris et privilegii ecclesiarum invidi moliuntur, expedit, quod . . . contra talium ausus et conamina opportunum remedium apponatur, ut ecclesie ipsæ in plenitudine juris sui et libertatis integritate lætentur etc.

ved Lovene, ikke gjaldt her*). Til Bestyrkelse for dette Resultat anfører Kn. et senere dansk Lovbud nemlig Kristoffer II's Hf. 1320 § 37, men dette hans Citat er af en ganske eiendommelig Art, idet han har tilladt sig at ændre Originalen paa væsentlige Punkter. Sammenligner man hans Citat med selve Hf., der efter Originalen er trykt i G. A. II S. 9, ses det, at Kn. har udeladt »in proximo celebrando« efter »in parlamento generali,« og ligeledes har udeladt efter »regis« Ordet »futuro«, fremdeles har han ogsaa efter Ordet »regni« udeladt »supradictos articulos« og istedetfor sat »legem.« Han har herved opnaaet, at Artiklen i Hf., der alene taler om de nye »Love«, som skulde gives i det næste Parlament (efter 25 Januar 1320), og om Forpligtelse og Berettigelse for den tilkommende Konge (Kristoffer II) med Hensyn til »de ovennævnte Artikler« (Haandfæstningen), gives Udseende af at indeholde en almindelig Regel om den lovgivende Magt, medens Sandheden er, at Artiklen udelukkende indeholder en Øiebliksbestemmelse angaaende Givelsen af nye Haandfæstningsregler og paa ingen Maade nogen almengjældende Regel om Givelsen af almindelige Love**).

Med Hensyn til Sætningsens Slutningsregel »forutæn han gör openbarlic gen guth« kan jeg henvise til den udførlige Undersøgelse, der findes i K. V. L. S. 105 fig. Jeg fastholder vedblivende, at det nok kan være tvivlsomt, om ikke Fortalen oprindelig alene har indeholdt den Regel, at naar Kongen paa egen Haand ændrede de lovlig vedtagne Love, handler han (gjør han) aabenbart mod Gud, men de senere Redaktioner af Texten og den latinske Text synes at have ændret

*) Af samme Anskuelse var ogsaa Peder Olsen, thi han siger i sine historiske Optegnelser (S. R. D. II 261) om Kong Valdemar: nullam legem servari voluit nisi quam ipse eum suis consiliariis proferret. Nam Dania non recognoscit imperatorem.

***) Se nærmere herom den følgende Afhandling om Leges Waldemari regis.

dette til, at Kongen kan paa egen Haand ændre Loven, naar denne aabenbart strider (war) mod Gud. Hvad Meningen er med denne Lovens »Strid mod Gud«, er udviklet i K. V. L., S. 109, de der citerede Steder af Dekretet c. 1 Dist. 10, § 1 c. 1 Dist. 9, c. 7 Dist. 10, c. 92 Caus. 9 qv. 3, c. 93 Caus. 11 qv. 3, ere formentlig mere oplysende, end hvad Kn. her citerer; særlig er det første Sted: *Lex imperatorum non est supra legem Dei sed subtus*, oplysende for det Forhold, der efter kanonisk Ret burde bestaa mellem verdslig og geistlig Lov. Der kan endnu i denne Retning henvises til Gratians Bemærkning ad c. 6 Dist. 10: *Ecce quod constitutiones principum ecclesiasticis legibus postponendæ sunt* *). Som bemærket i K. V. L., S. 110 fører den latinske Texts Gjengivelse af Slutningsreglen i Virkeligheden til, at den danske Lovgivning sættes i Afhængighed af kanonisk Ret**), og det er en vægtig Grund til at tvivle om, at Texten oprindelig har hjemlet dette Resultat, at Jakob Erlandsen under sin heftige Strid med Kong Kristoffer I, der netop angik Forholdet mellem dansk og kanonisk Ret, har i de udførlige, os levnedede, Processkrifter undladt at paaberaabe sig en saa afgjørende dansk Retsbestemmelse. Selvfølgelig benytter Biskop Knud sig af Stedet i Fortalen som det lyder i den latinske Text til at indskjærpe, at enhver verdslig Lov, som strider mod Geistlighedens Privilegier og Friheder, uden videre skal tilbagekaldes.

*) Det ses, at i Aaret 1253 er der f. Ex. paa Island vedtaget en Lov, der gaar ud paa, at naar der er Strid mellem Landets og Guds Lov, skal den sidste gjælde, se V. Finsen: Om den opr. Ordning af den isl. Fristat, S. 159.

**) Dette Resultat vilde hindres, hvis man med det Stockholmske Hskr. C. 39 tilføiede efter »guth: oc tha mattæ han tho æi gen landens willæ, men denne Sætning er jo ganske aabenbart, da den gjør Texten meningsløs ved at ophæve Undtagelsen, en senere Tilføielse.

10) Thet æræ konungs æmbet oc höftings i land æræ at göme domh oc göræ reth oc frælsæ them ther meth wald thuinges suusum er widdewe oc wæri-lös börn pilgrim oc ulendz men. oc fatok men them ger tithest wald yuer. oc pinæ illuerchismen ther ei wile reetlic liue. forthy at i thet han piner æth dreper udæthes men. tha er han guz thianestman oc loghsens gæslæman*).

Regis et principis interest terre iuste iudicare, unicuique ius suum attribuere viduas, pupillos et orphanos, peregrinos, aduenas pauperes et quoslibet iniuste oppressos defendere, et a regno transgressores eliminare et punire, eciam in hoc gratum deo offert seruicium.

Kn. Regis: concor. XXIII q. 5 c. principes**) et c. regum †). Unicuique: concor. l. iusticia ff. de iusticia et iure ††). Jus suum attribuere: siue (homo) sit pena afficiendus siue præmio remunerandus dist. III c. fi.) et c. firmiter § 1 in fine (c. 1, X 1—1, se nedenfor). Et propter hoc dicitur, seruire deo sibi et proximo et summum bonum in hac vita est iusticiam colere et ius suum unicuique tri-

*) I J. L. I 19 oversættes gæslæmæn ved conseruatores.

*-) c. 20 (Isidor lib. III sent. de summo bono). Principes seculi nonnunquam intra ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent, ut per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant . . . Sæpe per regnum terrænum coeleste regnum proficit, ut qui intra ecclesiam positi contra fidem et disciplinam ecclesiæ agunt, rigore principum conterantur . . .

†) c. 23. Regum officium est proprium, facere iudicium et iustitiam et liberare de manu calumniatorum vi oppressos, et peregrino pupilloque et viduæ, qui facilius opprimuntur a potentibus, præbere auxilium.

††) L. 10, Dig. 1—1. Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.

) c. 4. Omnis autem lex aut permittit aliquid . . . aut vetat . . . aut punit . . . ejus enim præmio aut poena vita moderatur humana, divina autem præcipit ut etc.

buere XII qv. 2 cum deuotissimann [c. 8, hvor dette Citat findes] ber. in c. gregorius in versu ius suum*).

Som allerede paavist i K. V. L. er Begyndelsen til dette Stykke af Fortalen en fri og noget forøget Gjengivelse af et Stykke af Kirkefaderen Hieronymus's Kommentar til Profeten Jeremias, der med enkelte Ændringer findes optaget i det ogsaa af Kn., men dog kun jævnsides med andre Lovbud, anførte Sted af kanonisk Ret c. 23, Caus. XXIII qv. 5. Stedet hos Jeremias lyder saaledes: Hæc dicit Dominus: Facite iudicium et iustitiam et liberate vi oppressum de manu calumniatoris, et advenam et pupillum et viduam nolite contristare neque opprimatis inique et sanguinem innocentem ne effundatis in loco isto. — Sidste Del af det heromhandlede Stykke af Fortalen har ikke faaet nogen Glosse hos Kn., men i K. V. L., S. 84 er det oplyst, at Udtalelsen om, at Kongen, naar han straffer Misgjerningsmænd, er Guds Tjenestemand, er tagen af c. 29 Caus. 23 qv. 5: qui malos percutiet in eo, quod mali sunt... minister est Domini, jfr. c. 27 eod: Non solum homines ministri sunt et ultores iræ Dei in his, qui malum operantur, unde non sine causa gladium portant... se endvidere c. 45 Caus. 23 qv. 4: Meminerant enim a Deo potestates has fuisse concessas et propter vindictam noxiorum gladium fuisse permissum et Dei esse ministerium, vindicem in huiusmodi datum. Udtrykket »Loghens gæslæman« er vistnok en Oversættelse af »legum ministerium« c. 31 Caus. 23 qv. 5 Homicidas et sacrilegos et venerarios punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.

*) I Bernardi Glosser til den Skrivelse, hvormed Gregor IX sendte Dekretalerne til Universitetet i Bologna, findes til Ordene i Brevet »jus suum unicuique tribuat« en Glosse, der Ord til andet lyder som alt det foran hos Kn. Anførte. Hele det til »jus suum attribuere« foiede Stykke er altsaa alene en af Bernardi Glosser til de lignende Ord i Gregors Brev. Iøvrigt er jo som bekendt Frasen jus suum unicuique attribuere tagen af Inst. 1—1: Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuens.

Fremhævelsen af, at Kongen i Udøvelsen af Straffe-myndigheder handler som Guds Tjenestemand har iøvrigt vistnok ikke alene til Hensigt at begrunde Kongens Straffemyndighed, men tillige at hjælpe ham udover de Samvittighedsskrupler, han kunde have ved at lade Livsstraffe fuldbyrde. Som bekendt findes der hos de germaniske Folk jævnlig en bestemt Uvillie mod at dræbe Forbrydere, og da kanonisk Ret holdt paa strænge Straffe, særlig ogsaa paa Anvendelsen af Dødsstraf, mod grove Forbrydere, blev det en Opgave for kanonisk Ret at faa de exekverende Myndigheder i de germaniske Lande til at gaa ind paa at udføre Dødsstraffen. I denne Hensigt slog man den Sætning fast: *Quum homo juste occiditur, lex eum occidit, non tu* c. 41 Caus. XXIII qv. 5. En Anvendelse af denne Sætning have vi dels i J. L.'s Fortale, dels i J. L. II 88, der indskjærper, at Ombudsmanden i visse Tilfælde skal lade en Tyv hænge, og »have ikke Synd deraf«.

II)

Sicut scriptum est: Iudex dampnatur, cum reus absolvitur.

*Kn. fa. in Auth. vt differentes iudices C. coll. IX et glo. *)*. *c. dilecti de priuilegiis**)* *c. abbate contra ceter. v. nec etiam iudex de sententia et re iudicata lib. VIto†)*.

*) Der sigtes til Novelle 86 (129 Coll. IX, tit 10). Den nævnte Sentents kunde maaske nærsmet tænkes knyttet til den Yttring i Novellens c. 4 in fine, hvor det udtales, at Dommeren, der for-sommer sit Embede, skal straffes, quoniam qui debet vindicare oppressum, ipsum opprimere reperitur.

***) c. 4, X 5—33: *Dilecti filii fratres Hospitalis Hyerosolymitani transmissa nobis conquestione monstrarunt, quod vos eis de malefactoribus suis iustitiam facere non vultis... pro certo sciatis, quod nos concessa vobis privilegia decurtabimus etc.* I Glossen til Ordene »non vultis« hedder det: unde possunt conveniri, quia iustitiam facere nolunt etc.

†) c. 3, 2—14 in VIto: *nec etiam iudex ipse, cognita taliter veritate pronunciare in contrarium posset cum libera conscientia et securo.*

Sætningen indeholder efter sin Form at dømme et Citat, mulig af den hellige Skrift. Biskop Knud har, som det vil ses, ikke kunnet finde Kilden og dette er heller ikke lykkedes mig.

12) forthi at solum then
hælghæ kirki styrkis meth
pauæ oc bisscop sua scal
huart land styrkes meth
kunungh æth hans reetter
oc veries.

Quia sicut sancta ecclesia
per sollicitudinem sedis apo-
stolice et episcoporum ac
aliorum ecclesiæ prelatorum
subsistit et regitur, ita que-
libet terra constitutionibus
principum adiuuatur.

Kn. Hic rex admittit regimen ecclesiæ et ecclesiasticarum personarum cum suis bonis sub papa et episcopis atque per eos distingvendos a se regendos. sed laycos et seculares ab ecclesiasticis personis per papam et episcopos regendos et expostulandos.

Til denne mærkelige Yttring i Fortalen, der fastslaar den Kjendsgjerning, at Datidens Statsstyrelse baade formelt og materielt var en Efterligning af Kirkesamfundets Styrelsesmaade, har jeg ikke kunnet finde nogen Hjemmel i kanonisk Ret (K. V. L., S. 84), og som det vil ses, kan heller ikke Biskop Knud paaberaabe sig noget Parallelsted. Hans Udlægning af Stedet i Fortalen er iøvrigt ganske mislykket, thi Ordene medføre paa ingen Maade en Indrømmelse fra Kongens Side af, at Kirken, Geistligheden og Kirkegodset absolut og udelukkende hører under Pavens og Bispenses Styrelse, og end mindre nogen Erklæring om, at verdslige Personer skulle være de Geistlige underkastede. Fortalens Ord indeholde alene en Bemærkning om, at Staten styres ved Konge og Embedsmænd paa samme Maade som Kirken styres ved Paven og de geistlige Embedsmænd, men det indbyrdes Forhold mellem de to Samfund, Kirken og Staten, og deres Repræsentanter berøres ikke med et Ord. Biskop Knud har aabenbart lagt en ganske urigtig Betydning ind i Fortalen paa dette Punkt, thi hvis

virkelig Ordene havde den af ham forfægtede Betydning, saa er det vel utænkeligt, at Jakob Erlandsen under den store Strid med Kristoffer I om Forholdet mellem Stat og Kirke ikke skulde have paaberaabt sig dette, for hans Mening afgjørende Argument; men uagtet der er bevaret os udførlige Procesakter fra denne Strid, vil man forgjæves mellem Erkebispens mange Argumenter søge et, der er hentet fra J. L.'s Fortale.

13) thermet er oc allæ Vnde omnes in terra re-
skildugh ther i hans land gis habitantes tenentur eum
bo. at være hanum hörsum honorare et seruire eo, quod
oc lythen. oc thianugh. forthi ipse tenetur eis pacem
er han skyldugh at göre facere.
them allæ frith.

Kn. Honorare et seruire. 1 Pet. 2*) et de majoritate et obedientia c. solite**).

I K. V. L., S. 84 er det sagt, at Undersaaternes Lydighedspligt mod den verdslige Øvrighed, indskjærpes idelig i Gratians Dekret, blandt Andet netop i de Steder, der følge efter det i Fortalen optagne Lovbud c. 23, Caus. 23, qv. 5. Skarpest er maaske Gratians Dictum til selve dette Lovsted: *Ipsis autem principibus et potestatibus fidem et reverentiam servari oportet: quam qui non exhibuerit, apud deum præmia invenire non poterit.* Det Interessanteste ved dette Sted i Fortalen er imidlertid ikke Indskjærpelsen af Undersaaternes Lydighedspligt

*) 1. Peters Brev c. 2, v. 13 og 14: *Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter deum: sive regi quasi præcellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, jfr. V. 17: Regem honorificate.*

**) c. 6, X 1—33. Det berømte Sted om Forholdet mellem geistlig og verdslig Magt, hvis Kjærnepunkt er, at Paven under Henvisning til det ovennævnte Udsagn af Apostelen Peter erklærer: *Non negamus quin præcellat Imperator in temporalibus, illos duntaxat, qui ab eo suscipiunt temporalia, sed pontifex in spiritalibus antecellit etc.*

mod Kongen, men derimod det, at Lydighedspligten paalægges Undersaatterne, imod at Kongen skaffer dem alle Fred. At Kongens Opgave først og fremmest er Fredsbevaring, er en Hovedsætning i Datidens, paa kanonisk Ret baserede Statsretslære. Det alt ovenfor anførte Lovbud c. 18 Caus. 23 qv. 5, der handler om »quare sint instituta regia potestas«, siger: Non frustra sunt instituta potestatis regis... habent omnia ista modos suos... hæc cum timentur et mali cöercentur et quietius inter malos vivunt boni. Vi have her ganske samme Tanke som i Fortalen: Kongemagten skal adlydes, thi saa skaffer den Fred i Landet for de Gode og aver de Onde.

<p>14) thet sculæ the oc witæ ther wæræls höfthing er. at met thæn wald ther guth salde them i thessæ wær- æld. tha salde han them sine heluch kyrki at weri for alt thet ther abethes.</p>	<p>Propterea scire debent omnes reges et principes. quod sicut deus dedit eis potestatem facere iudicium in terra, ita eis tradidit ec- clesiam suam ab omni in- iusta appetitione defenden- dam.</p>
---	---

Kn. Potestatem. Hic declaratur, qualiter rex tenetur defendere ecclesiam in suis libertatibus, ex quibus patet, quod ecclesiastice persone non subjiuntur iuri laycorum ut in c. olim cum sua glo. de iniuriis et dampno dato*) et quod per istas leges posuit dominus rex pro suppositis et subditis laycis, quos ipse habet regere, non autem pro clericis, nisi quatinus pro eorum fauore laborat; quapropter si clericus clericatum per coronam et habitum observans commiserit actum contra statuta canonis aut contra istas leges, non tenetur stare iudicio seculari pro istis poenis infligendis, sed in foro ecclesiastico secundum poenas ca-

*) c. 7, X 5—36: Byen Florents straffes af Paven, fordi den havde sat en Biskop i Ban »contra Deum et ecclesiasticam libertatem«. Glossen tilføier: Tale bannum nullum fuit, quia nullam habet iurisdictionem in ipsum; laico enim non licet de clerico legem dare.

nonis est conveniendus. Iudex autem laycus, oppositum per distractionem vel condemnationem faciens, est per censuram ecclesiasticam corrigendus c. nullus iudicum. de foro compe.*). Patet etiam ulterius, quod per istas leges in quantum sunt in favore clericorum, clerici possunt adiuvari, non autem per illas vel illarum poenas, in quantum sunt in eorum odium vel grauamen, distingui. Veridici ergo et alii, contra clericorum personas ad iurandum iuxta istarum legum ordinem requisiti, non habent contra eos vel pro eis iurare, sed propter eorum personas foris declinare, allegando tales personas non esse regi aut de istis legibus subjectas et consequenter per veridicorum iuramenta vel aliorum non fore distinguendas, sed ad forum ecclesiasticum fore remittendas, et hoc verum in quacumque causa per personas clericorum, nisi clericus clericatum amiserit aut canonicè degradatus fuerit et ad iudicium seculare per episcopum remissus iuxta c. degradatio. de pe. lib. VIto**). Istud confirmatur in articulo Thord. in corr. IX†) ubi dicitur: clericus ordines habens et coronam, si vulneraverit vel occiderit laycum, super hoc non debent veridici discernere. Sed si veridici vel alii contrarium fecerint, puniantur vt sacrilegi vt in c. olim cum sua glo. de iniuriis et dampno dato††) -- Dedit eis potestatem: XXIII qv. V c. principes‡).

Denne Sætning i Fortalen er, som anført i K. V. L., S. 85, tagen af c. 20 Caus. 23 qv. 5, hvilket Lovbud jo ogsaa citeres af Biskop Knud. Den kanoniske Retsregel er iøvrigt atter tagen af Isidor, Lib. III sent. de

*) c. 2, X 2-2: Nullus iudicum (sc. sæcularium) neque presbyterum neque diaconum aut clericum ullum aut minores ecclesiæ, sine permissu pontificis per se distringere aut condemnare præsumat etc.

**) c. 2 de poenis (5-9) in VIto. Stedet handler alene om Manden hvorpaa Degradation sker, ikke om Virkningerne af denne.

†) I Thorsens Udg. Art. 10.

††) c. 7, X 5-36, som delvis ovenfor er anført. Her sigtes til Glossen »Banniverat«, hvis Slutningsregel lyder saaledes: Immo tanquam sacrilegus fuerat puniendus.

‡) Lovbudets første Del er anført ovenfor ved Sætningen Nr. 10. Sidste Del lyder saaledes: Cognoscant principes seculi Deo debere se rationem reddere propter ecclesiam, quam a Christo tuendam suscipiunt. Nam sive augeatur pax et disciplina ecclesiæ per fideles principes sive solvatur, ille ab eis rationem exigit, que eorum potestati suam credit ecclesiam.

summo bono c. 53. Mærkelig er det, at Kn. til denne Sætning i Fortalen har to Glosser. Den første gaar ud paa at hævde Geistlighedens Uafhængighed af verdslig Jurisdiction, hvilket staar i en meget fjærn Forbindelse med Stedet i J. L.'s Fortale, der jo kun i al Almindelighed anbefaler Kirken til Kongens Beskyttelse. Den anden Glosse indholder derimod den egentlige Kilde til Sætningen i J. L.'s Fortale, det Sted af kanonisk Ret, hvoraf hin Sætning alene er en fri Oversættelse. Mærkelig nok mangler denne sidste Glosse i A. M. Hskr. Nr. 16, 8vo.

15) æn warthæ the	sed si propter eorum
glöme oc wilduch oc weri	negligenciam seu maliciam
æi sua sum ræth er. tha	sancte matris ecclesie liber-
scule the a domedauh	tas deperierit et pax terre
suaræ of kyrkins frelsæ oc	exulauerit, reddent in die
landens frith minkes for	districti iudicii rationem.
theræ skyld i there time.	

Knud har ikke nogen Glosse til dette Sted og i K. V. L., S. 85 er det alene bemærket, at Truslen med Dommedags Straf er almindelig i Pavebrevene i denne Tid. Dette er vel rigtigt, men der findes et Lovsted i kanonisk Ret, der aabenbart indeholder Kilden til dette Stykke af Fortalen, nemlig c. 10 Dist. 96: Duo sunt quippe, Imperator Auguste, quibus principaliter hic mundus regitur, auctoritas sacra Pontificum et regalis potestas. In quibus tanto gravius pondus est Sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus (regiminibus) hominum, in divino sunt reddituri examine rationem. Fra gammel Tid har Kirken stillet sig under den verdslige Magts Beskyttelse og truet Indehaverne af denne Magt med Dommedags Straf, hvis de ikke røgtede Værgemaalet forsvarligt. Som Bevis herpaa kan henvises til Conc. Paris. VI. 829. I c. 2: Scire etiam debet rex, quod causa, quam iuxta ministerium sibi commissum administrat, non hominum sed Dei causa existit, cui pro mini-

sterio, quod suscepit, in examinis tremendi die rationem redditurus est. Tankegangen i dette Sted er nøiagtig den samme som i J. L.'s Fortale, simpelthen fordi saavel hint gamle Lovbud som den 400 Aar yngre Fortale til J. L. ere byggede paa kanonisk Ret og gennemtrængte af denne Lovgivnings Aand.

Den Omstændighed, at den Afskrift af Biskop Knuds Glosser, hvorfra de nu bevarede Haandskrifter af hans Værk alle stamme, vistnok har indeholdt Glosserne skrevne for sig og uden anden Tilknytning til J. L.'s Text end de enkelte Ord, der sættes i Spidsen for de enkelte Glosser, har bevirket, at da man atter skulde til at sætte Glosserne ved Texten, enten som Marginal-Glosser (f. Ex. i A. M. Hskr. 16, 8vo) eller som Interlinear-Glosser (den trykte Udgave), har man ikke altid kunnet finde et passende Sted til de forskjellige Glosser. Ganske vist kunde man jo følge den Anvisning, der laa i de Ord af Texten, som sættes foran Glosserne; men dels findes der Glosser, der ikke indledes med Text-Ord, dels findes der undertiden flere Glosser med samme Begyndelsesord, og Afskriverne eller Udgiverne have enten ikke havt Behændighed nok til at indføre saadanne Glosser paa rette Sted, eller ogsaa ere disse Glosser — hvad der jo ogsaa er muligt — tænkte som et Slags Tillæg til de egentlige, til Texten nøie knyttede Glosser. Hvorledes nu end dette forholder sig, er det vist, at henimod Slutningen af Interlinear-Glossen til Fortalen, saaledes som denne er affattet i de trykte Udgaver findes der enkelte Glosser, indledede med et »Nota«, som dels ikke henføres til bestemte Ord i Fortalen, dels til et Sted i denne, der alt er glosseret. Disse Glosser indeholde imidlertid kun almindelige Betragtninger over Forholdet mellem rigor juris og æquitas, Bemærkninger om ubillige Love o. desl. og kunne derfor her forbigaaes.

Efterat vi nu saaledes Sætning for Sætning have gennemgaaet Fortalen til J. L. og ved hver Sætning dels have anført Biskop Knuds Glosser dels de Oplysninger, det er lykkedes os at finde, er der Anledning til at fremsætte nogle almindelige Bemærkninger om J. L's Fortale.

Det Resultat, hvortil den foreløbige Undersøgelse af Fortalen, der foretoges i »Kong Valdemars Lov«, førte, nemlig at der i denne kun findes ganske enkelte Sætninger, hvis Oprindelse ikke kan henføres til kanonisk Ret, er bestyrket ved den nu foretagne yderligere Undersøgelse. Kun to Sætninger kunne med nogen Sandsynlighed betegnes som originale, nemlig Indledningsordene: Med Lov skal Land bygges, og den overfor under Nr. 9 anførte Sætning, der handler om den lovgivende Magt. To andre Sætninger, nemlig det kun i den latinske Version forekommende Citat: Sicut scriptum est etc., (Nr. 11 ovenfor) og den følgende Sætning (Nr. 12): at Staten skal styres som Kirken, have vi ganske vist ikke kunnet henføre til kanonisk Ret, men ligesom det er vist, at den første Sætning er et Citat efter en fremmed Kilde, saaledes er det i høj Grad sandsynligt, at Forholdet er det samme med Hensyn til den anden Sætning.

Ved første Betragtning ligger det nær at føle en Skuffelse over, at J. L's med Rette saa høit beundrede Fortale saaledes viser sig bygget paa en fremmed Rets Grundsætninger, ja endog i næsten alle sine Hovedsætninger kun at være en fri Gjengivelse af en fremmed Lovgivnings Regler, men en nærmere Overveielse vil vise, at her ingen Anledning er til at føle Skuffelse, og at der vedblivende er nok et beundre og glæde sig over i J. L's Fortale, men Beundringen maa rigtignok have en nogen anden Retning end den hidtil angivne.

Først have vi da Ret til uden noget Forbehold at glæde os over det, der i Fortalen er ublandet Dansk, nemlig Sætningerne om Domstolenes og Kongens Forhold til den lovgivende Magt. Ved disse Bestemmelser ned-

lægges der nemlig et bestemt Forbud mod ved Domstolene at foretrække en anden Ret for den, der skabtes af Kongen og alt Landet. Betydningen af denne Regel er indlysende, naar man erindrer, at der i hin Tid ikke gaves noget europæisk Land, der ikke havde sine Anfægtelser af Romerret, og hvor den nationale Ret ikke mere eller mindre fortrængtes eller omdannedes af Romerret. Heller ikke Danmark var gaaet fri for romerretlig Paa-virkning paa sin offentlige Ret. Fr. 28 December 1200, der er udstedt af Kong Knud VI »i Overværelse af Hr. Absalon, Lunde Erkebisp«, indeholder i Epilogen den Sætning, at det hører til potestas regia »leges condere vel mutare«, og det er saaledes vist nok, at Keiserrettens Regler om Fyrsten som Eneherre over Lovgivningen havde begyndt at sætte sine Spor her i Landet. Reglen om Loves Givelse og Ophævelse i J. L.'s Fortale er rettet mod denne Lyst til at rette sig efter fremmed Ret, den forbyder at dømme efter fremmed Ret, hvor gyldig vedtagne danske Love foreligge, og den forudsætter, at visse danske Love for at være gyldig vedtagne maa udgaa fra Kongen og have Tilslutning fra alt Land*). Biskop Knud har her fuldkommen rigtig opfattet, hvad Meningen var med Fortalens Regel, thi han bemærker: *alibi dicitur, quod princeps non est ligatus legibus . . . sed hoc intelligitur de imperatore*, og han viser herved, at han har Blik for, at her foreligger en dansk Regel, der netop træder i Modsætning til Retsbestemmelser i

*) At der her kun er Tale om Rigslove, ikke om Love for et enkelt »Land«, er paavist i K. V. L. S. 105 f. At der her ikke er tænkt paa Provindslove, er ogsaa klart deraf, at disse som bekjendt ikke behøvede at udgaa fra Kongen, men meget vel kunde udgaa fra en eller flere af »de bedste Mænd« i Provindsen og senere faa Kongens Billigelse, se f. Ex. Valdemar II's Fr. for Skaane om Ættehod, sammenholdt med And. Sun. V. 3, og fra en senere Tid Thord Degns Artikler. Nærmere herom i Afhandlingen om den lovgivende Myndighed nedenfor.

Romerretten.**) Om Ophævelsen af den omtalte Slags Love gives en Regel, som svarer til Bestemmelsen om Lovenes Givelse, nemlig at Kongen ikke paa egen Haand kan ophæve disse Love, men kun med Landets Samtykke. Fra denne Hovedregel gjøres der dog en karakteristisk Undtagelse, der, i alt Fald som man senere forstod Ordene, gaar ud paa, at Kongen paa egen Haand kan hæve enhver Lov, der strider mod kanonisk Ret. At vor Lovgivning herved til en vis Grad sættes i Afhængighed af kanonisk Ret, er indlysende, thi Kongens Beføielse til at hæve Love, der stred mod Guds Ret, vilde selvfølgelig let forme sig som en Pligt for ham til at gjøre dette, se ogsaa i saa Henseende Kong Valdemar II's Yttring i Indledningen til hans Forordning om Afskaffelsen af Jernbyrd G. A. V, S. 7.

Den langt overveiende Del af J. L's Fortale, som er bygget paa kanonisk Ret og indeholder frie Citater af Retsbestemmelser, der ere optagne i de kanoniske Lovsamlinger, bør ikke mindre være Gjenstand for vor Opmærksomhed end de ovennævnte danske Sætninger, thi det maa betvivles, at man i noget andet samtidigt Skrift vil kunne finde en i al sin Korthed saa fortrinlig Sammenstilling af de ledende Principer i Datidens Statsret. Den, der har samlet Lovstederne af kanonisk Ret og formet dem til et velordnet Hele, har i en sjelden Grad været inde i hvad man den Gang forstod ved statsretlig Lærdom**), men han har tillige ved Siden heraf besiddet et ualmindeligt Herredømme over det den Gang saa lidet udviklede danske Sprog. Man behøver blot at sammenligne den danske Gjengivelse med de latinske Originaler forat at forstaa, hvor fin og smagfuld

*) Man kommer til at tænke paa Huifelds Ord (I 206), at Mange vilde lade deres Sager paadømme efter Keiserretten.

**) Jeg kan henvise til den udførlige Paavisning heraf, som findes i »Kong Valdemars Lov« Side 86 flg. Det ligger nær at gjætte paa Biskop Gunner i Viborg som Forfatter af Fortalen, jfr. S. R. D. V 578—79.

Gjengivelsen er. Med hvilken Behændighed Forfatteren behandler det danske Sprog fremgaar jo iøvrigt bedst af det Faktum, at i de sidste to Hundrede Aar har Ingen gennem de danske Ord kunnet skimte de latinske Forbilleder.

III. Norske Paralleler.

Efterat vi saaledes have set, at J. L's Fortale, idet den bygger det statsretlige System, den indeholder, paa kanonisk Ret, stemmer med de Ideer om Statsstyrelse, der paa denne Tid vare almindelige i de ledende europæiske Stater, vil det være oplysende at undersøge, hvorledes Fortalens Grundsætninger forholde sig til de statsretlige Principer, der omtrent samtidig gjorde sig gjældende i et andet af Nordens Lande, og da Muligheden for en saadan Sammenligning er tilstede med Hensyn til Norge, skulle vi nu undersøge, hvad Resultat en Sammenstilling af norske og danske Theorier i Slutningen af det 12te og indtil Midten af det 13de Aarhundrede vil give*).

Det er bekjendt, at foruden den Oplysning om Principerne for Statsstyrelsen, som i Forbigaaende gives hist og her i de gamle norske Love, findes der to mærkelige norske Skrifter, der indeholde udførlig Redegjørelse for vigtige statsretlige Spørgsmaal, nemlig først det mærkelige Skrift om Statens Forhold til Kirken, som er affattet under Kong Sverres Regjering, og som først udgaves af Werlauff under Titel: *Anecdota historiam Sverreri regis Norvagiæ illustrans*,

*) I Afhandlingen om den lovgivende Myndighed skal det blive paavist, at flere af de i J. L's Fortale forekommende Tanker og Grundsætninger af den kanoniske Ret allerede findes i Indledningen til Knud VI's Fr. 1200.

Kjbhvn. 1815^{*)}), og dernæst det indholdsrige Skrift *Kongespeilet*^{**)}), som blandt Andet ogsaa indeholder udførlig Oplysning om, hvad en Konges Opgaver og Pligter ere. Da det jo i denne Sammenhæng spiller en Rolle, om de anførte norske Skrifter ere ældre eller yngre end det danske Skrift, de skulle sammenlignes med, bemærkes det, at medens Alle have været enige i at sætte »Talen mod Bisperne« til Kong Sverres Tid (G. Storm mener 1196—98), har der derimod været Uenighed om den Tid, da *Kongespeilet* er forfattet. Keyser, Munch og Unger have nemlig udtalt sig for, at Skriftet er affattet i Kong Sverres senere Regjeringsaar (1190—1202, Udg. 1848 S. VII) medens N. M. Petersen (Ann. f. nord. Oldkynd. 1861) nævner Tiden ved 1260 som Værkets Tilblivelsestid. Den sidste Theori synes ved en Afhandling af O. Blom i Aarb. for nord. Oldk. for 1867 at være bestyrket saa meget, at man vistnok er berettiget til at gaa ud fra, at den er rigtig, se ogsaa Hist. Tidskr. IV. I. S. 22 Noten. —

Talen mod Bisperne har til Hovedopgave at hævde Kongemagtens Betydning i Forhold til Geistligheden, især Bisperne †), og da J. L's Fortale ligeledes indeholder Bemærkninger om Kongens Magt, om Underaaternes Lydighedspligt og om Forholdet mellem Kongen og Kirken, er der altsaa Anledning til at drage Sammenligninger mellem de to Fremstillinger. De ere begge baserede paa kanonisk Ret, men der er den For-

*) Senere Udgaver: Kristiania 1848 (som Tillæg til den nedenævnte Udg. af *Kongespeilet*) og den nyeste, her citerede Udgave af G. Storm. Kristiania 1885.

***) Første Udg. af H. Einersen. Sorø 1768. Senere Udgave af Keyser, Munch og Unger, Kristiania 1848; efter denne Udgave citeres der i det Følgende. Endvidere Udg. af O. Brenner. München 1881.

†) Jeg henviser i det Hele til Professor G. Storms Udgave og de i Indledningen indeholdte udmærkede Oplysninger om Skriftet og dets Karakter.

skjel, at det norske Skrift ligefrem citerer de kanoniske Kildsteder med norsk Oversættelse som Bevis paa Rigtigheden af de opstillede Sætninger, medens derimod den danske Fremstilling ikke ligefrem citerer kanonisk Ret, men derimod gjengiver Kilderne i en fri og omskrivende dansk Version. Da imidlertid den norske Oversættelse af Stederne af kanonisk Ret er temmelig fri, skulle vi se, at norsk og dansk Fremstilling af de samme Grundtanker paa en mærkelig Maade nærme sig til hinanden.

Det hedder i Talen mod Bisperne S. 11—12.

Nu skolo þer vita aller lærder ok vlærdr ok skilia at eigi ero konongar skipader ædr verallegger hofdingiar gagnstadleger gudi ædr heilagre kirkiu, hælldr samtenger gud sealfuer saman veralldar riki ok æmbætte heilagrar kirkiu. ok eigu konongar vald ok gætslo heilagrar kirkiu, ok eigu þædan sidan at kræfua mykillar þionostu af hennar vmbodz monnom ok sua taka*) sua sæm skyrir decreta in (viccsima) tercia causa questione quinta j þui capitulo er sua mæler: Principes seculi non nunquam intra ecclesiam potestatis adeptes culmina tenent vt per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant. . . En mæler decreta j annat sinne: Sepe per Regnum terrenum celeste Regnum perficit (proficit) vt qui intra ecclesiam positi contra fidem et disciplinam agant Rigore principum conterantur . . . En mæler sua j þeiri samo ritningh: cognoscant principes seculi, Deo se debere rationem esse redituros propter ecclesiam quam Christo tuendam suscipiunt. Þat er at skilia a vara tungu: viti viðst veralldar hofdingiar, at þeir skolu gudi giællda

*) Nu skulle Alle, saavel Lærde som Ulærde, vide, at det er saa langt fra, at Konger og verdslige Høvdinger ere satte mod Gud eller den hellige Kirke, at Gud selv tværtimod har forbunden den verdslige Magt og den hellige Kirkes Embede, og Kongerne have Magt og Beskyttelse over den hellige Kirke, hvorfor de ogsaa have Ret til at fordre og tage megen Tjeneste (Lydighed) af dennes Embedsmænd.

skynsæmd firir kirkiu hans þui at han hæfuir hana sællt vndir þeira vorn ok giætslo . . . En mæd þui at stiorn ok gætsla heilagrar kirkiu ero sua miok bundnar a hondom kononga, at þeir skolo gudi sealfuum suor ok skynsæmd firir giællda, þa er . . . lærder menn . . . skylldugir kononge till þionostu ædr fullz trvnadar*). þui at sua sægir hin hælge Jeronimus j þeiri samo Ritningh, er ek hæfuir fyr leset: Eterna mercede fraudatur (qui fidem) et reverenciam principibus et potestatibus seruare contempnit.

S. 16 hedder det: þui at sua mykill dæma folde syna openbærlega at huerium liggir salotion vidr, er eigi gæter fullz trunadar ædr kononglegar tignar ok retrrar lydni, þui at konongdomr er skipadr æfter Guds bodorde, en eigi æftir manna sætningh ok fær enge konongdom nema mæd gudlegre forsio. En eigi være Konongr oflugare ædr maatkare en adrer menn æf eigi hæfde gud han hærra sættan en adra menn j sini þionustu, þui at gudi þionar han j sinum kongdome en eigi sealfuum ser.**)

Tage vi det sidst anførte Sted af Talen først, vil det altsaa ses, at Kongemagtens Begrundelse søges i, at Kongedømmet er indstiftet af Gud og ikke beroer paa Menneskers Anordning, saaledes at Ingen opnaar Kongedømmet uden af Guds Naade. Grunden til, at Kongen er mægtigere end andre Mennesker, er den,

*) Og da Styrelsen og Bevogtningen af den hellige Kirke saa strængt paaheviler Kongerne, at de staa Gud selv til Ansvar derfor, bør . . . lærde Mænd . . . vise Kongerne Troskab og Ærbødighed.

**) En stor Mængde Exempler vise aabenbart, at Enhver staar i Fare for at tage Skade paa sin Sjæl, der nægter Kongedømmet fuldkommen Troskab og Lydighed, thi Kongedømmet er indstiftet efter Guds Bud, ikke efter Menneskenes Anordning, og Ingen opnaar Kongedømmet uden af Guds Naade. Kongen kunde jo ei heller i Magt og Vælde overgaa andre Mænd, hvis ikke Gud havde sat ham høiere end andre Mænd i sin Tjeneste, thi det er Gud, ikke sig selv, han tjener i sit Kongedømme.

at han er Guds ypperste Tjener, thi den Magt, Kongen udøver, den udøver han ikke af egen Magtfuldkommenhed, men paa Guds Vegne som hans Ombud. Af denne Grund ere Undersaatterne pligtige til at lyde ham, hvis de ikke ville tage Skade paa deres Sjæl.

Som det vil erindres, stemmer denne Anskuelse ganske med den Betragtning, der kommer til Orde i J. L's Fortale, thi Kongens Magt til at udføre sit »æmbet« siges her at hidrøre fra, at han er »gudz thianest-man«, hvilket Udtryk ganske svarer til »Talens« Fremhævelse af, at Kongen er i Guds »pionostu«, at han »pionar Gudi i sinum konongdome.« Overensstemmelsen hidrorer fra, at begge Fremstillinger, baade den danske og den norske, ere byggede paa kanonisk Ret, se de foran ved Sætning Nr. 10 af Fortalen anførte Steder. Begge Skrifter ere ogsaa enige i, at Undersaatternes Lydighedspligt er begrundet paa Kongedømmets guddommelige Udspring, paa Kongens Tjeneste-Forhold til Gud, atter fordi den fælleds Kilde er kanonisk Ret (nærmest c. 20 Caus. 23 qv. 5).

De to først anførte Steder af »Talen« gaa ud paa at fastslaa to Hovedsætninger i Spørgsmaalet om Statens Forhold til Kirken, nemlig at Gud selv har forbunden den verdslige Magt og den hellige Kirke, og dernæst at Kongen har Kirken i sin Bevogtning og under sin Beskyttelse, saaledes at han staar Gud selv til Ansvar for Kirken. Af denne Grund ere Geistlige pligtige til at vise Kongedømmet Ærbødighed og Troskab.

J. L's Fortale indeholder ingen direkte Udtalelse om Forbindelsen mellem den verdslige og den geistlige Magt, medmindre man vil udlægge Sætningen om Kirkestyrelses og Statsstyrelses Overensstemmelse som indeholdende denne Tanke*), men desto mere Overensstemmelse er

*) Se om denne paa kanonisk Ret grundede Forbindelse mellem geistlig og verdslig Magt, f. Ex paa Strafferettens Omraade, mit Skrift »Dansk Rigslovgivning« S. 192. Note.

der imellem begge Skrifters Indskjærpelse af, at Kongen skal vogte Kirken og staa Gud til Ansvar for denne sin Bevogtning. Ligheden gaaer ikke blot Tanken, men strækker sig endog til de benyttede Ord, fordi begge Fremstillinger her ikke blot i Almindelighed ere byggede paa Ideer, som ere hentede fra kanoniske Retskilder, men paa et enkelt bestemt Lovsted, nemlig c. 20 Caus. 23 qv. 5. En Sammenstilling af det kanoniske Lovbud med den danske og norske Gjengivelse vil i flere Henseender være af Interesse:

C. 20 Caus. 23 qv. 5

Cognoscant principes seculi, Deo debere se rationem reddere propter ecclesiam, quam a Christo uendam suscipiunt. Nam sive augeatur pax et disciplina ecclesie per fideles principes, sive solvatur, ille ab eis rationem exiget, qui eorum potestate suam credit ecclesiam.

J. L's Fortale.

Thet sculæ (the) oc witæ ther wæræls höfthing er, at met thæn wald ther guth salde them i thessa wæræld. tha salde han them sine heluch kyrki at weri for alt thet ther abethes æn varthæ the glöme oc wildugh) oc weri æi sua sum ræth er tha scule the a domedauh suaræ of kirkins frelsæ ok landæns frith minkes for theræ skyld i there time.

Talen mod Blsperne.

Viti viist veralldar höfdingjar at þeir skolu Gudi giællda skynsæmd firir kirkiu hans, þui at han hæfuir hana sællt vndir þeirra vorn ok giætslo.

Det norske Skrift indeholder kun en Oversættelse af det kanoniske Lovsteds første Sæt-

ning*), det danske derimod af hele dette Sted, og det vil let ses, hvor snildt den danske Gjengivelse ved smaa Indskud faar givet Reglen et videre Omfang end dette Sted i kanonisk Ret i og for sig hjemler. Saaledes indskydes Bemærkningen om, at Gud har overdraget (solgt) Kongerne deres Magt, og imod Slutningen føies der til Sætningen om Kongens Ansvar overfor Gud for Kirkens Beskyttelse, at Kongen paa samme Maade staar til Ansvar for Landets Fred, fordi nemlig J. L's Fortale foran har udviklet at det ligesaavel er Kongens Pligt at sørge for Landets Fred (o: den verdslige Regjering) som at beskytte Kirken. Det danske Skrift indeholder i sin frie Parafraze af det kanoniske Lovbud i Virkeligheden det samme, som det norske Skrift paa andre Steder bruger en Mængde Ord til at udvikle, hvilket iøvrigt kun er en naturlig Følge af, at det norske Skrift er et Stridsskrift, bestemt til i udførlig og folkelig Form at klare disse store Spørgsmaal for Menigmand. —

Undersøge vi Kongespeilet, finde vi ingen Oplysninger om Kongemagtens Begrundelse og Opgave i Værkets første Del, der handler om Kjøbmandskab og om forskellige geografiske, geologiske og zoologiske Forhold, men derimod handler sidste Del af Skriftet om Kongens Hird og om Kongen, og her maa vi følgelig kunne finde de Oplysninger, vi søge.

Det viser sig da, at Forf. af Kongespeilet atter begrunder Kongens Magt paa, at han er Guds Tjener. Det siges i c. 44 (S. 105):

Nu à því konungr hvern, sem þu gæzt, vist at vera vitr . . . at hánur hæfir sjálfur at kunna à því góða skilning, at hann er þó sjálf þjónn guðs, þó at hann sé svá mjök miklaðr ok tignaðr i háleitri guðs þjónustu, at allir hníga til hans svá sem til

*) Forf. giver sig ikke ud for at oversætte ordret. Han siger udtrykkelig S. 27, at han oversætter saaledes, at den rette Mening kommer frem, skjøndt Ordene hist og her falde anderledes end bogstavelig efter Latinen.

guðs; þviat allir þjóna guði i þvi, ok helgu nafni er hann berr, en eigi sjálfum hánum.*)

Gud kalder endvidere Kongen med sit eget Navn (sammesteds):

at hverr maðr skal i öllum hlutum fyrst sæma konung ok konungliga tign, þviat guð sjálf kallarr konung vera krist sinn, ok hverr konungr, er fulla konungs tign berr, þá heitir hann með réttu kristr dróttins**)

Ligeledes c. 43 (S. 104):

þviat hann (konung) berr nafn sjálfs guðs ok sitr hann i hinu hæsta dómæti á jörðu, ok er þat svá at virða, sem maðr tigni guð sjálfan, þá er hann tignarr konung fyrir nafns þess sakarr, er han hefir af guði*).

Af denne Kongens Stilling som Guds Repræsentant og Befuldmægtigede udledes ogsaa Besvarelsen af det Spørgsmaal, som stærkt beskæftiger Forf. af Kongespeilet, nemlig hvorledes det kan forsvares at straffe en Forbryder med Døden. Der spørges i c. 61 (S. 147), hvorledes det kan være en god, hellig og kjærlig Gjærning, at et Menneske bliver dræbt, og i c. 43 anstilles der Betragtninger over, hvorvidt Kongen kan lade en Mand dræbe uden at blive skyldig i Manddrab.

*) Derfor bør nu hver Konge, som Du sagde, visselig at være viis . . . at han bør kunne rigtig indse, at han selv er dog kun Guds Tjener, omendskjondt han bliver saa meget æret og ophoiert i denne Guds hoiærværdige Tjeneste, at Alle ære og bøie sig til ham ligesom til Gud, thi Alle tjene Gud og det hellige Navn, som Kongen bærer, men Ingen Kongen personlig.

***) Ligesaa skal ethvert Menneske i alle Ting først ære Kongen og den kongelige Værdighed, thi Gud selv kalder Kongen sin Salvede, og enhver Konge, som besidder en fuldkommen kongelig Værdighed, hedder med Rette Herrens Salvede.

†) Thi han (Kongen) bærer Guds eget Navn og sidder i det høieste Dommersæde paa Jorden, saa at det er at agte ligesom man ærede Gud selv, naar man ærer Kongen, for det Navns Skyld, som han har af Gud.

Svaret paa disse Spørgsmaal gives som sagt ved Henvisning til, at Kongen er Guds Tjenestemand og Befuldmægtigede her paa Jorden, som saadan er han sat i det høieste jordiske Dommersæde og pligtig til at straffe grove Forbrydere med Livsstraf, dog saaledes at han ikke maa dræbe af Had, men alene for at udøve en retmæssig Straffemyndighed og af Kjærlighed mod dem, der leve efter, for at de kunne føre et bedre Levnet, efter at de have set den Ondes Død:

ok vill hann, at sù hræzla ok agi, er þeir taka af annars úförum, stjórni þeim til réttlætis ok góðra síða, þeim sem eigi mátti náttúra til stjórna fyrir sakar ofmíkillar yfirgirndar eða skamsýnis (c. 60 S. 146).*)

Idet Kongen straffer de Onde, frelser han med Kjærlighed den Retvise og Fredsæle:

Ok frjálsar hann hinn réttláta og hinn spaka með ástsemd undan agirnd ok illsku hins úspaka (c. 61 S. 148)**).

En Konge — hedder det fremdeles — »renser sig i de Uretfærdiges Blod, idet han dræber ham ved en retfærdig Straf for at efterkomme de hellige Love« (gæzlu heilagra laga). Der er ogsaa mange onde Mennesker, som afskrækkes alene ved Straf, og som vist vilde begaa Overtrædelse, hvis de ikke havde Tugtelse af Kongens Straf i Udsigt (c. 61 S. 148).

Alt dette er, som det vil ses, nøie overensstemmende med J. L's Fortale, ogsaa her er Kongen Guds Tjenestemand og ogsaa her sidder Kongen paa det høieste Dommersæde. Naar J. L's Fortale erklærer det for at være Ret, at den, som »Rettens Elskov« ikke kan lokke til det Gode, af Frygt for Straffen, afskrækkes

*) Og vil han (Kongen) saaledes, at den Tvang og Frygt, som de udlede af en Andens Ulykke, skal føre dem til Retfærd og gode Sæder, som Naturen ikke kunde føre dertil for altfor stor Overmodigheds Skyld.

***) Og frelser han den Retfærdige og den Fredelige med Kjærlighed fra den Uroliges Gjerrighed og Ondskab.

fra at gjøre det Onde, saa er det aldeles det Samme som Kongespeilet siger med andre Ord, nemlig at de, som »Naturen« ikke kan føre til Retfærd og gode Sæder, de skulle føres hertil ved at se de Onde blive straffede. Ligeledes er baade Kongespeilet og J. L's Fortale enige i, at ved at udføre sin Straffemyndighed frelser Kongen den Retvise og Spage fra Forbryderens Ondskab. J. L's Fortale erklærer, at Kongen, idet han dømmer og straffer slette Mennesker, er »loghens gæslæman«, Kongespeilet erklærer paa samme Maade, at Kongens Fuldbyrkelse af en retfærdig Straf tjener til »gæzlu heilagra laga« og i c. 69 (S. 171) kaldes Kongen i sin Stilling som Forstander for Guds Domhus »gæzlu maðr«.

Grunden til denne Overensstemmelse er ikke, at det ene Skrift har tjent det andet til Forbillede, thi det er let at se, at omend Ordene paa enkelte Steder have en vis Lighed, saa skriver dette sig alene fra Slægtskabet mellem Sprogene og ikke fra nogen Efterligning eller Afskrivning. Den sande Aarsag til den fuldkomne Overensstemmelse, der i Tankegang og Raisonnement er imellem det danske og det norske Skrift, er den, at begge Skrifter her ere byggede paa kanonisk Ret. Enhver kan med Lethed finde de Parallelsteder af kanonisk Ret, der svare til Kongespeilets ovenanførte Sætninger, ved blot at efterse Citaterne, der foran ere anførte til de tilsvarende Udtalelser i J. L's Fortale. Bemærkningen i Kongespeilet om, at Kongens ophøiede Stilling blandt Andet ogsaa beroer paa, at han »kaldes med Guds Navn« (er Herrens Salvede), findes dog ikke i Fortalen og saavidt jeg har kunnet se heller ikke i kanonisk Ret.

Kongespeilets to sidste Kapitler angaa Datidens mest brændende Spørgsmaal: Forholdet mellem Stat og Kirke, eller, som man den Gang udtrykte sig, Forholdet mellem Konge og Bisper. Kongespeilet staar her nøie paa samme Standpunkt som det ældre norske Skrift »Talen mod Bisperne.« Kongemagten stammer fra Gud ligesaavel som Bispernes Magt. Begges Myn-

dighed er af lige selvstændigt Udspring og bør virke selvstændigt, hver paa sit Omraade; men da Kongemagten af Gud har faaet betroet Beskyttelse og Bevogtning af Kirken, fører dette nødvendigvis til, at Kirken og dens Embedsmænd maa til en vis Grad vise Kongemagten Lydighed. Nyt er det derimod, at Kongespeilet paaberaaber sig den bekjendte Sværdtheori. I Overensstemmelse med en i Udlandet siden sidste Halvdel af det 11te Aarhundrede opkommen Læresætning anføres det, at Gud har givet Kirken det aandelige Sværd og Kongen det verdslige*). Theorien er bygget paa Luc. Evang. 22, 38, og det herfra hentede Billede med de to Sværd er det i Middelalderen mest benyttede Argument i den store Strid mellem Konge og Kirke**). Som bekjendt var der iøvrigt Uenighed om Anvendelsen i Praxis af Sværdtheorien, idet de Kongeligsindede lærte, at Gud havde givet det ene Sværd til Kongen og det andet til Paven, medens de Klerikale paastode, at Gud havde givet begge Sværd til Paven, som saa forlenede Kongen med *gladius materialis* †). Selv Lovene bære Spor af denne Uenighed mellem de Lærde, idet f. Ex. *Sachsenspiegel* synes at hylde den kongeligsindede Theori, medens derimod *Schwabenspiegel* udtrykkelig siger, at Kongen har det verdslige Sværd til Len af Paven (K. V. L. S. 100. F. Walter, *Kirchenrecht* § 44b Note 29). Sagen var nemlig, at da ikke engang den kanoniske Ret gav nogen sikker Veiledning paa dette Punkt, kunde der naturligvis ikke paaregnes mere Fasthed i

*) Sætningen skriver sig fra den hellige Bernhards Skrift *De Consideratione*, lib 4.

***) Se Aem. Friedberg: *De finium inter ecclesiam et civitatem regundorum, quid mediævi doctores et leges statuerunt*. Lipsiæ 1861. Samme Forf: *Die Gränzen zwischen Staat u. Kirche*. I Abth. Tübingen 1872.

†) Striden opstod oprindeligt mellem Pave og Keiser, men forplantede sig til Forholdet mellem Konge og Bisper.

andre Retssystemer. Glossen til Dekrétet*) siger vel (ad c. 6 Dist. XCVI): *imperator non habet gladium a papa . . . quia imperium a solo deo est*, men der anføres Modargumenter, der navnlig hentes fra, at Apostelen Peter har faaet *claves celestis et terreni imperii*.

Ganske paa samme Standpunkt som de to norske Skrifter staa Fortalen til J. L. i Henseende til Spørgsmaalet om Forholdet mellem Kongemagt og Kirkemagt. Fortalen nævner ligesaa lidt som Talen mod Bisperne Sværdtheorien, men den fremhæver først, at Kongens Magt stammer fra Gud, og dernæst, at samtidig med, at Gud gav Kongen den verdslige Magt, betroede han den hellige Kirke til hans Værgemaal, saaledes at Kongen paa Dommedag skal staa Gud til Ansvar for dette Værgemaal. Dette stemmer ganske med Kongespeilet og med Talen mod Bisperne, ligesom ogsaa J. L's Fortales ubetingede Paabud om, at alle Undersaatter — altsaa ogsaa de geistlige — skulde være Kongen hørige og lydige til Gjengjæld for den Beskyttelse, han yder Læg og Lærd, gjenfindes i de norske Skrifter. Grunden til, at Sværdtheorien ikke udtrykkelig næves i J. L's Fortale er selvfølgelig ikke den, at denne Theori ikke skulde være kjendt her i Landet, den findes alt udviklet i Absalons Brev af 1180 (?) til Indbyggerne i Nything, Wäring o. s. v. Reg. Dan. Nr. 322., Diplom. Svec. I 112*).

*) Dekretalerne ere ikke klarere, se Glossen »Jurisdictionem« til c 13 X 2 — 1 og Glossen »Ad regem« til c 7 X 4 — 17. Paa sidstnævnte Sted citerer Bernardus sine Forgjængeres afvigende Meninger; han selv »troer« kun, at den Mening, at Paven har begge Sværd fra Gud, er den rigtigste.

***) Quoniam sicut in secularibus causis positus est gladius materialis ad cohibendam malorum proterviam, ita et in ecclesiasticis causis gladius seu spiritualis præletis ecclesiarum commissus est, ut ecclesie servientium iniurias viroorum seu religiosorum vindicent, Suhm (Danm. Hist. VII, 602) mener, at Absalon her hævder, at Kirken har begge Sværd, baade det geistlige og det verdslige, og Helveg (Kirkehist. for Reform. I 456) giver en Oversættelse, der gaar ud paa, at »i verdslige Ting er et verdsligt Sværd

Sværdtheorien var iøvrigt, da J. L. udkom, vistnok mindre i Mode^{*)}. Man vil ialtfald i Dekretalernes Hovedlövsted angaaende Forholdet mellem geistlig og verdslig Magt, c 6 X de major. et obed. 1—33, hvor der opregnes en Mængde Argumenter, forgjæves lede efter Sværdtheorien. Karakteristisk er det ogsaa, at under Jakob Erlandsens Strid med Kong Kristoffer I nævner han nok denne Theori, men hans Hovedargument for, at geistlig Magt er stærkere end verdslig, støttes ikke paa hin Theori, men i Overensstemmelse med det citerede Sted af Dekretalerne paa, at »Kirkens Dom«, som er indsat til Sjælenes Frelse, maa gaa forud for Kongens Dom, som jo kun angaar verdslige Ting.

Kongespeilet benytter et andet Argument eller et andet Billede til at oplyse Forholdet mellem Konge og Bisp. Paa Jorden findes der to Gudshuse, nemlig Kirken, i hvilken Gud har sat sit Bord, ved hvilket den kristne Meninghed bespises, og Domhuset, hvori han har sat sin Domstol. Til Beyogtning af disse Huse har han indsat Tjenestemænd og sat Bispemænd til at vogte Kirken og Kongen til at tage Vare paa Domhuset. Begge ere Guds Tjenere og bør understøtte hinanden og afholde sig fra at røve fra hinanden, thi samme Mand (Gud) eier begge Huse. Denne Lignelse findes ikke i de kanoniske Lovsamlinger, men den vil mulig kunne opdages i et eller andet udenlandsk Skrift fra denne Tid.

meddelt Kirkens Prælater... ligesom i Kirkens Anliggender et aandeligt Sværd« o. s. v. Heri er der imidlertid, som let vil ses, den Feil, at der indskydes, at det verdslige Sværd er betroet »Kirkens Prælater«, thi dette staar ikke i Texten. Denne siger kun, at ligesom der i verdslige Sager er »indsat« et verdsligt Sværd til at hindre de Ondes Udsæd, saaledes er ogsaa i geistlige Sager et aandeligt Sværd betroet Kirkens Prælater — og det siges folgelig slet ikke, at det er de Geistlige, der have det verdslige Sværd; det underforstaas derimod selvfølgelig, at dette er hos Kongen.

*) Bonifacius VIII bragte dog atter Sværdtheorien frem, se c. 1 Extrav. comm. de major et obed. 1—8.

Iøvrigt maa det, naar vi fremhæve den selvstændige Stilling Kongemagten baade i Danmark og Norge i første Halvdel af det 13de Aarhundrede indtager overfor den geistlige Magt, ikke glemmes, at ialtfald Danmark paa denne Tid stod i livlig Forbindelse med Frankrig, især med Universitetet i Paris; men i Frankrig protesterede Videnskabsmændene bestandig mod Pavens Forsøg paa at opnaa Herredømme over Kongemagten, se Friedberg, *De fin.*, S. 62, *Die Gränzen*, S. 475 fig. Man hører f. Ex. en saadan Yttring (Somnius Viridarius I c. 80 »non est bona consequentia, quod si imperator jurat et subsit papæ, ergo rex Franciæ, qui nullum recognoscit superiorem in terris, ante enim fuerunt reges quam imperatores. Derfor savner Kongemagten i Danmark under de senere Stridigheder med Pavestolen og Erkebisperne heller ikke blandt selve Bisperne kraftige Talsmænd for dens Ret; i Frankrig var der Argumenter nok at hente til Striden mod Pavemagten.

Ved første Øiekast er det paafaldende at se, at man Danmark saa stærkt holder paa, at Kongemagten er af guddommelig Oprindelse, og at al Kongens Magt stammer fra Gud. Om man nemlig end kunde komme til denne, efter udenlandsk Mønster formede Theori i Norge, hvor Arvekongedømmet havde gammel Hjemmel, saa kunde det synes meget underligt, at man i Danmark, hvor jo Kongerne valgtes, kunde komme til aldeles den samme Theori om, at al Kongemagt stammer fra Gud, hvorfor Alle bør lyde ham som Guds Repræsentant paa Jorden*). Man kunde fristes til heri at se et Udslag af Valdemarernes Bestræbelser for at komme bort fra Valgkongedømmet, men Sagen forholder sig vistnok paa en anden Maade (se K. V. L., S. 103). Man mente i hin Tid ganske almindelig, at et Kongevalg overhovedet ikke kunde foregaa, udenat Valget faldt paa Guds Udvalgte.

*) Jfr. derimod f. Ex. i Sverrig W. G. L. Svear äga konung att taga och äfven vräka.

I et Brev fra Innocents II angaaende Valget af den engelske Konge Stephan (1135) siges det, at det er Paven bekendt, at Stephan er bleven eenstemmig valgt baade af Herrerne og Folket, »og i Betragtning af, at et saa stort Antal Mænds Stemmer ikke have kunnet forenes om Din Person uden den guddommelige Naades særlige Medvirkning« — billiger Paven hans Udvælgelse (Thierry, *Conquête de l'Angleterre VII*). Selv indenfor Kanonisternes Kreds gjorde der sig dog andre, mere verdslige Anskuelse gjældende. En af Tidens berømteste Retskyndige, Huguccio af Pisa nævner saaledes i en Glosse til c. 6 Dist. XCVI først de sædvanlige Argumenter for og imod, at Keiserens Magt skulde være ham forlenet af Paven, men hans personlige Mening gaar ud paa Følgende: *imperator potestatem gladii et dignitatem imperialem habet non ab apostolico sed ab principibus et populo per electionem.*

Det er blevet paastaet, at de i Kongespeilet udtalte Theorier »have øvet en mærkelig Indflydelse paa den almindelige Mening i Norge«, hvilket tydelig skal fremgaa af »flere gamle norske Love fra det 13de Aarhundrede, i hvilke man finder de i Kongespeilet fremsatte Grundsætninger paa en Maade bragte til Anvendelse«. Det bemærkes til Bestyrkelse for denne Paastand, at flere Steder i Magnus's Landslov og i hans Hirdskraa minde »ikke alene i Tanker, men ogsaa undertiden i Udtryksmaade, ja i Ord, saa stærkt om Kongespeilet, at man neppe kan betvivle, at Lovconci-pisten har havt sidstnævnte Skrift for sig ved sit Arbeide eller i det mindste tidligere opmærksomt har studeret det (Ldsl. IV 16, 17, jfrt. med Kgsp. c. 60, S. 146, c. 45, S. 106, 109, 110; Hirdskr. c. 28 og 29, jfrt. med Kgsp. c. 37, 40, 41),« se Udgv. af Kgsp. 1848, S. IV og VI.

Det skal nu ikke nægtes, at mulig Hirdskraaen paa ganske enkelte Steder røber et vist Slægtskab med Kongespeilet i Henseende til Opfattelsen af en Hirdmands

Pligter og Sæder, uagtet de nævnte Exempler just ikke ere meget bevisende for Paastanden om, at endog Ordene falde sammen*); men derimod kan det, efterat det er oplyst, at Kongespeilets statsretlige Theorier helt igjennem ere grundede paa kanonisk Ret, neppe mere paastaaes, at Magnus Lagaböters Landslov er paavirket af Kongespeilet, fordi Lovens og Speilets Tanker om Statens Styrelse og Kongens Pligter af og til falde sammen. Aarsagen hertil er nemlig den samme som den, der bevirkede det paafaldende Slægtskab mellem Tankerne i J. L.'s Fortale og i Kongespeilet, nemlig at kanonisk Ret er deres fælleds Kilde. Naar Magnus's Lovgivning idelig indskjærper, at Kongen er Guds Tjener og Ombudsmand**), at han af Gud har faaet det verdslige Regimente, ligesom Guds anden Ombudsmand, Bispen, har faaet det geistlige Regimente, og at de to Guds Tjenere bør understøtte og hjælpe hinanden, saa er dette neppe taget af Kongespeilet, men efter Ordene at dømme direkte af den sande Kilde, de ofte citerede Lovsteder af kanonisk Ret. Det kan heller ikke nytte at henvise til, at Landsloven i IV 16 siger, at »Loven revser og ikke Sysselmanden, der gjør sin Skyldighed efter Loven, men Andre vilde gjøre det af Had og Avind«, thi ganske vist gjenfindes den samme Tanke paa flere Steder i Kongespeilet (S. 146, 170, 174), men den fælleds Kilde er c. 41 Caus. 23 qv. 5: Cum homo juste occiditur, lex eum occidit, non tu, jfr. c. 39 eod. og c. 1 Caus. 23 qv. 3. At dette virkelig er Tilfældet, godtgjøres tilfulde derved, at J. L. II 88 udtaler samme Tanke, uagtet der jo aabenbart ikke er nogen direkte Forbindelse mellem den danske og den norske Lov.

Endelig er der fremhævet en Lighed mellem Kgsp. c. 45 (S. 106) og L. L. IV c. 17, thi i Kgsp. hedder det,

*) Bedst er vel Hirdskr. c. 29 sammenholdt med Kgsp. c. 37, S. 80.

**) Guds ombudsmand, guds pion L. L. II 2, 4 III 1. Hirdskr. c. 1. Nyere Bylov II 2.

at til at overvære Pagten mellem Gud og Adam hidkaldtes »4 Søstre, guddommelige Møer«, nemlig Sandhed, Fredsommelighed, Retvished og Miskundhed og senere siges det, at Gud, da Adam havde syndet, spurgte disse fire Søstre om Dommen over ham. Landsloven anfører paa det citerede Sted, at der bør være »fire Søstre« tilstede ved alle retfærdige Domme, som ere Miskundhed og Sandhed, Retvished og Fredsommelighed. Ligesom imidlertid L. L. giver en selvstændig Forklaring paa, hvorfor disse 4 Egenskaber bør være tilstede hos enhver Dommer, saaledes er det, trods al indbyrdes Lighed mellem de to Steder, dog atter tvivlsomt, om de ikke begge ere tagne af en fremmed Kilde. udenat altsaa det ene Sted er taget af det andet. Man har hidtil ikke lagt Mærke til, at Davids 85 Psalme v. 11 indeholder Kilden, idet det hedder: »Miskundhed og Sandhed møde hinanden; Retfærdighed og Fred kysse hinanden, jfr. Ps. 92, 1—3. (Vulgata: Misericordia et veritas obviaverunt sibi, justitia et pax osculatæ sunt). Kongespeilet har saa nøie bygget paa Skriftsproget, at det siger, at Søstrene skulle kyskes og omarmes (S. 109, svà at pær kyssisk ok fadmisk) ganske som Kildestedet.

— I umiddelbar Sammenhæng med Fordringen om de 4 Egenskaber hos Dommeren staar endvidere i L. L. en Opregning af 4 Laster, der bevirke uretfærdige Domme, og denne Passus er en nøie Gjengivelse af et Stykke kanonisk Ret:

L. L. IV c. 17.

med iij hattum uerða ranger domar. annat huart með rætzlo þar sem maðr ottast þann sem hann skal vm doema. elligr til fegirndar þar sem maðr sniker til nokarar mutu eða með heift þar sem maðr hatar þann

c. 78 Caus. 11 qv. 3.

Quattuor modis pervertitur humanum iudicium: timore, dum metu potestatis alicujus veritatem loqui pertimescimus: cupiditate, dum præmio animum alicujus corrumpimus: odio, dum contra quemlibet adversa-

sem maðr skal vm döma. rium molimur: amore, dum
 eða með uinatto þar sem amico, vel propinquo com-
 maðr uil ueita lið felaga placere contendimus.
 sinum*).

Stedet i kanonisk Ret, som citeres af Biskop Knud i Glosserne til J. L.**), og som i Middelalderen var saa berømt, at det endog sattes paa Vers†), hidrører fra Isidors Værk De summo bono III 58. Det er indlysende, at »de fire Søstre«, som hjælpe enhver Dommer, danne en Modsætning til de 4 Ting, som en Dommer ikke maa lade sig paavirke af, og det kan da temmelig sikkert antages, at Sætningen med de 4 Søstre ikke er optagen fra Kongespeilet, men snarere fra en eller anden kanonisk Forfatter, der har behandlet Isidors bekjendte Sætning. Forf. af Kongespeilet har saa henført Theorien om de 4 Søstre til en ganske særlig »Dom« og en særlig Dommer, nemlig til Guds Dom over Adam, men Forfatteren af Magnus's Landslov har anført Theorien om de 4 Søstre i Forbindelse med Isidors velbekjendte Sætning. Umiddelbart foran Bemærkningen de 4 Søstre og i Sammenhæng med denne staar der i L. L. den

*) Paa fire Maader fremkomme vrang Domme; enten paa Grund af Frygt, naar man frygter for den, som man skal domme, eller formedelst Pengebegjærighed, naar man bestikker med en Gave, eller formedelst Vrede, der hvor man bærer Had til den, man skal domme, eller paa Grund af Venskab, hvor man vil hjælpe sin Kammerat.

**) Nemlig i de Tillægs-Glosser, der, som ovenfor oplyst, findes anbragt efter de egentlige Glosser til J. L.'s Fortale.

†) Quattuor ista: timor, odium, dilectio, census

Sæpe solent hominum rectos peruertere sensus.

Verset findes i Glosserne til c. 17 X de off. et pot. jud. del. 1—29; det siges hos Biskop Knud at hidrøre fra »Pisanus«: Huguccio fra Pisa. — Mellem de Dommerregler, der forekomme i Westgöta-loven IV 12, er ogsaa den Regel, at Dommeren skal vogte sig for 4 Ting: Kjærlighed, Had, Gaver og Frygt, hvilket altsaa ogsaa er taget af det anf. Sted af kanonisk Ret.

Yttring, »at det er meget vanskeligt (for Dommeren) at stille Vægten saaledes, at den ikke skal hælde til nogen af Siderne, derfor bør han have de 4 Søstre med sig o. s. v. Ogsaa dette Stykke er taget af kanonisk Ret og af Isidors ovennævnte Skrift og Bog (c. 45), det lyder i c. 16 Dist. 45 saaledes:

Omnis, qui juste judicat, stateram in manu gestat
et in utroque penso justitiam et misericordiam
portat etc.

Men naar saaledes Billedet om de 4 Søstre i L. L. er indrammet af Sætninger, hentede fra kanonisk Ret, saa taler unægtelig ogsaa dette for, at selve Billedet ligeledes er af fremmed Oprindelse.

Dansk og engelsk Retsudvikling.
i Middelalderen.

I.

Rigslove og Landskabslove i England.

Hvor nærliggende Analogien mellem danske og engelske Forhold i Middelalderen er, viser sig f. Ex. med Hensyn til Spørgsmaalet om den rette Betydning af det i det 13. og 14. Aarhundreders Haandfæstninger ofte forekommende Udtryk »Leges Waldemari«. Der haves jo — kunde man sige — en slaaende Analogi i den Omtale, der i England i det 11te og 12te Aarhundrede skjænkedes »Leges Edwardi«. Analogien er saa nærliggende, at to danske Historikere, samtidig og uafhængig af hinanden, gjorde opmærksom paa denne Parallel, nemlig Professor Kr. Erslev (Hist. Tidskr. IV 5, S. 115) og Rigsarkivar A. D. Jørgensen (Aarb. for nord. Oldkyndighed 1876, S. 77, Note 2). Ligesom de to Forff. betragtede det som afgjort, at Leges Edwardi ikke betød bestemte, skrevne, af Edward Confessor udstedte Love, saaledes vare de ogsaa begge af den Mening, at der ved Leges Waldemari ikke kunde sigtes til bestemte, af Kong Valdemar II udstedte Love, men at dette Udtryk maatte forstaaes som betegnende hele den paa Kong Valdemars Tid gjældende »Retstilstand«. I mit Skrift om »Kong Valdemars Lov« har jeg paavist^{*)}, at den nævnte Analogi ikke kan være afgjørende for Be-

*) S. 6 Noten, se ogsaa mit Skrift »Dansk Rigslovgivning«. S. IX, Noten.

tydningen af Leges Waldemari, fordi der nemlig er den bestemte Forskjel mellem de to Tilfælde, at Leges Waldemari udtrykkelig siges (Hf. 1282 § 5) at være saadanne, som staa skrevne i Valdemars Lovbog, hvoraf følger, at Leges Waldemari kun kan betyde bestemte, skrevne Love, ingenlunde alle »Love«, som gjaldt i hans Tid, endsige hele »den gjældende Retstilstand«; thi naar endog i vore Dage hele den gjældende Retstilstand langt fra beroer paa skrevne Love, hvor meget mindre var da dette Tilfældet i det 13de Aarhundrede. Uagtet denne Indvending mod hin Parallel, har dog den ene af de ovennævnte Forfattere, Professor Kr. Erslev, i en Anmeldelse af »Kong Valdemars Lov« (Tilskueren f. 1887, S. 86 flg.) atter bestemt fastholdt sin Mening om en fuldstændig Analogi mellem Edwards og Valdemars Love. Anmelderen udtrykker sig endog nu med større Skarphed end tidligere: »Paa samme Maade (nemlig som om Leges Waldemari) tales der i England efter Normannernes Erobring stadig om Leges Edwardi regis, og det vilde være en stor Misforstaaelse at tro, at dermed kun mentes de Love, som Edvard Bekjenderen havde udstedt. Udtrykket betegner alle de Love, der gjaldt i hans Tid, hele den gamle Retstilstand i Perioden før Erobringen, og et lignende vidt Omfang har »Valdemars Love« i Danmark«.

Overfor denne Paastand om, hvad Leges Edwardi betyder, og for om muligt definitivt at faa en Parallel ud af Verden, som ellers let vil kunne fordunkle og forvirre hele Synet paa den statsretlige Udvikling i Danmark, skal jeg i det Følgende paavise, hvorledes man bestandig hidtil har misforstaaet Udtrykket Leges Edwardi, og hvorledes Misforstaaelsen efterhaanden er bleven større og større. Undersøgelsen vil dernæst lede til interessante Oplysninger og Paralleler, ikke alene med Hensyn til Begrebet Leges Waldemari, men overhovedet med Hensyn til Forholdet mellem Rigslovgivning og Provindslovgivning i Englands og Danmarks Middelalder.

1. Rigslove og Landskabslove for den normanniske Erobring.

Der har i Betragtningen af de angelsaxiske Love, som henføres til forskellige Konger, navnlig Æthelbert, Ine, Alfred, Edvard, Edmund, Æthelred og Knud, indsneget sig megen Misforstaaelse og Uklarhed, fordi man ikke har agtet paa Forskjellen mellem Provindslove og Rigslove; det vil derfor først være nødvendigt at klare, hvad Karakter denne de angelsaxiske Kongers Lovgivning har havt, hvad det egentlig er for »Love«, de have udstedt.

Begynde vi med Kong Æthelberts Love, saa beretter Beda os, at da han var kommen paa Thronen i Aaret 560, udstedte han sine Love; det hedder om ham (II 5): »*Qui inter cetera bona, quæ genti suæ consulendo conferebat, etiam decreta illi judiciorum, juxta exempla Romanorum, cum consilio sapientium constituit; quæ conscripta Anglorum sermone hactenus habentur et observantur*«. Beda lærer os altsaa, at det, som Kongen gjorde, var noget Nyt, hvortil der ikke forhen kjendtes noget indenlandsk Exempel, og han beretter os ogsaa, at Forbilledet var en fremmed Lovgivning, nemlig Romernes Love, samt at Kongen gav disse Love med de vise Mænds Raad. Efter den Mening, der i Æthelberts, som i Ines, Knuds og Edwards Love vil se »hele den bestaaende Retstilstand«, kommer man her til den Antagelse, at Angelsaxerne aldeles ingen Love have havt før Æthelberts Tid, thi det siges jo, at denne Konges Lovgivning var noget Nyt, indført efter fremmed Mønster. Hertil kunde der nu svares, at selvfølgelig havde der existeret Love før Æthelberts Tid, det Nye, han indførte, var, at Lovene bleve nedskrevne*); men denne Indvending kan for det Første ikke gjøres af dem, der

*) Jfr. Sir Fr. Pollock: The origins of the common Law i The contemporary Review for 1890, S. 858, Noten.

i »Æthelberts Love« ville se hele den da bestaaende Retstilstand, thi efter deres Mening er jo netop hans, Ines, Æthelreds og Knuds »Love« ikke bestemte skrevne Love, og dernæst er det umuligt at paastaa, at Æthelbert lod nedskrive Regler for »hele den bestaaende Retstilstand« eller »samtlige da gjældende Love«. Et Blik paa hans Love vil overbevise Enhver derom.

I Korthed kan det siges, at disse Love, som kun bestaa af 90 korte Artikler, omhandle to Ting: Retsbestemmelser, vedrørende den nylig oprettede kristne Kirke og Straffebestemmelser, især saadanne, som staa i Forbindelse med Kongemagten, fordi nemlig denne paalagde Bøderne og overholdt deres Inddrivelse, hvorved »Freden« sikkres. Lovene angaa det, som i vort nuværende juridisk-tekniske Sprog vilde kunne kaldes den offentlige Ret; thi Bestemmelserne om »Fred« ere, forsaavidt de udgaa fra og sættes i Forbindelse med Kongen, de første statsretlige Bestemmelser, de første Regler, som antyde den nye Magt, der virkede indenfor og ovenover de lokale Samfunds Selvstyrelse: Kongemagten i Forbund med den kristne Kirke; men vi maa desforuden lægge Mærke til en anden Ting, nemlig at Kong Æthelbert, som oprindelig kun herskede over Kongeriget Kent, »Jydernes Rige«, var en Erobrer, der udstrakte sit Herredømme baade over Saxerne i Middlesex og Essex og over Anglerne i Ostangelen, altsaa over største Delen, af England. Han herskede over forskellige »Lande«, med andre Ord: han havde Herredømmet over et Rige, der indbefattede Folk, som havde forskellige Love. Disse Love bestode i uskreven Ret, i autonome Retssætninger angaaende Familieret, Arveret, Tingsret og Obligationsret samt delvis Proces og Strafferet. Retten udgik fra og uddannedes væsentlig gennem Domstolene indenfor de enkelte Folk og Landskaber, saaledes at den fælleds Domstol, som fandtes indenfor hvert Landskab, ogsaa sørgede for at Retsenheden, i alt Fald i Hovedtrækkene, vedligeholdtes

indenfor hvert Landskab. Saadan Ret, saadanne Love have selvfølgelig bestaaet, mere eller mindre udviklede, fra Menneskeslægtens Barndom, det er selvfølgelig ikke saadanne Love, Kong Æthelbert første Gang frembragte. Nei, Meningen er, at han hos Angelsaxerne var den første Konge, som sammen med sit Riges vise Mænd skabte anden Ret end Selvstyrelsens Lovgivning, skabte kongegiven Ret — »juxta exempla Romanorum«, som Beda meget rigtig siger. Men hans Lovgivning har sikkert ogsaa, skjøndt dette ikke siges, været mærkelig i en anden Retning. Kong Æthelbert har vist nok været den første angelsaxiske Konge, som har forsøgt at skabe en saadan offentlig Ret, der var bestemt til ikke alene at gjælde i eet Landskab og for een Stamme, men for flere Landskaber og flere Stammer — for et Rige*).

Dette Forsøg, Forsøget paa at tvinge de forskjellige Stammer, som beboede England, under eet Herredømme, Bestræbelserne for ovenover Stammernes selvgivne Love at sætte kongegivne Fælleslove for de Anliggende, som nærmest vedkom den kongelige Styrelse, nemlig Fredens Bevarelse, udfylder hele Tiden indtil Knud den Stores Regjering. Vexelvis se vi Kongerne af Kent, Northumbrien, Mercien og Vestsaxen stræbe efter Overmagten, og derfor have vi ogsaa fra denne Tid en Række af kongegivne Love, som ganske vist ikke altid vare Rigslove, gjældende for flere Stammer, thi selvfølgelig blev det med Kongemagtens stigende Indflydelse nødvendigt, selv indenfor hvert Landskab og hver enkelt Stamme, at vedtage kongegiven Lov som et Supplement til den

*) R. Schmidt's Anskuelse (Gesetze der Angelsachsen XXXI), at Æthelberts Love kun gjaldt i Kent, er ikke rigtig; thi naturligvis gjaldt for det Første de Sætninger, som angaa Geistligheden, saa langt Kongens Magt overhovedet rakte, og hvad den verdslige Lov angaar, da fremgaar det af Kong Alfreds nedenfor citerede Ytringer, at denne Konge har betragtet dem som »Rigslove« i samme Forstand som hans andre Forgjængeres Love.

alene mellem Mand og Mand gjældende, af Folket selv gennem sine Domstole skabte og udviklede Ret, men som alle have det tilfælles, at de kun rent undtagelsesvis gaa ind paa Anliggender, som angaa Slægtens Forhold, paa Arveret, Kontrakts- eller Ejendomsforhold, hvorimod de væsentlig omhandle, hvad man i Datiden ansaae som offentlig Ret, de Forhold, hvor Kongen maatte gribe ind. Hovedopgaven for Lovene er først at angive Kongens Rettigheder og Pligter i enkelte praktisk vigtige Forhold for derved at forhindre Undersaaternes Undertrykkelse ved vilkaarlig udøvet Kongemagt; men dernæst er det overhovedet Lovenes Opgave at træffe Bestemmelser om de Institutioner og Personer, som staa i særegent Forhold til Riget: Kirken, Geistligheden og, især senere, »Rigets Baroner«, se herom nærmere nedenfor. Ved Siden af denne Opgave havde kongegivne Love imidlertid, som anført, det yderligere Øiemed at skaffe Retsenhed paa saadanne Punkter, hvor Folkeretternes sædvansmæssige Normer indbyrdes afveg for meget fra hinanden, eller hvor de indeholdt uhensigtsmæssige, for Riget skadelige eller utilstrækkelige Bestemmelser. Selvfølgelig er dette Fænomen: kongegiven Lov ovenover og supplerende Folkeretten i de forskjellige Lande, ikke noget for England særligt, saavel under Merovinger som under Karolinger findes aldeles tilsvarende Paralleler. Særlig er Karl den Stores og hans Efterfølgeres Capitularier aldeles svarende til de angelsaxiske kongegivne Love, de indtage samme Stilling til de enkelte Landsdeles Forhold som Angelsaxernes Kongelove til vestsaxisk, mercisk og dansk Sædvaneret.

At de angelsaxiske Kongelove have denne Karakter, vil let indses, naar man betragter, hvad den eneste Forf., der til Dato har forsøgt at levere en fuldstændig angelsaxisk Retshistorie*), har faaet ud af dette Forsøg.

*) G. Phillips: Versuch einer Darstellung der Geschichte des angelsächsischen Rechts. Göttingen 1825.

Medens det er lykkedes paa Basis af de kongegivne Love at give et nogenlunde fuldstændigt Billede af, hvad Forf. kalder »den offentlige Ret« (Forfatning og Forvaltning) og Kirkens Retsstilling (Phillips anf. Værk S. 68—95 og S. 211—57), samt endvidere af Strafferetten (S. 156—66) og tildels af Processen (S. 166—210), tilstaar Forf. derimod, at der ikke kan gives noget virkeligt Billede af den egentlige Privatret, fordi Lovene kun aldeles undtagelsesvis berøre disse Forhold. Familieret og Tingsret kan kun opvise aldeles isolerede og spredte Bestemmelser; om Arveretten siger Forf., at Kilderne kun indeholde »sehr dürftige« Oplysninger og om Kontraktforhold »lassen uns die Geschichte dieser Zeit ziemlich ungewiss« (S. 148, se ogsaa Lappenberg, Gesch. Englands I, S. 591).

Paa samme Maade har den grundige Kjender af Angelsaxernes Love, R. Schmid, udtalt*), at de angelsaxiske Love næsten kun give Regler om Sikkringen af den offentlige Fred foruden nogle politiretlige Bestemmelser og Regler om Geistlighedens Stilling. Det er fuldkommen sandt, naar han sammenfatter sin Dom om disse Loves verdslige Bestemmelser i følgende Ord:

»Das, worum sich die ganze weltliche Gesetzgebung der Angelsachsen fast allein dreht, ist die innere Sicherheit, der öffentliche Friede«.

Hverken Phillips eller Schmid**) have derimod havt

*) Gesetze der Angelsachsen, S. XXIX.

**) Historikere have selvfølgelig end mindre kunnet faa det rette Syn paa Angelsaxernes »Love«. W. Stubbs, hvis Værk »Constitutional History of England«, jo dog efter sit hele Anlæg især skulde beskæftige sig med dette vigtige Spørgsmaal, omtaler (I, S. 128) Witans Medvirkning ved Lovgivningen, udenat det omtales, om de Love, hvorved denne Medvirkning krævedes, vare Fælleslove eller Provindslove. Forf. mener (S. 194) at Lovene bære Vidnesbyrd om »the growth of a common and uniform jurisprudence«, der omtales endog »provincial folk-motes« nu forsvundne Andel i Lovgivningen, men uagtet Forf. saaledes streifer Spørgsmaalet om Lovenes sande Karakter, er heller ikke han kommen til Klarhed over dette Spørgsmaal.

Blik for, hvorfor netop denne Del af Angelsaxernes Love bestandig optegnedes ligefra Æthelbert til Knud; og dog maa der selvfølgelig være en Forklaring paa, hvordan det kan være, at samtlige efterladte Love angaa væsentlig de samme Anliggender, der maa nødvendigvis have været tvingende Aarsager til, at netop denne Art Love bestandig fordredes vedtagne og nedskrevne af Kongerne gennem dette lange Tidsrum. Phillips saae i Lovene alene tilfældige Optegnelser af Sædvaneretten (Rechtsgesch. I, 200), men dette er baade uklart og ufuldstændigt — ufuldstændigt, thi Schmid indrømmer, at Lovene ingenlunde blot ere Optegnelser af alt tidligere sædvansmæssig gjældende Ret, men Meget er nye Bestemmelser — og uklart, thi naar Kongen med Witan gjentog i Skrift en autonom Retssætning, saa havde dette ikke blot den Betydning, at denne nu blev jus scriptum, men den langt større Betydning, at denne Sætning, som hidtil kun havde havt Gyldighed i eet eller flere Lande, nu kom til at gjælde for hele Riget og blev bindende for Kongens Ret. Schmid derimod saae, som sagt, nok, at dette ikke kunde være rigtigt; han fremhæver med Rette, at ingenlunde Alt, hvad Lovene paabyde, alene er taget af den autonome Ret, men at Meget er nye, af Kongerne med deres Raad givne Bestemmelser; men ogsaa for ham er det uklart, hvorfor netop disse Love nedskreves. Han har heller ikke set, at Lovene ere kongegivne Rigslove, indeholdende, hvad Datiden forstod ved offentlig Ret (Fredsbestemmelser) som et Udtryk for Kongens og Rigets Ret, der staar over Selvstyrelsens Sædvaneret, og det uagtet een af Lovene udtrykkelig, som denne Forf. selv fremhæver, kalder sig en Fælledslov for hele Riget og ligesaa udtrykkelig ved Siden heraf bestemmer, at hvert Landskab maa beholde sin sædvansmæssige Ret, »saadan som de selv vælge den« (Edgars Love IV. c 2 jfr. § 1 sammenholdt med § 2. Knud giver jo f. Ex. ogsaa udtrykkelig sin Lov til »callum mannon, si he Denisc, si he Englisc« (II 83).

Naar i Middelalderen flere Folkestammer først vare blevne samlede til een Stat, til eet Rige, og naar de engang havde følt det store Gode, der for dem laa i den større Orden og Fred, som det fælleds Kongedømme havde skaffet dem, var det naturligt, at de søgte at sikkre Riget og dets Styrelse et fast Grundlag. Det var nu let nok at skaffe sig en ny Konge, naar den gamle døde, men hvad der ikke var saa let, var at skaffe sig en Garanti for, at den nye Konges Styrelse kunde vedblive at gaa i samme Spor som hidtil. Det laa selvfølgelig nær, at søge en Garanti deri, at Kongen lovede at iagttage den afdøde Konges Love*), mulig med Tillæg og Forbedringer, og paa denne Maade dannede der sig efterhaanden en temmelig fast Stamme af kongegivne Love, som vedblev at gjælde under de vexlende Konger ifølge udtrykkelig eller stiltiende Sanktion af Kongerne**), medens selvfølgelig ved Siden af disse den i de enkelte Stammer gjældende sædvansmæssige Ret levede sit eget Liv og udviklede sig paa egen Haand, forsaavidt ikke Kongen med Mænd fra hele Riget enedes om i den kongegivne Lov at indsætte Bestemmelser, som ændrede Folkerettens Regler.

Den første Gang, vi udtrykkelig høre omtale, at en angelsaxisk Konge har stadfæstet sine Forgjængeres Love — vel at mærke ikke »den hele Retstilstand«, som gjaldt under dem, men skrevne Love, givne af Forgjængerne med deres Witan, — er under Kong Alfred. Vi have herom hans egen Beretning i Indledningen til hans Love †):

*) Ogsaa hos Frankerne havde Rigslovene kun Gyldighed for een Konges Regjeringstid og maatte altsaa stadig fornyes, R. Schroder, Deutsche Rechtsgeschichte S. 223, jfr. 231.

**) Hlothar og Eadric »forogede de Love«, som deres Forfædre gavede (Schmid S. 10). Se ligeledes Withræds Indledning til hans Love og hvad nedenfor anføres om Karakteren af Alfreds og Knuds Love.

†) Thorpe: Laws and Institutions I 58—59., Schmid S. 69 W. Stubbs: Select Charters (5te Udg.) S. 62.

Jeg Kong Alfred samlede disse (Love) sammen og havde mange af dem nedskrevne, som vore Forfædre holdt, dem, som syntes mig gode. Og mange af dem, som ikke behagede mig, forkastede jeg med mine vise Mænds Raad, men bod dem holde (de andre Love). Thi jeg turde ikke vove at sætte meget af mit eget i Skrift, fordi jeg ikke kunde vide, hvad i det vore Efterfølgere vilde synes om. Men de Love, som tyktes mig bedst, enten fra min Slægtning Ine's Dage eller fra Offas, Merciens Konge, eller fra Æthelberts, som først af den engelske Slægt modtog Daaben, dem har jeg samlet heri og forbigaaet de andre Love. Jeg altsaa Alfred, Konge over Vestsaxerne, viste disse (Love) til alle mine vise Mænd og de sagde, at alt dette syntes dem godt at iagttage.

Naar Freeman*) i Anledning af Krønikernes Beretning ved Aar 1018: »Angli et Dani apud Oxenafordam de lege Regis Eadgari tenenda concordæ sunt effecti», anfører, at dette er den første Gang, vi møde »denne Formular« i England, da vil det, naar Alfreds ovennævnte Beretning haves i Minde, ses, at dette ikke er rigtigt. Alfred er med sit Witan bleven enig om at holde Æthelberths, Ines og Offas Love — eller dog den Del, som tiltalte ham — og Knud er med Danske og Englændere kommen overens om at holde Edgars Lov. Der er ingen tænkelig Grund til at forstaa Edgars Lov som angaaende eller antydende »hele den bestaaende Retstilstand« eller overhovedet at forstaa denne Formular paa anden Maade end Formularerne paa Alfreds Tid om hans Forgjængeres Love, men det er efter Alfreds Ord en given Sag, at de Love fra hine Kongers Tid, som han stadfæstede, det var disse Kongers skrevne Love, givne med deres Witan, de kongegivne Rigslove, ikke derimod de forskjellige Folkeretter.

*) Norman Conquest I, 462.

Kong Alfreds ovenfor anførte Ord ere saa tydelige, at de ikke kunne misforstaaes. Han har havt sine Forgjængeres Love for sig og de Love, han nu udgiver i Skrift, de bestaa for den overveiende Del af disse hans Forgjængeres Love, som han har samlet, og kun for en lille Del af hans egne Love. Han har med sit Witans Raad strøget det af Forgjængernes Love, som han ikke syntes om, men ellers bestaa hans Love i en Sammenstilling af disse, thi — siger han selv — af mit eget turde jeg ikke vove at sætte meget i Skrift, da jeg ikke vidste, hvad der af dette vilde behage mine Eftermænd. Kongen vil holde sig til den gamle, nedarvede Kongelov, den er han vis paa vil behage ogsaa hans Eftermænd, men han er for beskeden til at sætte meget i Skrift af sit eget, da han ikke er forvisset om dets blivende Værd. Dette er en meget mærkelig Yttring, der synes at tyde paa, at Kong Alfred vel har givet en Del mundtlige Bestemmelser (Domme), uden at han dog vil lade dem »sætte i Skrift«, thi i den skrevne Lov, i Kongeloven bør der kun staa 1) den gamle nedarvede Kongelov, eller dog den Del af denne, som passer til Nutiden, og 2) de Regler med Hensyn til hvilke Kongen er forvisset om, at de ville behage hans Eftermænd. Han havde jo set, at af hans Formænds Love behagede ham selv kun en Del, og deraf havde han lært ikke at sætte i »Alfreds Lov« andet end saadanne Retsregler, som enhver Efterfølger kunde antages at ville billige, naar han opfordredes til at holde »Alfreds Lov«.

Paa samme Maade, som vi saaledes saae Alfred fornye sine Forgjængeres Love, har senere Knud og hans Witan fornyet »Edgars Lov« (se herom nedenfor), og da under Kong Harald Godvinsen Northumberne gjorde Oprør, fornyede Kongen »Knuds Lov« (Chron. Anglosax. An. 1065).

Det vil ogsaa være bekjendt, at hin Stadfæstelse af Forgjængernes Love, som vi saaledes have set i Brug hos Angelsaxerne lige til deres sidste Konge, ligeledes

finder Sted under Englands normanniske Herskere. Ikke alene Vilhelm Erobreren, men ogsaa hans Efterfølgere fulgte samme Skik. Forholdene under Vilhelm Erobreren skulle nu først behandles, senere ville Forholdene under hans Efterfølgere komme i Betragtning.

2. Rigslove og Landskabslove efter den normanniske Erobring.

Først maa man da gjøre sig klart, hvordan Rets-tilstanden var i England, inden Erobringen skete, og det er da som sagt vist, at Privatretten beroede paa tre forskjellige Folkeretter, nemlig vestsaxisk, mercisk og dansk Ret. Det berettes os overensstemmende af de to samtidige Historieskrivere Simon fra Durham og Vilhelm fra Malmesbury, at West Saxenalaga gjaldt i 9 Shirer, Merchenelaga i 8 Shirer og Denelaga i 15 Shirer*). Men foruden disse Landskabslove, der kun vare uskreven Ret, eller i alt Fald alene optegnede i private Rets-samlinger**), existerede der selvfølgelig paa Edvard Bekjenderens Tid og under Harald Godvinsen kongegivne Rigslove, hovedsagelig bestaaende af den gamle nedarvede, i Tidens Løb kun lidet vaxlende Stamme af Kongelov. Alfreds, Edgars og Knuds Love repræsenterer forskjellige Redaktioner af disse Kongelove og selvfølgelig var der imellem dem nogen Forskjel, men Hovedtrækkene i Lovene og de Træk, der bestemt skille dem fra Folkeretterne, fra Landskabslovene, gjenfindes i alle 3 Lovgivninger †). At den nedarvede Rigslovgivning

*) Se ogsaa Bromton, Chron. Hist. angl. Scr. ant. ed. Twysden, Ld. 1652 fol. col. 956. Gneist Engl. Verfassungsgesch. S. 37.

**) Phillips, Versuch S. 64. Fortalen til Leges Edwardi, hvori det omtales, at Dommerne opfordredes til at domme efter en Liber judicialis, en Dombog.

†) Oplysende er f. Ex. Edwards og Guthrums Lov Pr. § 2 ... and woruld-bôte hig gesetton gemæne Criste and cyngge — og c. 6 § 7 hvor der omtales »Godes ryht oddde þæs cynges geonbyrde«. Det er stedse, hvad man kan kalde Kristi og Kongens Love, der vedtages — ikke folces-riht.

har været iagttaget i Edward Confessors Tid, derom haves bestemte Vidnesbyrd, som nedenfor skulle blive fremdragne.

Spørges der nu, hvilken Virksomhed Erobreren udfoldede i Henseende til Lovgivning, efterat Erobringen var fuldendt, svare alle Kilder overensstemmende: Han fornyede og stadfæstede Edwards Love, og skal Love betyde hele den under Edvard bestaaende Retstilstand, vil dette altsaa sige, at Erobreren lovede først at holde de Rigslove, de skrevne og kongegivne Love, som Edvard havde overholdt, dernæst at holde hele den uskrevne Ret, de tre ovennævnte Folkeretter, alle lokale Sædvaner, som fandtes indenfor de enkelte Folkerettens Omraade, for ikke at tale om hele den administrative Ret, specielle Love som Kjøbstadsprivilegier o. s. v. Kan dette nu forliges med, hvad Kilderne have om Vilhelms Lovgivning?

Hvis virkelig den Krønike, som gaar under Ingulfs Navn, hidrørte fra Kong Vilhelms Sekretair og høit betroede Mand, Abbeden af Croyland, saa var hele Spørgsmaalet med det samme afgjort, thi hos Ingulf hedder det, saaledes som allerede Wilkins i *Leges anglosaxonicae* (Ld. 1721. S. 116) og efter ham Phillips (*Englische Reichs- und Rechtsgeschichte* S. 188) har anført:

Attuli eadem vice mecum de Lundoniis in meum Monasterium Leges æquissimi regis Edvardi, quas dominus meus inclytus rex Wilhelmus authenticas esse et perpetuas per totum regnum Angliæ inviolabiliter tenendas, sub poenis gravissimis proclamarat et suis justiciariis comendarat eodem idiomate, quo editæ sunt, ne per ignorantiam contingat, nos vel nostros aliquando in nostrum grave periculum contraire et offendere ausu temerario regiam majestatem, ac in ejus censuras rigidissimas improvidum pedem ferre contentas sæpius in eisdem, hoc modo etc.

Naar Ingulf her beretter, hvorledes han tager den

retfærdige Kong Edwards Love, som Kong Vilhelm har bekræftet, hjem med sig til sit Kloster fra London (hvor Bekræftelsen af Lovene ifølge alle Vidnesbyrd skete Aar 1070), naar han fortæller, at disse Love skulde gjælde over hele Riget, og at Vilhelm har overgivet sine Justitiarier disse Love, forat de, der jo havde Jurisdiction over hele Riget, kunde vide Besked med Lovene og ikke af Uvidenhed overtræde dem, saa er dette et uimodsigeligt Vidnesbyrd om, at Kong Edwards Love ikke betød hele den paa hans Tid bestaaende Rets-tilstand, men bestemte, skrevne Love og dernæst Love, som, uden Hensyn til de i forskellige Landsdele gjældende, indbyrdes afvigende Folkeretter, skulde gjælde over hele Riget (per totum regnum). Man tænke sig Ingulf reisende fra London til Croyland med »hele den bestaaende Retstilstand«, man tænke sig Vilhelm overrækkende sine Justitiarier »hele den bestaaende Rets-tilstand«, som det hedder, »i samme Sprog, i hvilken den er udfærdiget«!

Uheldigvis er det ikke afgjort, om man kan tro denne Beretning. En Undersøgelse af Palgrave*) har bevirket, at man i England ikke alene med Bestemthed nægter, at den rette Ingulf kan være Forf. til den af os omtalte Krønike**), men tillige er tilbøielig til at se fuldstændig bort fra Indholdet som helt utroværdigt. Man kan nu give Lappenberg Ret i, at Indholdet maa benyttes med Forsigtighed, men man maa dog paa den anden Side ikke glemme, hvad Gneist†) meget rigtig fremhæver, at omend Forf. ikke var Ingulf, og om han end først skrev i Slutningen af det 13de eller i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, saa har han dog

*) Quaterly Review. Bd 67, S. 289—98.

**) Freeman, Norm Conq. V. 870 og 507: »that great store house of errors. M. M. Bigelow, Placita Anglo-Norm. 1879, S. III, se ogsaa tildels i samme Retning Lappenberg, Gesch. von Engl. I. S. LXII.

†) Engl. Verfassungsgesch. S. 38.

øst af gamle Efterretninger; Lappenberg fremhæver ogsaa som sandsynligt, at den nu foreliggende Krønike i sig har optaget den rette Ingulfs Historie. Vi ville imidlertid høre andre Kilder.

Den ægte Beretning om Villhelm Erobrerens Lovgivning*) lyder saaledes:

Wilhelmus rex quarto anno regni sui, consilio baronum suorum fecit summoneri per universos consularatus Angliæ Anglos nobiles et sapientes et sua lege eruditos ut eorum et jura et consuetudines ab ipsis audiret. Electi igitur de singulis totius patriæ comitatibus viri duodecim jurejurando confirmaverunt primo ut, quoad possent, recto tramite neque ad dextram neque ad sinistram partem devertentes, legum suarum consuetudinem et sancita patefacerent, nil prætermittentes, nil addentes, nil prævaricando mutantés.

Hvorledes er det nu muligt at forlige denne Beretning med Paastandene om, at Edwards Love ikke vare bestemte Love, men den hele Retstilstand paa hans Tid eller endog hans milde Regimente? Hvis det Hele var noget saa løst og ubestemt, hvorfor har da Erobreren sat et saa stort Apparat i Bevægelse, hvorfor har han forlangt edelige Udsagn af et Rignævn til Oplysning om »Edwards Lov«? Hele Beretningen er selvfølgelig kun forstaaelig under Forudsætning af, at Erobreren har villet stadfæste bestemte, hidtil bestaaende Love, hvorfor han naturligvis maatte fordre bestemte og nøiagtige Oplysninger om den hidtil gjældende Ret.

Selve Erobrerens Stadfæstelse af, hvad der saaledes

*) Chronica Magistri Rogeri de Houedene, ed. W. Stubbs, Ld. 1868, II S. 218. Om de uægte og udpyntede senere Beretninger, se Wilkins Legg. anglosax. S. 216 og Phillips Rechtsgesch. I, S. 185, se ogsaa om den ægte Beretning W. Stubbs Fortale til den ovennævnte Udgave af Roger af Howdens Kronike vol II, S. XLVII.

blev fastslaaet som »Edwards Lov« og indklædt i bestemte Retssætninger, findes i hans Lov*) i § 7:

»Hoc quoque præcipio et volo, ut omnes habeant et teneant legem Edwardi regis in terris et in omnibus rebus, adauctis iis, quæ constitui ad utilitatem populi Anglorum«.

Endelig have Beretningen hos Vilhelm af Malmesbury**) om Kong Knud:

Omnes enim leges ab antiquis regibus, et maxime ab antecessore suo Ethelredo latas, sub interminatione regiæ mulctæ perpetuis temporibus observari præcepit; in quarum custodiam etiam nunc tempore bonorum sub nomine Regis Edwardi juratur, non quod ille statuerit, sed quod observavit.

Det skulde ikke synes, at disse simple Ord kunde være vanskelige at oversætte, men da de desuagtet, som senere skal paavises, ere blevne misforstaaede, gives her en Oversættelse:

»Alle Love, givne af de gamle Konger og især af hans Forgjænger Ethelred, bød han skulde bestandig holdes under Trusel med kongelig Straf. Der aflægges endnu den Dag idag Ed paa Overholdelsen af disse Love under Navn af Kong Edwards, ikke fordi han gav dem, men fordi han overholdt dem«.

Mod denne Efterretnings Paalidelighed kan Freeman og hans Meningsfæller ikke have nogen Indvending at gjøre, thi det er netop paa denne, at de støtte deres Mening om, at Edwards Love betød hele den bestaaende Retstilstand paa hans Tid, ja det er, som senere skal paavises, deres eneste Argument. »The cry is really«

*) Stubbs: Sel. Charters S. 83. Om Vilhelms Love se Freeman V. 870. Stubbs Fortale til 2 Bind af Roger Howdens Kronike S. XXIII. Steenstrup, Danelag S. 58.

**) *Wilhelmi Malmesberiensis Gesta Regum Anglorum* ed. Th. D. Hardy. Ld. 1840 II § 183. Forfatteren dode i Aaret 1143 og formenes at være født c. 1095.

hedder det hos Freeman »not for the Laws which such a King enacted but for the Laws which such a King observed,« og dette skal fremgaa af Vilhelm af Malmesburys ovennævnte Ord. Af disse fremgaar imidlertid kun, at de Love, som bærer Edwards Navn, og som man endnu paa Forf.'s Tid (under Henrik I i Beg. af 12te Aarhundrede) maatte sværge at iagttage, ikke vare givne af Edvard selv, men iagttoges af ham. At slutte herfra, at altsaa vare alle Love, der henførtes til en hvilken som helst Konge, heller ikke givne af ham, er nu for det Første ganske utilladeligt, men Ordene kunne derhos aldeles ikke bevise, at Edwards Love maa betyde hele den gjældende Retstilstand paa hans Tid. Tværtimod bevise de bestemt det Modsatte, thi de angive med Bestemthed, at Leges Edwardi vare identiske med Knuds Love, og at disse atter vare en Samling af ældre kongegivne Love. Hvorledes mener man desuden, at det skulde være muligt, at Nogen paa Henrik I's Tid skulde kunne aflægge Ed paa at overholde hele Retsstilstanden paa Edwards Tid? Troer man da virkelig, at hele Retstilstanden i England skulde uforandret være bleven den samme i to Menneskealdrer, i hvilke falder Rigets Erobring af en fremmed Magt, saa vidt er i alt Fald endnu Ingen gaet. Man har overfor ældre Forfattere, som paastode, at Vilhelm Erobreren havde aldeles ændret den angelsaxiske Ret og indført normannisk, med Rette fremhævet, at det tværtimod forholder sig saaledes, at han væsentlig lod den tidligere Retstilstand bestaa; men hvem vil tro, at han, endsige Henrik I, skulde eller vilde kunne love ikke at foretage mindste Ændring i hele den bestaaende Retstilstand? Nei, det forholder sig med dette, at Edvard ikke selv har givet de meget omtalte Love, som med »Alfreds Love«, den har han efter sit eget Sigende heller ikke givet, thi det er kun en Optegnelse af Forgjængernes kongegivne Rigslove, af den nedarvede Kongelov. Ganske det samme er det, Vilhelm af Malmesbury beretter om Edwards

Lovgivning. Det, han gjorde, var, at han stadfæstede og overholdt den »af de gamle Konger givne Lov«, den, der havde været gjældende under Knud og hans Forgjængere, og »Edwards Lov«, hvorpaa der endnu sværges, er saaledes den gamle, nedarvede, kongegivne Rigslov. Det var den fra Fædrene nedarvede Kreds af Retsregler, der af de skiftende Konger kun modtog, hvad en senere Forfatter kalder »Reparationer og Prydelser«, som paany stadfæstedes af Vilhelm Erobreren paa samme Maade som dette var sket af alle nye Konger i England siden Alfreds Dage. Det er dette, der ligger i Vilhelm af Malmesbury's Ord, men heller ikke mere.

Iøvrigt har selvfølgelig Adskillelsen mellem Fælledslovgivningen, Rigslovgivningen, som udgaar fra Kongen og Mænd fra hele Riget, og den autonome Retsudvikling, der foregaar i de enkelte Landskaber, sit Korrelat i Modsætningen mellem Kongens Ret og de folkelige Domstole*).

Paa Grund af den mangeaarige Vildfarelse, der paa dette Hovedpunkt i engelsk Retshistorie har været tilstede, er det selvfølgelig nu vanskeligt at faa den simple Sandhed frem med Hensyn til Karakteren af Edwards Love og deres Forhold især til Knuds Lovgivning. Det maa derfor anses for nødvendigt at fremdrage flere Vidnesbyrd fra det 12te Aarhundrede foruden Vilhelm af Malmesbury's. Som bekjendt viste man i det 12te Aarhundrede en paafaldende Iver for atter at fremdrage »Leges Canuti« og mellem de mange Bearbejdelser af disse Love, som endnu ere bevarede, findes ogsaa den, der indeholdes i Cod. Domitianus A. VIII i det cotto-nianske Bibliothek**). Foran »Leges Canuti« har Be-

*) Om denne Modsætning efter Erobringen, om den forskjellige Procedure o. s. v. henvises til M. M. Bigelow, Hist. of Procedure, Ld. 1880.

***) Omtalt hos Schmid S. LXVIII. under Nr. 1 og af Kolderup Rosenvinge i hans Udg. af Leges Regis Canuti, Kjbv. 1826, under Nr. 2.

arbeideren sat en Fortale, som Rosenvinge (anf. St. S. VIII) aftrykker, og i denne indeholdes mærkelige, hidtil ganske upaaagtede Bidrag til Oplysning om Knuds og Edwards Love af en Forfatter, der levede under Henrik I (han kalder Kongen augustus dominus noster Cæsar Henricus magni Willelmi filius), og som altsaa var en Samtidig af Vilhelm fra Malmesbury og derhos en lovkundig Mand, der nok maatte vide Besked med de Love, han udgav.

Fortalen begynder saaledes:

»De Love, som de kalde Kong Edwards, men som have deres første Oprindelse fra Knuds Anordning, ville vi — saaledes som vi have modtaget dem fra de Gamle — herefter gennemgaa i største Korthed. Denne Knud, paa samme Tid Danmarks og Norges Konge, og som ogsaa føiede Englands Rige til sine Erobringer, vilde ikke mod dette vise sig som en Tyran eller et Uhyre, men hans velgjørende Mildhed, hans heldbringende, bestandige Naade formindskede begjærlige og onde Menneskers Laster, og han behandlede sine Undersaatter med desto større Kjærlighed jo mere han mærkede, at de vare ivrige i Fædrelandets Forsvar. Af Hensyn til det fælleds Bedste drog han Omsorg for at samle sine Rigers vise Mænd, idet han mere tog Hensyn til Fortjenester end til Fødsel, og holdt med dem en mindeværdig Forsamling, som i kommende Tider vil være Gud velbehagelig, hvor han efter moden Overveielse tog Bestemmelse: først og i Almindelighed om det, der angik den hellige Kirke, og dernæst om hans Riges Forhold og Styrelse, i den Hensigt at undertrykke Lasten og fremme Dyden, saaledes som de vise Mænds flittige Efterforskninger lærte ham. Men denne mindeværdige Raadsforsamling afholdtes og bekræftedes med Alles Billigelse til Guds Roes og Ære, idet hele Englands og Danmarks Stormænd samledes ved Juletid i Winchester.«

Derefter fortælles det, at Knud drog til Rom, og hvorledes han tilsidst, »prydet med alle gode Mænds

Vidnesbyrd«, døde i Ære. Saa kom hans Sønner, Harald og Hardeknud, paa Englands Trone — digni tanto patre filii — og efter dem hidkaldtes Edvard, Kong Æthelreds Søn, ved Mægling af Alvin, Bisp i Winchester, og Grev Godwin: »Hele Englands Baroner bleve sammenkaldte til Møde i »Hurteshue«, og de erklærede, at de først vilde tage Edvard til Konge, naar han vilde aflægge Ed paa, at Knuds og hans Sønners Love under hans Regjering skulde blive i uforstyrret Kraft og Gyldighed«.

Dernæst hedder det:

»Herfra have vi hine Fredsforbund (foedera pacis), hvorefter Englændernes Hjerter stedse sukke (quo semper Angligenarum corda suspirant), og som de for enhver Pris ønske sig, fordi de kjende Herskerens svigefulde Opfindsomhed og hvor sjældent Løfter overholdes«.

Der følger nu en lang, blomstrende Lovtale over »dominus noster« Kong Henrik den I. om hvem det sluttelig siges, at han »gav os ikke alene Kong Edwards Lov (Lagam Edvardi regis), som vi med frydefuld Jubel modtog, men styrkede den tillige ved at tilføie hans salig Faders Ændringer og sine egne Anordninger: »Her se vi altsaa det, som vedkommer Religionen, Livet og Dyden, og som ved udtørrende Smaafloer var ledet i forskjellige Retninger, her se vi alt dette flyde i een Godheds Strøm, hvor berømte Slægters Afkom (Kong Henrik) skaffer Skygge for den Trætte og Drikke til den Tørstige«.

»Dette Værks første Bog har jeg oversat, det Øvrige har jeg samlet og yderligere forøget med nogle Kapitler, som ere nødvendige til visse Sagers Afgjørelse og hensigtsmæssige i den almindelige Proces. Jeg har delt det Hele i 5 smaa Bøger, saaledes som det enten fra gammel Tid har været Skik eller mulig er opfundet i den nyere Tid. Første Bog indeholder Englands Love, den anden visse Skrifter, som i Nutiden ere nødvendige, den tredie handler om Proces« o. s. v.

Efter hvad denne Forfatter fra det 12te Aarhundredes Begyndelse her fremsætter, kan der ikke være mindste Tvivl om, at Vilhelm af Malmesbury har Ret i, at det er Knuds Love, hvorpaa Kongerne i denne Tid aflagde Ed under Navn af Edwards Love. Forf. siger i Indledningen med klare Ord, at »de kalde« Knuds Love for Edwards, og han forklarer dette ved at vise, at Edvard maatte sværge at holde Knuds Love.

En anden Forf. fra det 12te Aarhundrede, der har udtalt sig om Forholdet mellem Knuds og Edwards Love, er Forf. til de saakaldte Leges Henrici (Schmid S. 432 flg). Denne Forf., der har leveret en Bearbejdelse af Knuds Love med en Del forskjellige Tilsætninger (se Angivelserne hos Phillips I S. 210 flg.), nævner i c. 20 § 3 Leges Cnuti vel Edwardi, nemlig Cn. II 12—15. 73 § 1, og han er altsaa af samme Mening som Vilhelm af Malmesbury og Forf. af Leges Cnudi: »Edwards Love« er kun et andet Navn for Knuds. Finlason, der har udgivet Reeves engelske Retshistorie, har imellem en Del ikke altid heldige Noter, som han føier til Reeves's Text*), af og til rigtige Bemærkninger. Blandt disse kan nævnes hans Yttring om Knuds Love, at disse staa langt over hans Forgjængeres og virkelig fortjene Navn af en Lovsamling: »Det er et mærkeligt Bevis paa nationale Fordomme, at Alfred, som ikke skabte Love, der ere værdige til dette Navn, ja som endog oversaae og forsømte at optage mange Love, som ere værdifulde, og at Edvard Confessor, som ingen Lov gav, eller overhovedet frembragte nogen Lovsamling, at de skulle have Berømmelse som Lovgivere blot ifølge en urigtig Tradition, der skyldes nationale Fordomme, medens Knud, som virkelig har gjort sig fortjent ved vis og omhyggelig Lovgivning, ikke maa faa nogen Fortjeneste, fordi han var en Dansk«.

Schmid er iøvrigt, forsaavidt angaar Opfattelsen

*) Se herom Krit. Vierteljahresschrift XIII. S. 228 flg.

af Vilhelm af Malmesburys Yttring, ganske enig i, hvad her er sagt. S. LVI i sit Værk udtaler han: Malmesbury bemærkt auch ausdrücklich, Cnuts Gesetze hätten unter Edwards Namen fortgegolten«.

3. Er Edwards Lov hele Retstilstanden paa hans Tid.

Det er nu paa Tiden at se, hvad da de Forfattere, der paastaa, at Kong Edwards Lov maa betyde hele Retstilstanden under denne Konge, eller endnu mere ubestemt: den Rcgjeringsmaade, han anvendte, hvad de kunne anføre for deres Mening.

Medens den forste Forf., der behandlede Englands Retshistorie, nemlig Reeves, hvis Værk udkom i 1787, indskrænker sig til at sige, at »Edwards Love« kun er en kort Betegnelse for Kravet om Ophævelsen af nyere Byrder*), saa maa derimod Augustin Thierry betegnes som den, der først nærmere har udviklet den Paastand, at »Edwards Love« maatte have den nævnte vide, ubestemte Betydning. Han udtrykker sig i sit berømte Værk, Histoire de la Conquête de l'Angleterre (Paris. 1825) i 5te Bog saaledes: »Disse gode gamle Love, disse Edwards Love vare ikke en Lovbog eller et System af skrevne Bestemmelser, man forstod simpelt hen ved disse Ord den milde, folkelige Styrke, som havde været herskende i England i de nationale Kongers Tid. Under det danske Herredomme forlangte det engelske Folk i de Bønner, der henvendtes til Seierherrerne, under Navn af Ethelreds Love Tilintetgjørelsen af Erobrernes forhadte Regimente**); at forlange Edwards Love under norinannisk Herredømme betød samme Ønske, men et

*) Reeves Hist. of English Law ed. Finlason, Ld. 1869, I S. 243.

***) Dette er aldeles urigtigt. Det er saa langt fra, at Luften om Overholdelsen af disse Love er afpresset Kong Knud, at han netop kraftig indskjærper Overholdelsen af dem under Henvisning til at Folket havde aflagt Ed paa at holde dem, se hans nylig fundne Brev, Stubbs. Sel. Chart. S. 75—76.

unyttigt Ønske, som den nye Erobrer til Trods for sit Lofte ikke kunde opfylde. Thi selv om han i god Tro havde opretholdt al den gamle Tids Lovgivning, selv om han havde ladet Loven bogstavelig iagttage af sine fremmede Dommere, vilde Lovene ikke have baaret deres gamle Frugt. Der var i det engelske Folks Bønner en Fortalelse (erreur de langage), thi det var ikke Mangel paa Overholdelse af de gamle civile og kriminelle Love, som gjorde Stillingen saa sørgelig, men Tilintetgjørelsen Folkets Uafhængighed og Existens som Folk. . . Erobreren opfyldte det Lofte, han havde givet: »Han lod komme til sig i London 12 Mænd af hver Provinds, der under Ed angave Landets gamle Sædvaner. Det, de sagde, blev samlet i en Slags Lovbog i Tidens franske Sprog, det eneste Lovsprog, som anerkjendtes af Erobrerens Administration. De normanske Herolder kunde nu udraabe til Trompeters Lyd i Byerne og Landsbyerne: »De Love, som Kong Vilhelm har givet hele Englands Folk, de samme, som Kong Edvard, hans Fætter, iagttog før ham«.

Naar man nu spørger, hvorpaa Forf. støtter denne Forklaring om, hvad Edwards Love »simplement« betød, er Svaret, at han udelukkende søger sin Støtte i en Analogi, tagen fra Englands nærmeste foregaaende Erobring af de Danske. Den Gang forlangte man af Knud Stadfæstelse af Æthelreds Love og herved forstod man »l'anéantissement du régime odieux de la conquête«. Allerede dette er imidlertid ganske urigtigt, thi Forf. kan kun henvise til Vilhelm af Malmesbury's foran anførte Yttring, men i denne indeholdes der Intet om, at Undersaatterne have bønfaaldet om Kong Æthelreds Love, end-sige at de dermed mente at kunne tilintetgjøre »Erobringens forhadte Styrelse«. Der berettes kun ganske simpelt, at Knud stadfæstede den gamle Kongelov, især den, som var given af hans nærmeste Forgjænger Æthelred — alt andet, som Thierry anfører er kun frie Fantasier af ham selv, saameget mere som Knuds eget ovennævnte

Brev gaar ud paa, at »alle Mænd«, altsaa ogsaa de Danske, have valgt og aflagt Ed paa Edgars Lov — som Loven her kaldes. Ganske paa samme Maade forholder det sig med Thierrys Yttringer om Edwards Love. Det er kun Fantasteri at paastaa, at de, der bad Erobrerne om at stadfæste Edwards Love, ikke kunde udtale, hvad de vilde, men bad om noget Andet, end det, de ønskede*). Det er endvidere ogsaa Fantasi at paastaa, at Datidens Englændere ikke bleve bedre stillede ved, at de angelsaxiske Love efter deres Bogstav opretholdtes, end om disse aldeles ikke iagttoges. Vi ere forpligtede til uden Tildigtninger af egen Opfindelse at tro, hvad der berettes os: at de undertungne Englændere bad om Edwards Love, og at Erobreren gik ind paa denne Bøn. Vi skulle tro dette, thi vi have jo som foran anført, endnu Kong Vilhelms Lov, der ikke er affattet paa Fransk — efter Thierrys Mening det eneste Lovsprog, som anerkjendtes af Erobreren — men paa Latin. Og naar det spørges om, hvad da »Lex Edwardi regis« var, maa Analogien fra Knuds Lovgivning føre til, at denne Lov var en Stadfæstelse af de af Kongens Forgjængere, men især den nærmeste foregaaende Lovgiver, Kong Knud, givne Love, og at dette var saa, siger jo ikke blot Vilhelm af Malmesbury, men ogsaa den ubekjendte Forf. af Leges Cnudi med største Bestemthed.

Phillips**) sluttede sig til Thierrys Theori. Han udviklede rigtigt, at man ikke maa tro, at Vilhelm Erobreren undertrykte den hidtil gjældende Ret og i dens Sted satte normanisk Ret. »Tværtimod blev den Ret, af hvilken vi, om man kan bruge det Udtryk, finde et

*) Som nedenfor skal blive paavist, vedblev man i de første hundrede Aar efter Erobringen bestandig at kræve Stadfæstelse af Edwards Love og man faar altsaa ved at følge Thierrys Theori en hundredeaarig »Fortalelse« — unægtelig en stor Sjældenhed.

**) Engl. Reichs- u. Rechtsgesch. I, 182 flg.

Udtog i de angelsaxiske Kongers Love fra Æthelbert af Kent til Knud den Store, ved at gjælde som uskreven Ret«, denne Ret var og blev, hedder det, netop den egentlige »Volksrecht«. Naar de normanske Baroner tillode sig megen Uret og Tvang, kunde »Folket« nok blive bange for, at ikke alene »das bisherige Volksrecht«, men overhovedet »alles Recht« kunde blive undertrykt. Deraf kommer de hyppige Bønner til Vilhelm og hans Efterfølgere om Opretholdelsen af bonæ leges Edwardi Confessoris. De Love — hedder det videre —, som skrive sig fra denne Konge, ere idetmindste i deres oprindelige Skikkelse gaaet tabt, »umstreitig hat man auch damals unter jenem Ausdrücke nicht specielt diese Gesetze noch diejenige Rechtsquelle, die diesen Namen führt, verstanden, sondern vielmehr das bisherige Volksrecht überhaupt, das man unter den Namen jenes Königs als des letzten des alten Stammes zusammenfasste.«

At dette er en meget uklar Fremstilling er let at se. Der opstilles en Modsætning mellem »das bisherige Volksrecht« og »alles Recht«, hvori altsaa ligger, at Forf. antager en Ret, der gjælder foruden og udover, hvad han kalder »das bisherige Volksrecht«. Heri har Forf. Ret, naar han ved »Volksrecht« sigter til den uskrevne Landskabslov i dens 3 Dele: Danelag, mercisk Lov og vestsaxisk Ret, thi over og ved Siden af denne havde der forhen existeret anden Ret i Riget, nemlig kongegivne Rigslove. Men lige efter siger han dog, at hvad Undersaatterne forlangte og hvad Kongen gav, var Bekræftelse paa »das bisherige Volksrecht überhaupt« eller som han ogsaa siger »die Erhaltung des bestehenden Rechts«, og her udvisker han altsaa aldeles Forskjellen mellem kongegivne Rigslove og autonome Landskabslove — alt sammenfattes under Udtrykket »das bisherige Volksrecht«, og det skal være dette vage Begreb, »Leges Edwardi« sigter til. Spørger man nu, hvilke Beviser Phillips anfører for Rigtigheden af sin Theori, er Svaret, at han aldeles ingen anfører. Hele Theorien staar fuld-

stændig løst henkastet, idet Forf. erklærer det Hele for »unstreitig«, som Thierrys »simplement«. Men ikke nok hermed, Forf. gjendriver endog sin egen Theori, han citerer nemlig som troværdig Ingulfs ovenfor anførte Beretning og den udførlige Bemærkning hos Roger af Howden, uagtet disse Beretninger aldeles bestemt udelukke, at Leges Edwardi kan være hele »das bisherige Volksrecht«.

R. Gneist*) er enig med Thierry og Phillips og udtrykker sig paa følgende Maade: »Angaaende Meningen med Bekræftelsen af Leges Edwardi er der vel nu ingen Tvivl mere i England. Det staar fast, at Kong Edvard aldrig har offentliggjort en særegen Lovsamling, men at der er ment »das hergebrachte Landesrecht am Schluss der angelsächsischen Zeit«. Gneist har imidlertid dog for sin Mening anført et Argument, nemlig som Thierry, Vilhelm af Malmesburys ovenfor citerede Yttring. Vilhelm af Malmesbury bevidner ogsaa dette udtrykkelig — siges der —, idet han fortæller, at Knud har beholdt sin Forgænger Æthelreds Love, og at dette egentlig er »die jetzt geltende Landesgesetze«. Det Referat, Gneist her har leveret af Vilhelms Ord udmærker sig just ikke ved Nøiagtighed; thi Vilhelm siger ikke alene, at Knud har stadfæstet Æthelreds Love, men at han har bekræftet »omnes leges ab antiquis regibus et maxime ab antecessore suo Ethelredo latas«, og hvilken stor Betydning, der ligger i, at han omtaler Konfirmationen af alle ældre Kongers Love, er paavist ovenfor; men dernæst siger Vilhelm virkelig ikke, at paa hans Tid var Leges Edwardi »die geltende Landesgesetze« i den Forstand, hvori Gneist vil have taget Ordet Landesgesetze, thi dette skal være ligt med »das hergebrachte Landesrecht am Schlus der angelsächsischen Zeit«. I et nyere Skrift**)) fortolker Gneist Leges Edwardi som lig med »Lex terræ,

*) Das Englische Verwaltungsrecht 1867. S. 149 og 161.

**)) Das englische Parlament. 1886. S. 61.

der ganze Rechtszustand, sowohl das Strafrecht wie das Privatrecht, das Verfahren wie das materielle Recht der einheimischen (!) Befolkning. Men af Vilhelms Ord fremgaar med Sikkerhed, at de Love, man i hans Tid aflagde Ed paa, det var kun — som Knuds Love — saadanne, som vare givne ab antiquis regibus for hele Landet, altsaa ikke Provindslove, men kongegivne Rigslove.

Det er denne Thierrys, Phillips og Gneists Mening med tilhørende Argument fra Vilhelm af Malmesbury som Freeman*) i sit Værk om den normanniske Erobring har optaget, og det er derfor ikke korrekt at nævne ham som Ophavsmand til Theorien, om han end videre har udviklet denne. Han begaar den Feil at tro, at naar der stilles Fordring til Knud om at holde sine Forgjængeres Love, er det første Gang, vi møde denne Formel i den engelske Historie, men vi have godtgjort, at Kong Alfreds Lovgivning er Forbilledet, og at dette Forbillede bestemt angaar kongegivne Love for hele Riget.

»Fordringen om en Konges Love — hedder det hos Freeman — betyder ikke Love, som en saadan Konge gav, men dem, han iagttog. Det er i Virkeligheden en Fordring om god Regjering (good government) i en forbigangen Tid. Det er en Fordring om, at en Konge skal tage den Bedste af sine Forgjængere til Mønster. Den sidste Konge, som har efterladt Ry for mild og retfærdig Styrelse, toges som Indbegrebet af al retfærdig og mild Styrelse. Folket forlanger i Virkeligheden og Kongen lover, at hans Regjering skal blive ligesaa god som den folkelige Helts, hvis Navn nævnes. Hvor rimeligt var det f. Ex. ikke — siges der videre — at

*) W. Stubbs har (Const. Hist. of England I 26) derimod ikke optaget Thierrys Theori, men indskrænker sig til at sige, at Erobreren stadfæstede »the laws which had been in use in King Edward's days» med sine egne Ændringer, jfr. Statutes of William § 7.

»Englishmen«, efterat Knud havde seiret, med Længsel saae tilbage til deres indfødte Herskeres Regjering. Æthelreds Styrelse var en Tid, som den nationale Hukommelse med Glæde vilde springe over, og »english imagination« sprang tilbage til Edgars ærefulde og lykkelige Dage o. s. v. — Det er ikke for meget at sige, at den begavede og aandrige Forfatters »imagination her ganske er løben af med ham, thi han citerer paa selvsamme Sted Vilhelm af Malmesburys ovennævnte Yttring, han baserer hele sin Bevisførelse paa denne, men som bekjendt siger Vilhelm netop, at Kong Knud stadfæstede alle de gamle Kongers Love, men især sin Forgjænger Æthelreds, hvorimod han ikke taler et Ord om Edgars Love, og det bliver da meget paafaldende, at Freeman vil bygge sit Bevis paa en Forfatter, der begaar en i hans Øine saa storartet Feiltagelse som at anføre Æthelred som Mønsteret for en god Regent.

Hovedsagen er dog, at Freeman kommer i Strid med det, som han selv ubetinget troer paa af Vilhelms Beretning, thi Vilhelm siger, at der aflægges Ed paa visse Love, medens Freeman mener, at Eden skulde gaa ud paa noget helt Andet, nemlig paa at føre en lige saa god Regjering som Kong Edvard. Nei, Vilhelm af Malmesburys Beretning er helt igjennem rimelig og fornuftig under een Forudsætning, men ogsaa kun under denne Forudsætning: at hvad Knud lovede og hvad i Vilhelms Tid Henrik I havde svoret paa, det var at holde bestemte Fællede love, givne eller holdte af forudgaaede Konger og gjældende for hele Riget*). Paa saadanne

*) Schmid S. L VI er nær ved det Rette, naar han siger, at ved Edwards Love »synes kun ment de ældre angelsaxiske Love, forsaavidt de paa Edwards Tid endnu vare i Kraft«, thi Malmesbury bemærker udtrykkelig, at det er Knuds Love, som vedblev at gjælde under Edwards Navn. Forf. er dog, som tidligere anført, ikke bleven klar paa, hvilken Karakter hine ældre angelsaxiske Love have.

bestemte Love kan man fordre og aflægge Ed, i dem og deres Overholdelse kan der ligge en fornuftig Garanti for Regjeringens Godhed. Naar den nedskrevne Kongelov var sikkert, saa var i Virkeligheden ogsaa »hele Lovgivningen« sikkert mod Kongens Angreb, thi den egentlige Folkeret, de nedarvede, uskrevne Folkeretter, dem kunde Folket selv gjennem sine Domstole overholde eller det nyttede i alt Fald ikke at faa Løfter fra Kongerne om at overholde dem, en uskreven Lov er meget for elastisk og bevægelig til at der overhovedet kan være Tale om Løfter om at holde dem. Selvstyrelsens Lovgivning overholdtes af Selvstyrelsens Organer, den bureaukratiske Rigslovgivning af Kongen og hans Embedsmænd. Derfor tog man Løfter af Kongen med Hensyn til den sidste Art af Lovgivning og Løfte om, at Sagen overhovedet ikke skulde komme for Kongens Ret, det vil sige bedømmes efter Rigets Ret, med mindre Ret ei kunde faaes i de lavere Instanser, se Edgar III c 2 og nedenfor. —

Efterat der saaledes forhaabentlig er bragt Klarhed tilveie med Hensyn til Betydningen af Udtrykket Leges Edwardi, er der Anledning til at undersøge, hvad der siges om Vilhelm Erobrerens Forhold til Landskabslovene, og hvad der siges om deres Sammensmeltning til eet Retssystem, den endnu bestandig uskrevne Common Law.

4. Hvorledes tænkte man sig Sammensmeltningen af de tre Landskabslove foregaaet?

I et af de nye, hidtil saa sjældne, engelske retshistoriske Arbejder udtaler Forfatteren i Indledningen til den af ham udgivne Domssamling fra Aar 1221*) et Ønske om, at hans Landsmænd vilde begynde at forstaa, »at den engelske Rets Historie endnu bestandig er

*) F. W. Maitland, Pleas of the crown for the County of Gloucester. An. 1221. Ld. 1884. S. XLIV.

uskreven«. Hvor sandt dette er, kan bedst ses af, at et saa vigtigt Spørgsmaal som dette: Hvorledes og hvornaar smeltede de 3, ved den normanniske Erobring bestaaende Landskabslove sammen til en Enhed, hvorledes opstod Common Law — aldeles ikke hidtil er udtømmende eller videnskabeligt behandlet. Selvfølgelig er det ikke Meningen her at optage dette Spørgsmaal til Besvarelse, her skal kun fremdrages Vidnesbyrd for, hvorledes man i det 13de og 14de Aarhundrede, da Retten var begyndt at smelte sammen eller var smeltet sammen til en Enhed, tænkte sig denne Akt foregaaet.

Roger af Howden, som levede under Henrik II (1154—88), har i sin Historie ved Omtalen af Ranulf de Glanvillas Ansættelse som Justitiarius i Aaret 1180 en mærkelig Beretning om ham. Der siges: »cujus sapientia conditæ sunt leges subscriptæ, quas Anglicanas vocamus«. Da der nu mellem disse Love findes Leges Guilelmi Conquestoris, som Ranulf jo dog ikke kan have skabt eller givet, har man ment, at disse Yttringer maatte sigte til de følgende Love, som vare, hvad almindelig kaldes Leges Edowardi Confessoris, og dette var altsaa en af Ranulf forfattet Codex*). Imidlertid er det vistnok langt simplere at antage, at Rogers Ord: at de nævnte Love ere »conditæ: ved Ranulfs Visdom, maa forstaaes saaledes, at disse Love, »Leges anglicanæ«, ere »samlede« ved Ranulfs Visdom. Jeg er enig i, hvad Freeman antager, at disse Leges anglicanæ uden Tvivl vise os, hvad Roger af Howden og Justitiarius Ranulf troede var gammel engelsk Lov«, dog maa der tilføies: gammel engelsk Fælledslov, thi det er indlysende, at baade Benævnelsen Leges anglicanæ og Indholdet sigter til og angaar den allerede nu begyndende Sammen-smeltning af Folkeretterne. Det er dernæst heller ikke tilfældigt, at det er Justitiarius Ranulf, der nævnes som Samleren af Fælledsrettens Bestemmelser. I den

*) Phillips, Rechtsgesch. I 222 flg.

Retsbog fra det 12te Aarhundrede, som benævnes *Leges Henrici primi*, hedder det i c. 9 § 9 (Schmid 442):

Nemo enim stultus aut improbus debet esse iudex, sed optimates quique secundum modum suum, qui non personam sed opera dijudicent per legem provinciae. Regnum enim Angliæ tripartitum est in Westsaxones et Myrcenos et Dacorum provinciam; legis etiam Angliæ trina est partio; et ad eandem distantiam supersunt regis placita curiæ, quæ usus et consuetudinessuas semper immobilitate servat ubique^{*)}.

Denne mærkelige Yttring illustrerer paa en slaaende Maade baade hvorledes den tredelte Folkeret, *leges provinciae*, endnu vedblev at gjælde, hver Del i sit Landskab (Provincia), pleiet og opretholdt af de lokale Domstole; men »over dens Forskjellighed« staar Kongens Ret, »som overalt anvender sin Praxis og sine Sædvaner paa samme Maade.« Fælledsretten er dannet og fremmet gjennem Kongens Domstol og det er derfor, som sagt, ingen Tilfældighed, at det er en af Formændene for Kongens Ret, som har samlet »*Leges Anglicanas*«, ikke heller maa vi undre os over at se *Leges Edwardi* og *Leges Wilhelmi* dukke op i denne Fælledsret, thi, som vi ofte have fremhævet, et af Hovedøiemedene med de gamle kongegivne Love fra den angelsaxiske Tid, som Edvard holdt og Vilhelm

*) Samme Yttring findes i c. 6 §§ 1 og 2, hvor det siges om de 3 Landskabslove »in multis differunt, sed in multis conveniunt«. — Det var mod denne Kongens Ret, der dømte overalt efter een Ret, som altsaa ofte var en anden end Landskabernes, at man i den angelsaxiske Periode især søgte at garantere sig ved i de kongegivne Love at fordrø optaget en Bestemmelse som den, der findes i Edgars III c. 2: *Et nemo requirat regem pro aliqua causa, nisi domi negetur ei omne dignum recti vel rectum impetrare non possit.* Dette er et af Hovedpunkterne i *Leges Edwardi*, fordi det hævder de dengang saa kjære Landskabslove. Forst senere begyndte Bruddet med den lokale Ret ved Udsendelsen af kgl. Kommissioner, der afholdt Ret i første Instans.

konfirmerede, var netop at skabe Fælledsret i Riget. De begyndte den Virksomhed, som Kongens Ret senere fortsatte, og det er derfor meget rimeligt, at da Leges Edvardi i forfatningsretlig Henseende afløstes af Leges Henrici (se nedenfor), saa tog man »Leges Edwardi« som Fælledsrettens Kilde og interpolerede i dem Kongens Rets »usus et consuetudines«. Det er en saadan Samling Ranulf har foretaget, paa samme Maade som han skrev sin *Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Angliæ*, som indeholder »*illas solum leges et consuetudines secundum quas placitatur in Curia Regis ad scaccarium et coram iudiciis ubicunque fuerint.*

Fra samme Tid omtrent findes en anden Bemærkning om dette Thema i *Dialogus de Scaccario*, forfattet af Richard, Biskop i London og Kong Henrik II's Skatmester*). Da Vilhelm havde erobret England, siges det om ham: »*decrevit subjectum sibi populum juri scripto legibusque subicere. Propositis igitur legibus Anglicanas secundum tripartitam eorum distinctionem, hoc est Merchenelage, Denelage, Westsaxenelage, quasdam reprobavit, quasdam autem approbans, illis transmarinas Neustriæ leges, quæ ad regni pacem tuendam efficacissimæ adjecit.*«

Om denne Beretning siger Freeman, at den ikke daarlig beskriver »*the great source of our law, the Laws of King Edward with the amendments of King William*«, og heri maa man give ham Ret, vel at mærke, naar man stadig har for Øie, at den Lov, der er Tale om, er en kongegiven Fælledslov. Beretningen gaar jo ingenlunde ud paa, at Vilhelm hævede de 3 Landskabslove og indførte f. Ex. normannisk Ret istedetfor. Den gaar kun ud paa, at Vilhelm vilde sørge for skrevne Love 3: i Datidens Sprog kongegivne Fælledslove. I den Anledning lader han de 3 Landskabslove foredrage, for nemlig at

*) Stubbs, *Sel. Chart.* S. 208. jfr. Steenstrup, *Danelag* S. 70, Freeman, *Norm. Conq.* V. 871.

erfare, hvad der var Anledning til af deres Indhold at rette eller optage i Fælledslovgivningen. I Virkeligheden faldt det Hele ud til, at Leges Edwardi, den gamle Fælledslovgivning, i alt Væsentligt stadfæstedes, saaledes at Vilhelm kun gav enkelte nye Fælledslove, som Forf. altsaa kalder »Neustriæ leges«.

Men i det følgende Aarhundrede, efterhaanden som Fælledsretten gjorde større Fremskridt og efterhaanden som Folkeretten i sin Tredeling forsvandt, og da man havde vænnet sig til at betegne al Fælledsret som Leges Edwardi, hvad enten den var skreven og kongegiven eller ei, saa antog Forfatterens Beretninger om Edwards Lovgivning naturligvis større og større Dimensioner, nu kunde det ikke være mindre, end at Edvard havde hævet de tre Landskabslove og istedetfor samlet hele Riget under een eneste Lov. Johannes Bromton*) siger om Edvard: *Qui leges communes Anglorum genti tempore suo ordinavit quia perante leges nimis partiales editæ fuerunt*, hvorefter han angiver Tredelingen. Endnu bestemtere udtrykker Ranulf Higden fra Chester († 1377) sig**): »*Ex his tribus legibus Sanctus Edwardus tertius unam legem communem edidit, quæ Leges Edwardi usque hodie vocantur*«. Paa denne Tid, mod Slutningen af det 14de Aarhundrede, var Tredelingen i Lovgivningen næsten helt forsvunden og Common Law i sine Grundtræk dannet. Det var derfor rimeligt, at den, der fra gammel Tid havde staaet som Grundlæggeren af Retsenhed, nu blev nævnt som den, der havde udfærdiget al Fælledsret. Det, som hovedsagelig var Resultatet af Kongens Rets Virksomhed til Udjævning af Retsforskjelligheder igjennem tre hundrede Aar, det tillagde man nu den Konge, hvis Fortjenester af Fælledsretten i

*) Levede mod Slutningen af 14de Aarh. Hans Chronicon 588—1198 findes hos Twysden, Scr. Hist. Angl. Ld. 1652 fol. col. 956. flg.

***) Polychronicon Ranulphi Higden monachi Cestrensis. ed. by J.R. Lumby. Ld. 1879.

i Virkeligheden reducerede sig til, at han havde stadfæstet den gamle kongegivne Fælledsret, hvorved han ganske vist jo bidrog til, at Retsenhed kunde begynde at udvikle sig. —

Paa Grund af den Autoritet, man i England tillægger Blackstone, maa det anføres, hvilken Stilling han indtager til Spørgsmaalet om Oprindelsen til Common Law*). Han mener da først, at Kong Alfred har skabt fuldstændig Retsenhed ved at affatte en Liber judicialis, som endnu skal have været til i Kong Edvard IV's Tid, men ved de Danskes Indfald opstod der saa igjen forskjellig Ret i de forskjellige Dele af Landet. Han nævner den ofte omtalte Tredeling og anfører, at Roger af Howden***) og Ranulf fra Chester berette, at Kong Edvard Confessor af disse 3 Love skabte en fælleds Lov, der skulde iagttages over hele Riget. Saaledes skete det jo ogsaa i andre Lande f. E. i Sverrig, hvis Landslov svarer til Englands Common Law. Men denne Kong Edwards (eller Edgars) Virksomhed synes at have indskrænket sig til at levere en ny Udgave af Alfreds Codex eller Lovbog, og det er disse Love, som vore Forfædre kjæmpede saa haardt for at bevare mod Romerrettens gjentagne Angreb, denne Ret, som i det 12te Aarhundrede etablerede et nyt Romerrige over de fleste af Fastlandets Stater. Det er kort sagt disse Love og Sædvaner, som ere kjendte under Navn af Common Law.

Hermed var Bromtons og Ranulf af Chesters Vildfarelser knæsatte af Englands mest ansete Jurist, og hvad han saaledes havde sagt, blev troet som et Evangelium i lange Tider. Senere, da man blev opmærksom paa, at den provindielle Tredeling i Englands Lovgivning endnu bestemt fandtes helt ned i det 12te Aarhundrede,

*) Blackstone, Commentaries on the Law of England, i den her benyttede 12te Udg. S. 63 flg.

***) Ifølge hvad ovenfor er bemærket, er det en Feiltagelse her at citere Roger af Howden.

kom man under Veir med, at det ikke kunde være rigtigt, at Edvard havde indført Retsenhed, men man faldt saa, som det ikke er ualmindeligt, ved at rette een Feil i en anden Vildfarelse. I Stedet for at undersøge, om der dog ikke skulde være Noget i denne Tale om, at Edvard har givet eller stadfæstet Fælledslove, uden at dette behøvede at medføre, at den tredelte Landskabsret ophævedes, gik man nu efter Thierrys Exempel over til at antage, at Edwards Lov betød den hele Retstilstand paa Edwards Tid, de angelsaxiske Love, Edwards gode Regjering eller hvad andet løst og taaget, man kunde finde paa. Men samtidig glemte man at give en Forklaring paa, hvordan da Sammensmeltningen af de tre Landskabslove til Common Law gik for sig, siden altsaa Edvard ikke var Ophavsmanden hertil. Forfatterne tie enten helt stille herom eller trøste sig med, at Common Laws Oprindelse er »ligesaa uudgrundelig som Nilens Kilder«, eller de gjøre som Gneist, der i en Anmærkning til sin Engl. Verfassungsgesch. (S. 87) vil reducere Retsforskjelligheden til Intet, fordi »Angivelserne om det virkelige Indhold af Forskjellighederne skal vise dette«, hvorved Forf. synes at mene, at man af Edgars eller Knuds kongegivne Love skulde kunne læse sig til al den Forskjel, der var mellem Danelag, Merchenalag og Vestsaxenalag, medens det virkelig Forhold selvfølgelig er, at Edgars og Knuds Love kun nævne de enkelte Punkter, hvor Kongerne udtrykkelig lovede at opretholde Forskjellighederne, fordi Undersaatterne havde forlangt Garanti herfor, men ingenlunde udtømmende angive Forskjellighederne*). En Forfatter, der har saa store Fortjenester af angelsaxisk Rets Oplysning som R.

*) For her blot at anføre eet Argument af den meget store Mængde, der kan samles sammen af Lovene, henvises til Edgars verdslige Lov c. 2 § 1: Og jeg vil, at den verdslige Lov hos Danerne skal bero paa saa gode Love, som de kunne vælge. Stubbs har indset (Const. Hist. I 196), at denne Bestemmelser hjemler

Schmid, har ikke Andet at sige om Common Laws Oprindelse, end at Bromtons Fortælling om, at Edward skabte Retsenhed, er urigtig; Rosen herfor »burde vel snarere være tildelt Knud«.

5. Leges Henrici.

Förinden vi forlade England for at anvende, hvad vi der have lært, paa danske Forhold, maa der af Hensyn til Analogien med den statsretlige Udvikling i Danmark endnu i Korthed paavises, hvorledes »Leges Edwardi« i engelske kongegivne Love afløstes af et andet Begreb: »Leges Henrici«.

Den af Erobrerens Sønner, som fulgte ham paa Thronen, Vilhelm den Røde (1089—1100), har, saavidt vi vide, ikke stadfæstet eller overhovedet omtalt Leges Edwardi. Hvad der fra hans Tid meldes om Løfter, gaaende ud paa Overholdelse af Lovene, er holdt i en vis ubestemt Almindelighed. Ved sin Thronbestigelse lover han edelig, at han vil bevare »justitiam, æquitatem et misericordiam per totum regnum in omni negotio«, og at han vil forsvare »pacem, libertatem, securitatem Ecclesiarum contra omnes«. Senere, da han søger Hjælp hos Folket mod sin Broder Roberts Angreb, hedder det »quæsit ab eis auxilium, promittendo eis meliores

Danelagens Befolkning Ret til at ændre dens Sædvaner, men naar han saa samtidig paastaar, at al Danelagens særegne Ret skal kunne læses ud af Knuds Rigslove, saa er dette, som ovenfor udviklet, en Misforstaaelse. Hvis virkelig Adskillelsen mellem de tre Følkeretter var saa forsvindende som Gneist og Stubbs vil, hvordan skulde man saa forklare sig, at Forfattere og Lovgivere helt ned i det 12te Aarhundrede med saa megen Bestemthed og i al Almindelighed erklære den engelske Ret for at være tredelt. At Forskellen mellem de 3 Povindslove ingenlunde har været forsvindende, fremgaar med Sikkerhed af Leges Henrici primi c. 6 § 2, hvor det, efterat de tre Love ere nævnte, siges: *In multis autem differunt, sed in multis conveniunt.*

leges, quæ usquam in hac terra fuerunt, eller »melio-
rem legem, quam sibi vellent eligere, concederet eis et scrip-
tura firmaret«, men om Leges Edvardi er der som sagt
ikke Tale. Derimod høre vi atter i Akter, udstedte af
hans Broder og Efterfølger Henrik I (1100—35), Leges
Edvardi omtale. I det meget lovende Charte, denne
Konge gav ved sin Thronbestigelse*), henvises der først
i § 5 med Hensyn til Møntvæsenet til den Ordning, som
bestod »tempore Edwardi regis«, og i § 8 nævnes paa
samme Maade hans Faders Tid eller andre af hans For-
gængeres Tid, dernæst nævnes paa to Steder »Lagam
Regis Edwardi«, nemlig i § 9, hvori loves, at for Mord
skal bødes efter denne Lagam Edwardi, og i § 13, hvor
det hedder: »Lagam Regis Edwardi vobis reddo cum
illis emendationibus, quibus eam pater meus emendavit
consilio Baronum suorum.«

Kong Stephan (1135—54) udstedte under sin storm-
fulde Regjering flere Forsikkringsbreve. I et strax efter
hans Regjeringens Begyndelse udstedt Charte (Sel. Chart. 113)
hedder det: Sciatis me concessisse et præsentî carta
mea confirmasse omnibus baronibus et hominibus meis
de Anglia omnes libertates et bonas leges, quas Henricus
rex Anglorum, avunculus meus eis dedit et concessit et
omnes bonas leges et bonas consuetudines eis concedo,
quas habuerunt tempore regis Edwardi. Aaret efter
sin Thronbestigelse udstedte han endvidere i Oxford et
ret betydeligt Charte, indeholdende vigtige Løfter til
Undersaatterne, men her findes Leges Edwardi ikke
udtrykkelig omtalt. I al Almindelighed lover han i
Chartet af 1136 (Sel. Chart. S. 120): Bonas leges et
antiquas et justas consuetudines in murdris et placitis
et aliis causis observabo et observari præcipio et con-
stituo.

Medens vi saaledes se, at under Kong Stephan
Leges Edwardi og Leges Henrici nævnes jævnsides,

*) Stubbs, Sel. Chart. S. 100.

tabe vi fuldstændig *Leges Edwardi* af Syne under Kong Stephans Efterfølger, Kong Henrik II (1154--89); nu afløses nemlig dette Begreb af et andet Udtryk, nemlig »*Leges Henrici*«. Ved sin Thronbestigelse lover Henrik II alle Grever og Baroner og alle sine Mænd »*omnes consuetudines, quas rex Henricus, avus meus, eis dedit et concessit*«. Han lover at give dem »*alle consuetudines*«, saadan som hans Bedstefader Kong Henrik gav, indrømmede og bekræftede ved sit Charte (Sel. Chart. 135). Senere under Striden med Geistligheden fordrer Kongen af de Geistlige »*ut recipere leges Henrici avi sui et eas fideliter custodirent*« (Roger af Howden siger om Henrik II: »*Ipse pacem stabilivit in regno et leges Henrici avi sui præcepit per totum regnum suum inviolabiliter teneri*«.

Følger man nu den Forklaring af *Leges Edwardi*, som hidtil har været den almindelige, forstaar man dette som betydende hele den paagjældende Retstilstand paa Edwards Tid, baade Rigslove og Provindslove, saa maa man konsekvent antage, at »*Leges Henrici*« maa forklares paa samme Maade om hele den paa Kong Henrik I's Tid gjældende Retstilstand i al Almindelighed, ikke særlig om Rigslove, givne eller stadfæstede af denne Konge. Der maa være Enighed om, at de to ganske parallelle Udtryk ogsaa nødvendigvis maa forstaaes paa samme Maade, men her er det betegnende for den Overfladiskhed, som har gjort sig gjældende med Hensyn til Fortolkningen af Udtrykket »*Leges Edwardi*«, at man ingensinde i Betragtningerne over dette Begreb har inddraget »*Leges Henrici*«^{*)}, medens man derimod har talt meget om Knuds Love, om Edgars Love, ja endog om Rolfs Love for Normandiet, uagtet man skulde synes, at det Udtryk, der afløste *Leges Edwardi*, frembød en

*) Freemann erklærer kort og gaadefuldt (V. 673, Note 3), at Udtrykket *Leges Henrici* har »a special meaning«, men hvori denne Særegenhed bestaar, siges ikke tydeligt.

nærmere Analogi end hine gamle Love. Havde man inddraget denne nærliggende Analogi i Undersøgelserne, var det hurtig bleven klart, at den hidtil givne Forklaring af Leges Edwardi er aldeles urigtig.

At dette er saa, vil man naturligvis ikke indrømme, saalænge ikke Andet anføres end de to Aktstykker fra Henrik II's Tid, som foran ere nævnede. Man vil atter faa at høre, at der ikke i de to Citater findes Noget, som forhindrer, at Leges Henrici maa, som Leges Edwardi, forstaaes om den hele Retstilstand paa et tidligere Tidspunkt, og om end Kongens Fordring til Geistligheden om, at den skal modtage Kong Henriks Love (Lov) og trolig overholde dem, synes temmelig meningsløs, hvis dette kun i Almindelighed betyder, at Geistligheden skal overholde den paa Henrik I's Tid bestaaende Retstilstand, fordi dette nemlig er et altfor ubestemt Krav til, at det paa den ene Side kan fordres opfyldt og paa den anden Side loves fuldbyrdet, — saa kunde dog maaske atter dette bortforklares som man tidligere har gjort det med forskjellige, mod Theorien om Leges Edwardis Betydning stridende Kjendsgjæringer. Det er imidlertid saa heldigt, at man her har Kilder, om hvis Troværdighed der ingen Tvivl kan være, som berette os saadanne Kjendsgjæringer om Leges Henrici, at al Tvivl om, hvad Meningen er med dette Udtryk maa forsvinde.

Kong Henrik II's Fordring til Geistligheden, i Spidsen for hvilken stod Erkebisp Thomas a Becket, gik ifølge Roger af Howdens*) Beretning (II 220) ud paa, at de Geistlige skulde modtage hans Bedstefader Henriks Love og trofast iagttage dem (»ut reciperent leges Henrici avi sui et eas fideliter custodirent«), hvortil Thomas svarede paa egne og Andres Vegne, at de vel vilde modtage hine Love, som Kongen kaldte sin Bedstefaders (avitæ leges), og trolig overholde dem »salvo in omnibus

*) Om Roger af Howdens Betydning som Historiekriver se Stubbs Fortale til hans Udgave af denne Forf.s »Chronica«, Ld. 1868.

ordine suos et honore Dei et sanctæ ecclesiæ. Denne Tilføielse mishagede Kongen, som fordrede Antagelse af Lovene »sine aliqua exceptione«. En pavelig Legat formanede imidlertid Erkebisen til at slutte Fred med Kongen, saaledes at Erkebisen skulde love at holde Kongens Love (leges suas) sine aliqua exceptione, og Erkebisen faldt saa til Foie (Roger I 221, Phillips I 157) og lovede bona fide et sine malo ingenio at overholde de omtalte Leges. Snart efter angrede Erkebisen sit Lofte og erklærede, at han havde syndet haardelig ved hin Indrømmelse og ikke vilde synde mere o: ikke vilde holde sit Lofte. Da en Del fremragende Mænd imidlertid indstændig bade Erkebisen om at modtage de nævnte Leges, sagde han omsider »se leges illas, quas rex avitas vocabat, suscepisse et concessit, ut epsicopi leges illas susciperent, et ut illas custodire promitterent« (Roger, anf. St.)

Efterat Erkebisen havde givet dette Lofte, skred man til at oplyse Leges Henrici paa samme Maade som Villhelm Erobreren i sin Tid havde søgt Oplysning om Leges Edwardi, nemlig ved et Rignævsn, bestaaende af Rigets store Mænd, geistlige og verdslige. Nævnet affattede de omtalte Leges i Skrift og Kongen forlangte nu af Erkebisen, at han skulde sætte sit Segl paa det udfærdigede Dokument. Erkebisen synes efter Roger af Howdens Beretning ikke at have gjort dette, men Kongen siges til Slutningen at have overrakt Erkebisen »medietatem« af de skriftlig affattede Love, hvilket Erkebisen modtog.

En samtidig Beretning om Leges Henrici's Stadfæstelse i 1164 haves endvidere i »Vita S. Thomæ auctore Willelmo Cantuariensi«; ifølge hans Beretning*) siger Kong Henrik: »Ite**), ætate et sapientia provectiores

*) J. C. Robertson: Materials for the History of Thomas Becket. London 1875-85. vol I. S. 18.

***) Her anføres vistnok selve Kongens Brev, som anordner Inquisitionen, thi det i Bigelows Placita Anglo-normannica S. 139 trykte,

revolventes disquirite quas quondam consvetudines avus meus secundum assentationem procerum suorum observaverit, ut in scriptum redactæ deducantur in medium, publiceque recenseantur.

Biskop Johannes af Salisbury har ogsaa efterladt et Vita S. Thomæ*), hvori han beretter om, at Kongens Fordring til Erkebispens gik ud paa, at han skulde holde Consvetudines regni.

Endelig have vi endog, som det synes, selve den nøiagtige Form, hvori Resultatet af Undersøgelsen om Leges Henrici blev forelagt Kong Henrik med hele Listen over tilstedeværende Baroner og over den Kommission, som gjorde Indberetning om Leges Henrici. Dette Dokument***) begynder med at angive, at i Aaret 1164 er i Kongens Overværelse gjort ista recordatio vel recognitio cujusdam partis consvetudinum et libertatum antecessorum suorum videlicet Henrici avi sui et aliorum, quæ observari et teneri debent in regno. Og paa Grund af den Uenighed, som er opstaaet mellem Geistligheden og Kongens Dommere og Rigets Baroner om Sædvaner og Rettigheder, er denne Recognitio sket ved Erkebisper og Bisper, Geistligheden, Grever, Baroner og Rigets Mægtige. Og disse Sædvaner, som ere bevidnede (recognitæ) af Erkebisper, Bisper, Grever, Baroner og af de bedste og ældste Mænd i Riget, — dem lovede Thomas, Erkebisp af Canterbury . . . at holde og iagttage bona fide absque malo ingenio i Overværelse af følgende . . . Consvetudinum vero et dignitatum regni recognitarum quædam pars†) præsent

under Henrik I udstedte Brev lyder som her anført: Ite et videte . . . et facite recognoscere per probos homines o. s. v.

*) Robertson II S. 311.

**) Robertson V 71, Sel. Chart. S. 137.

†) Jfr. Brunner: Entstehung der Schwurgerichte S. 330: Die Constitutionen von Clarendon aus dem Jahre 1164, von welchem uns nur der auf die kirchlichen Verhältnisse bezügliche Theil erhalten ist.

scripto continetur. Cujus partis capitula hæc sunt . . . Dokumentet ender med at angive Dagen, da den nævnte Recordatio er sket, hvorefter det hedder: Sunt autem et aliæ multæ et magnæ consvetudines et dignitates sanctæ matris ecclesiæ et domini regis et baronum regni, quæ in hoc scripto non continentur. Quæ salvæ sint sanctæ ecclesiæ et domino regi et hæredibus suis et baronibus regni et in perpetuum inviolabiliter observentur.

Det er af de ovenfor fremhævede Ord i den officielle Beretning klart, at Rigsnævnets Beretning har indeholdt flere Love end dem, der stadfæstedes i Clarendon. Det siges jo udtrykkelig, at disse kun ere »quædam pars« af de bevidnede Love (consvetudines et dignitates regni recognitæ). De Love, der bleve bevidnede, ere overhovedet alene consvetudines et dignitates regni. Leges Henrici ere Rigslove, vedtagne af Henrik I med de Store i hans Rige, bestemte Retsætninger, som ved Vidner kunde oplyses*).

Særlig interessant og oplysende i denne Henseende er Slutningsbemærkningen i den officielle Beretning, naar denne sammenholdes med Roger af Howdens Fortælling. Roger anfører, at da Leges Henrici vare blevne oplyste ved Thingsvidner og nedskrevne, og da Kongen fordrede, at Erkebispem og Bisperne skulde sætte deres Segl paa dette Skrift (scripto illo), saa svoer Erkebispem af Canterbury, at han aldrig vilde sætte sit Segl paa »hint Skrift« eller konfirmere hine Love. Og da Kongen saae, at han ikke kunde gaa frem paa denne Maade, lod han disse Love sætte i Skrift (fecit illas leges in chirographo poni) og overrakte »Halvdelen« (medietatem) af disse Love til Erkebispem, som modtog dem af Kongens Haand. Stod denne Beretning alene, vilde man vel,

*) At der virkelig her tales om gammel Ret, ikke om Love, der nu vedtages i denne bestemte Anledning, og som blot pyntes med et gammelt Navn, hævdes bestemt af Stubbs, Const. Hist. I 465, Freeman Norm. Conq. V. 675, Paulli, Gesch. Englands III 37 jfr. 44.

trods Rogers fremragende Autoritet*), kunne tvivle om dennes Korrekthed, forsaavidt angaar »Halvdelen af Lovene«, men den officielle Beretning forklarer os, hvad Meningen er hermed; thi der siges: »Der findes desforuden (det vil sige foruden de Kapitler, som Erkebisen har givet sin Tilslutning) mange andre betydelige Love og Rettigheder, som tilkomme den hellige Kirke, Kongen og Rigets Baroner, hvilke ikke indeholdes i dette Skrift, men som dog forbeholdes den hellige Kirke, Kongen og hans Arvinger og Rigets Baroner til stadig ukrænkelig Iagttagelse. Hvad Erkebisen gav sin Tilslutning, er ikke alt det, som han kalder *Leges Henrici*, thi disse omfatte andre Rettigheder, tilkommende Konge, Kirke og Baroner, men kun, hvad Roger kalder »*medietas*« af hine Love, og hvad den officielle Beretning kalder »*pars quædam consuetudinum et dignitatum regni*«.

Den officielle Beretning har saaledes oplyst os om, at »*Leges Henrici*« er en Betegnelse for Retssætninger, som kun angaa og omfatte Riget og de Personligheder og Institutioner, der angaa Riget i Modsætning til Landene; thi Kongen, Kirken og »Rigets« Baroner ere netop de særlige Repræsentanter for Rigsenheden; Kongemagt, Kirke- og Rigs-Adel ere særlige Rigsinstitutioner, og Retsbestemmelser for dem vedkomme ikke de provindsielle Lovgivninger; de vedtages af Kongen og hans Stormænd, Geistlighed og Adel, og det er saadanne Retssætninger og udelukkende disse, der betegnes som *Leges Henrici*.

Naar nu Freeman**) udtaler sig paa følgende Maade om Henrik II's Lovgivning:

»In short the attempted legislation of Henry the Second . . . was very little more than a codification of the law of Eadward; it was nothing more than a codification of the law of the elder Henry« — saa maa han

*) Netop for Perioden 1148—70 er Roger en Autoritet af første Rang, se Stubbs Fortale til Udg. af Rogers Skrift I, S. XL.

**) Norm. Conq. V. 677—78.

og hans Meningsfæller overfor den officielle Beretning om de Clarendonske Constitutioner indrømme, at da »Leges Henrici« bevislig alene bruges om Rigslove, maa følgende »the law of Eadward«, der jo er identisk med Leges Henrici, ligeledes angaa Fælledslovgivningen og Rigslove. Man maa fremdeles indrømme, at Edwards Lov ikke kan betyde hele den paa Edwards Tid gjældende Retstilstand eller Edwards gode Regjering, men at der ved dette Udtryk, ligesom ved den tilsvarende Benævnelse Leges Henrici, menes bestemte Retssætninger, angaaende Riget og Rigsinstitutionerne, saadanne Retssætninger, som vedtoges af Kongen og Rigets Store. Dette maa saameget mere indrømmes som der er en fuldstændig og mærkelig Parallel mellem den Recordatio, som Vilhelm Erobreren lod foretage til Oplysning om Leges Edwardi i Aaret 1070, og den, som Henrik II lod foretage i Aaret 1164 til Oplysning om Leges Henrici primi. Begge Recordationer skete ved Rigets store Mænd, og disse Stormænd skulde ifølge Vilhelms Ordre oplyse »deres Loves Sædvaner og Vedtægter« (legum suarum consuetudinem et sancita) og ifølge Henriks Befaling »Rigets Sædvaner og Rettigheder«, — hvilket jo kommer ud paa et og det samme.

Resultatet af hele den foranstaaende Undersøgelse er da saaledes, at det forholder sig ganske paa samme Maade med alle de Love, som knyttes til en af de angelsaxiske eller en af de første normanniske Kongers Navne. Kong Alfreds Love have samme Karakter som Kong Henrik I's. Kong Alfreds Love vare en Samling af Love, givne af hans Forgjængere paa Thronen og af ham selv, ikke derimod en Samling af lokale Sædvaner. Leges Henrici vare paa samme Maade en Samling af kongegivne Rigslove. Alfreds, Edgards, Knuds, Edwards, Vilhelms og Henriks Love ere et Udtryk for den under disse Konger gjældende Rigslovgivning, som

i Hovedtrækkene er ensartet, men derimod ingeniunde for den paa deres Tid gjældende provindsielle Ret. Der er i det Foregaaende fremdraget talrige Beviser paa, at de Love, som i denne Periode knyttedes til Kongenavne, udelukkende angik Rigsret — aldrig Provindsret, omend Lovene ikke nødvendigvis skrive sig fra den Konge, hvis Navn de bære, derimod skal man ikke kunne paa-vise noget Argument i modsat Retning. Først i en langt senere Tid, i det 14de og 15de Aarhundrede, da den provindsielle Forskjel i Lovgivningen næsten var forsvunden, kom man paa den feilagtige Tro, at Edwards Love var et Udtryk for hele Retstilstanden, for al Lov og Ret i Landet — ganske som man i Danmark paa samme Tid og af samme Grund feilagtig betegnede al Lov i Riget som »Valdemars Lov«, medens dette Udtryk, som vi nedenfor skulle se, oprindeligt ligesom Edwards Lov kun sigtede til de af Kong Valdemar givne eller stadfæstede Fælledslove eller Rigslove. Om man vil, kan man sige, at da det, som var Maalet for Edwards og Valdemars Bestræbelser, Retsenheden, tilnærmelsesvis var opnaaet, saa gav Folkemeningen det Navn, som oprindeligt kun symboliserede de faa Punkter, hvor Retten var fælleds for hele Riget, nu en Udvidelse, der svarede til Fællesrettens Væxt. »Valdemars Lov« og »Edwards Lov« voxede i Danmark og England efterhaanden som Fælledsretten voxede i de to Lande.

II.

Rigslove og Provindslove i Danmark.

Efterat der i det Foregaaende er givet Oplysning om engelsk Rigslovgivning og om dennes Forhold til samtidig gjældende Provindslove, skal der nu gives lig-

nende Oplysninger for Danmarks Vedkommende og drages en Sammenligning mellem Forholdene i England og i Danmark. Det Eneste som hidtil er sket, er, at man, som foran oplyst, af engelsk og dansk middelalderlig Ret har udreven to enkelte Udtryk, nemlig Leges Edwardi og Leges Waldemari, som man saa, ganske mekanisk, har sammenstillet, efterat det først a priori var fastslaaet, hvad det engelske Udtryk maatte betyde. I Modsætning til denne Fremgangsmaade ville vi forsøge at sammenstille den engelske Retsudvikling, forsaavidt denne fremgaar af de os bevarede Love, med den danske Retsudvikling, idet vi begynde med de ældste bevarede Love og fortsætte Undersøgelsen omtrent til Udgangen af det 13de Aarhundrede.

Et Blik paa det Lovstof, som er bevaret i England og Danmark i denne Periode, viser da strax den mærkværdige Forskjel mellem de bevarede Retsnormer i de to Lande, at medens England — tilsyneladende i alt Fald — næsten kun har bevaret kongegivne Love, der i Reglen angaa hele Riget, er i Danmark omvendt Hovedmassen af Lovstoffet Provindsret, Landslove og Bylove, og kun en meget lille Del er kongegiven Lov og har Karakteren af Rigslovgivning. England har bevaret offentlig Ret, Danmark især Privatret.

Som ovenfor angivet, indeholder saa godt som hele det skrevne angelsaxiske Lovstof kongegivne Rigslove og det er en ren Undtagelse at finde optegnet ikkekongegivne Lov eller Love, som kun gjælde for en Del af Riget; som et Exempel paa saadan lokal Ret kan nævnes *Judicia civitatis Lundoniæ* (Schmid S. 157), samt det Lovstykke, der er aftrykt hos Schmid som Anhang VI, og som handler om Trolovelse. De hos Schmid som Anhang VII trykte Lovstykker vise os et Forsøg, som en Privatmand har gjort paa i enkelte Retninger at oplyse den i de forskellige Lande gjældende Landslov, men med disse Undtagelser er det ellers kongegiven

Lov, der er bevaret os, saaledes at Indholdet af disse, til forskjellige Konger henførte Love hovedsagelig er, hvad man i hine Tider forstod ved offentlig Ret, medens Privatretten kun undtagelsesvis berøres i Forbigaaende og aabenbart kun i den Hensigt paa disse enkelte Punkter at skaffe Retsenhed i Riget ved at sætte en Rigsbestemmelse over de modstridende Regler i Landslovene. De Love, vi finde bevarede i England, indeholde altsaa Retsregler, der svare til dem, der hos os findes i Harald Heins Lov, i Kong Valdemars Lov af 1241, i Kong Eriks Lov (Hf. 1282) osv., men til Skaanske Lov, de sjællandske Lovbøger og Jydske Lov finde vi intet Sidestykke i England, uagtet man jo der havde 3 »Lande«, hver med sin Ret, aldeles ligesom i Danmark. Deraf kommer det Fænomen, som vi ovenfor have hørt de Forfattere, der have beskæftiget sig med Angelsaxernes Retshistorie, undre sig over, nemlig at medens Angelsaxernes offentlige Ret lader sig fremstille temmelig udførlig, saa kan derimod Privatretten kun behandles aldeles fragmentarisk*). Her hos os er som bekjendt lige det Modsatte Tilfældet. Vi kunne paa Basis af vore Provindslovbøger udførlig gjøre Rede for Privatretten, men vi ere derimod langt daarligere stillede i Henseende til Oplysning om offentlig Ret, om vi end ikke ere saa daarlig stillede som man hos Angelsaxerne var i Henseende til Privatretten. Ganske vist have vi inden Udgangen af det 13de Aarhundrede kun delvis Oplysning om een Kongelov (Harald Heins) og fuldstændige Udgaver af nogle faa Rigslove (især Valdemar II's af 1241 og Kong Eriks Hf. 1282), men disse Levninger ere tilstrækkelige til at vise os Retsudviklingen i dens Hovedtræk.

En Bemærkning om nogle Retsoptegnelser, der i

*) Ganske det samme er Tilfældet med det frankiske Riges kongegivne Fælledslove, de saakaldte Capitularier. Af 1151 bevarede Lovbud angaa kun 110 Civilretten.

England fandt Sted efter den normanniske Erobring, maa her fremsættes. Den ældste af disse Retsbøger er vistnok de saakaldte »Leges Canuti Regis«, dernæst kommer »Leges Henrici primi« og endelig »Leges Edwardi confessoris«, alle 3 Retskilder ere vistnok fra det 12te Aarhundrede*). Uagtet disse Love henføres til bestemte Konger, er det dog aabenbart, at de kun ere Optegnelser af Privatmænd, saaledes at det er fælleds for dem alle, at de bestaa af et Uddrag af de gamle Kongelove, især af Knud den Stores Love, hvortil er føiet en Del nyere Bestemmelser, der dog næsten alle angaa den samme Kreds af Retsregler, som omhandles i de gamle angelsaxiske Kongelove. Det er med andre Ord tydeligt, at Forfatterne af disse Leges have sat sig den Opgave at skrive Haandbøger i den paa deres Tid gjældende Rigslovgivning og Fælledsret. I dette Øiemed have de af de gamle Rigslove uddraget de Bestemmelser, som endnu havde Interesse og vare gjældende, og til disse have de føiet Rigs-Retsregler, som enere vare indførte ved Praxis eller Lovgivning. Den provindsielle Ret derimod nævne disse Forfattere kun ganske i Forbigaaende, naar de paa enkelte Punkter, som de maatte berøre, fandt forskellige Retsregler i de da endnu gjældende 3 Landslove. Karakteristisk er det, at Forfatteren af »Leges Henrici« begynder med i Spidsen for sit Værk at sætte Kong Henrik I's Frihedsbrev af Aar 1101 for ligesom at antyde, at det er Rigsret, han vil nedskrive; endvidere ligeledes, at han, som tidligere anført, gjentagne Gange pointerer, at engelsk Lov er tredelt i de 3 »Provindser«: Westsex, Mercien og Danelag, og fremdeles, at han om disse Provindslove siger: »in multis differunt sed in multis conveniunt«. Som alt ovenfor bemærket, angiver Forfatteren ogsaa det Organ, hvorigjennem Rigsretten bragtes til

*) Schmid S. LXVIII. Stubbs, Sel. Chart. S. 104. Phillips I 202. Bigelow, Placita S. XV.

Udøvelse, og som fremmede Retsenheden, idet han i Kap. 9 § 9 gjentager: *legis Anglicæ trina est partitio, og tilføier: et ad eandem distantiam supersunt regis placita curiæ, quæ usus et consuetudines suas una semper immobilitate servat ubique.* Det er Kongens Ret, der er Befordreren af Retsenhed, ved overalt og i alle Provindser paa ensartet Maade at anvende sine Regler.

Samlinger af saadan, i Reglen kongegiven Fælledsret for et Rige ere kjendte fra gammel Tid i det franske Monarki, hvor Ansegis i det 9de Aarhundrede samlede de kgl. Capitularier til en Retsbog, der snart fik Anerkjendelse som en Lovbog for hele Riget (Pertz, Legg. I 350). Ligeledes haves i Frankrig i det 13de Aarhundrede flere Retsbøger over den i Riget gjældende Ret, hvoraf de bekjendteste ere »*La Livre à la reine Blanche*«, »*Etablissements de St. Louis*« og den af Beaumanoir udgivne Retsbog, der vel kaldes for »*Coutumes Beauvoisis*«, men som indeholder almindelig Fælledsret for Nord-Frankrig (Stein og Warnkönig, Franz. Staats u. Rechtsgesch. I 39). Han siger selv, at han øser af Fælledsretten, hvorved han ikke mener Romerret, men »*le droit qui est communs a toz ès communes de France*«.

Drages nu altsaa Sammenligningen mellem Retsudviklingen i England og i Danmark, da er det vist, at der er den umiskjendelige Lighed, at der i England, i alt Fald til ind i det 13de Aarhundrede, var tre Provindslove, som vel »i Meget lignede hinanden, men som dog ogsaa i Meget vare forskjellige«, ganske paa samme Maade som vi her havde 3 Landskabslove*), om hvilke aldeles det Samme kan siges som om de engelske. Det er ogsaa vist, at der ved Siden af Provindslovene gjaldt baade i England og i Danmark Rigsret, som i begge Lande bestod af 2 Bestanddele, nemlig dels af offentlig Ret, dels af Privatret, som for Fremtiden skulde gjælde

*) Huitfeldt i Fortalen til hans Udg. af And. Sunescens Parafrase over Sk L.: *Porro triplici prouinciali jure in Dania utimur etc.*

i hele Riget og i alle Provindser. Medens nu altsaa dette er sikkert nok, staar det tilbage at drage Sammenligningen mellem Englands og Danmarks Rigslovgivning, hvorimod den tilsvarende Sammenligning mellem den engelske og danske Provindslovgivnings Udvikling ligger udenfor vor Opgave her.

Det er en Følge af, at Danmarks Historie først kjendes fra et langt senere Tidspunkt end Englands, at man her ikke har den Kundskab til vore ældste kongegivne Love, som haves i England. Vi vide ikke med Vished, hvad Harald Blaatands og Svend Tveskjægs Love have indeholdt, eller om de kunne tænkes at have svaret til Alfreds eller Edgars Love i England. Vi vide fremdeles ikke, hvordan Retstilstanden har været i Danmark i den Tid, da Danmark og England beherskedes af Knud den Store. Vi vide kun med Vished, at den i England givne Vederlagsret ogsaa blev gjældende i Danmark*), medens vi derimod ikke bestemt vide Besked med, om Knuds geistlige eller verdslige Love, som han gav for England, skulde, som en enkelt engelsk Forfatter beretter, ogsaa være indførte i Danmark (se herom Ancher Skr. I 44. J. E. Larsen, Retshist. S. 23). Analogien mellem England og Danmark i Henseende til Love, som henføres til en bestemt Konge, kan derfor først begynde i det 11te Aarhundredes anden Halvdel, men Analogien er da ogsaa paa denne Tid fuldt beføiet, thi der er mellem de to Lande og deres Forhold den Aarsagernes Lighed, der berettiger til at drage Analogien. Paa denne Tid var nylig Baandet mellem de to Lande definitivt bleven løst, efterat Forbindelsen mellem Rigerne i Fred og Krig havde vedvaret i henimod to hundrede Aar. I denne lange Tid er Paavirkningen fra England paa Danmark foregaaet direkte og indirekte

*) Se Angivelsen saavel i den danske Text af Vederlagsloven som i Sv. Aagesens latinske Udgave om de Konger, under hvilke Loven har været gjældende.

paa mangfoldige Maader, og det er en Selvfølge, at denne maa have givet sig til Kjende, ikke saa meget i Privatretten, i Landskabslovene, som især i hvad man paa de Tider forstod ved Statsret og offentlig Ret, særlig da i Forholdet mellem Riger og Lande, mellem Rigsret og Landsret.

Vi have nu ovenfor set, at i det 11te og Begyndelsen af det 12te Aarhundre havde man i England først et Begreb »Leges Edwardi«, som man forlangte bekræftet af de vaxlende Konger, at der dernæst kom en Tid, midt i det 12te Aarhundrede, hvor Bekræftelse forlangtes jævnsides paa Leges Edwardi og Leges Henrici, og at endelig i det 12te Aarhundredes Slutning Stadfæstelse fordredes af Leges Henrici alene.

Spørge vi dernæst, hvilke Love vi i Danmark se bekræftede af de vaxlende Konger, finde vi først Leges Haraldi, Kong Haralds Love, givne paa Rigsforsamlingen ved hans Thronbestigelse i Aaret 1076 (1074), hvilke Love ifølge Ælnoths Vidnesbyrd forlangtes bekræftede ved Thronskifter under de følgende Konger, formodentlig indtil Borgerkrigenes Begyndelse i det følgende Aarhundrede. Efter et Mellemrum, der indbefatter noget over hundrede Aar, i hvilken Tid der overhovedet ikke tales om Stadfæstelse af Love, møde vi i Fr. 29. Juli 1282 § 5 en Stadfæstelse af Leges regis Waldemari og denne Bekræftelse af Valdemars Love eller Lov gaar igjen i de følgende Haandfæstninger indtil 1376; men vi høre dog samtidig og jævnsides Konfirmation blive givne paa andre Leges, nemlig Leges Erici (que handfæst dicuntur)*), hvorved forstaaes Kong Eriks Fr. 29. Juli 1282, der ogsaa benævnes Privilegium Danorum**).

Naar det nu skal undersøges, hvad der menes ved disse »Leges«, henførte til forskjellige Kongers Navne, da er det mærkeligt at se, at medens der i England

*) Thords Artikler § 53, se K. V. L. S. 24.

***) Geheimearchivets Aarsberetn. II S. 5, Note 4.

som i Danmark ikke er Tvivl om, hvad de senest nævnte Leges have indeholdt, nemlig respektive Leges Henrici og Leges Erics, eller om at der ved disse Leges forstaaes bestemte Lovbud, saa er der derimod baade i England og Danmark opstaaet Tvivl om Meningen med de ældre Leges, nemlig i England Leges Canuti og Leges Edwardi og i Danmark Leges Haralds og Leges Waldemari.

Fremdeles er der en mærkværdig Lighed mellem engelske og danske Forhold paa dette Omraade deri, at i hvert af Landene een af de Konger, der har givet Leges, som man senere har krævet stadfæstet af følgende Regenter, sluttelig anførtes som den, der var Ophavsmand til hele den gjældende Lovgivning. Vi erindre, at de engelske Forfattere fra det 14de og 15de Aarhundrede antog Kong Edward for Skaberen af al Ret i Riget, Rigsret og Provindsret, og det er bekjendt, at her i Danmark herskede den samme Anskuelse om Kong Valdemar II. Man tog som Skaber af Rigets Lov i England ikke den sidste Konge, hvem man havde tillagt Leges (Kong Henrik I), men Kong Edward, aldeles som man i Danmark ikke som Lovgiver nævnte Kong Erik (Leges Erics), men derimod Kong Valdemar (Leges Waldemari).

Hvis vi nu, støttede paa denne store Lighed mellem Retsudviklingen i England og Danmark og ganske specielt mellem Leges Edwardi og Leges Waldemari, videre udføre Analogien mellem disse Love, da vil det ikke kunne nægtes, at denne Analogi maa føre til, at Leges Waldemari oprindeligt alene har været Rigsret paa samme Maade som vi ovenfor have set, at dette var Tilfældet med Leges Edwardi. De sidstnævnte Love vare ligesom Alfreds, Edgars og Knuds Love en Samling af kongegivne Rigslove, som af Vilhelm Erobreren stadfæstedes i følgende Ord:

Hoc quoque præcipio et volo ut omnes habeant et teneant legem Edwardi regis, in terris et in

omnibus rebus, adauctis iis quæ constitui ad utilitatem populi Anglorum.

Leges Waldemari vare, som det i den følgende Afhandling nærmere skal paavises, ligesom bevislig Kong Harald Heins og formodentlig Harald Blaatands og Sv. Tveskjægs Love, en Samling af kongegiven Rigslov, der for første Gang findes stadfæstet i Fr. 29. Juli 1282 § 5 i disse Ord (Ribe Oldemoder, Nielsens Ud-gave S. 26):

Ordinauimus insuper et firmiter promittimus leges regis Waldemari clare memorie, prout in suis libris legalibus continentur inuiolabiliter obseruare, omnes abusiones et dissuetudines contra leges introductas penitus in irritum reuocantes, expresse et precipue infrascriptas. *)

Som det vil ses, er der nu imidlertid mellem Stad-fæstelsen paa Edwards Love og Bekræftelsen af Valde-mars Lov en Forskjel, der betegnes ved, hvad der i Hf. 1282 § 5 siges om Valdemars Lov:

•pro ut in libris suis legalibus continentur•.

Ved disse Ord er i Virkeligheden Striden om Be-tydningen af Valdemars Lov stillet paa en anden Maade end den tilsvarende Strid om Edwards Lov i England. Vi have set, at man i England, paa Grund af, at der mangler nærmere Betegnelser af, hvad der forstodes ved Edwards Lov, har kunnet — meget med Urette — forfalde til besynderlige Theorier om, at Edwards Lov

*) Som et Bevis paa den mærkelige Overensstemmelse, der ogsaa i det rent Ydre er mellem engelske og danske Forhold i Middelalderen, kan det fremhæves, at Henrik I's Frihedsbrev af Aar 1101, hvori han i § 13 siger: *Lagam Edwardi regis vobis reddo cum illis emendationibus, quibus pater meus eam emendavit consilio baronum suorum*, — indeholder i Indledningen følgende Sætning: *Et omnes malas consuetudines quibus regnum Angliæ injuste opprimebatur inde aufero, quas malas consuetudines exparte hic pono*. Som det let vil ses, indeholde de citerede Stykker af Henrik I's Frihedsbrev aldeles det Samme som Kong Erik Glip-pings Frihedsbrev indeholder i § 5.

skulde være en Betegnelse for hele Retstilstanden paa Edwards Tid, for den nedarvede Ret, ja endog for hans gode Regjering, men lignende Theorier, ere for saa vidt angaar Leges Waldemari, absolut udelukkede ved de ovenfor citerede Ord: at Valdemars Lov (Love) findes i hans Lovbøger (Lovbog). Det er ved disse Ord fastslaaet, at Valdemars Love er en bestemt skreven Lov eller bestemte skrevne Love, der i Aaret 1282 fandtes i Valdemars Lovbøger eller Lovbog.

III.

Danmark og England.

Resultatet af de foranstaaende Undersøgelser af Udviklingen af Rigslovgivningen, for saa vidt denne knyttes til Kongernes Navne og forlanges bekræftet eller givet fra Nyt af, især ved Thronskifter eller ved kritiske Begivenheder i Kongernes Liv, — er saaledes følgende:

England og Danmark have fra gammel Tid haft en Kreds af kongegivne Lovbestemmelser, som Folk fra alle »Landene« (Majores) paa Rigsforsamlinger, især ved Thronskifter, forlangte bekræftede med de Ændringer og Tilføielser, som de vextende Tider nødvendiggjorde, og som af og til øgedes under Kongernes senere Regjering efter Overenskomst med Rigets Stormænd.

Der kan i England i saa Henseende skjælnes mellem 3 Perioder, der ganske vist ikke ere skarpt adskilte, men som dog kunne betegnes paa følgende Maade:

Første Periode strækker sig fra de ældste Konger, som overhovedet have givet Rigslove, til Kong Edvard Confessor. Lovene indeholde kun faa konstitutionelle

Garantier, men derimod dels Regler for Geistligheden og Adelen (Rigsinstitutioner) dels andet Lovstof, som i og for sig meget godt kunde staa i Provindslovene, men som optages i Kongelovene for at skabe Retsenhed eller skaffe en særlig Garanti for Overholdelsen (Fredsløve).

Anden Periode strækker sig fra den normanniske Erobring (1066) til Udstedelsen af Magna Charta (1215). I denne Periode begynde de konstitutionelle Garantier og Løfter at voxe, indtil man omsider ved Magna Charta naaer til en fuldstændig Forfatningslov efter hine Tidens Tarv. Derimod udsondres mere og mere af Kongelovene baade Adelens og Geistlighedens Privilegier, idet man nøies med almindelige Henvisninger til de forhen givne Retsregler herom, og ligeledes det almindelige Lovstof, som før optoges i Kongelovene, idet dette nu overlades til privat Bearbejdelse (Leges Canuti, Leges Henrici o. s. v.), saaledes at Praxis i Aarenes Løb sammenarbejder hint Lovstof med Rester af Provindslovene til eet samlet Retssystem: Common Law.

I tredie Periode, den Tid, der kommer efter Magna Charta, kræves der kun Løfter af Kongerne om at holde denne Forfatningslov med enkelte Ændringer og Tilføielser. —

Danmark har i sin rigsretlige Udvikling utvivlsomt samme eller lignende Stadier som de to sidstnævnte engelske Perioder, men for saa vidt angaar det Tidsrum i Danmarks Retsudvikling, der skulde svare til den ovennævnte første Periode, ere vi indskrænkede til Formodninger.

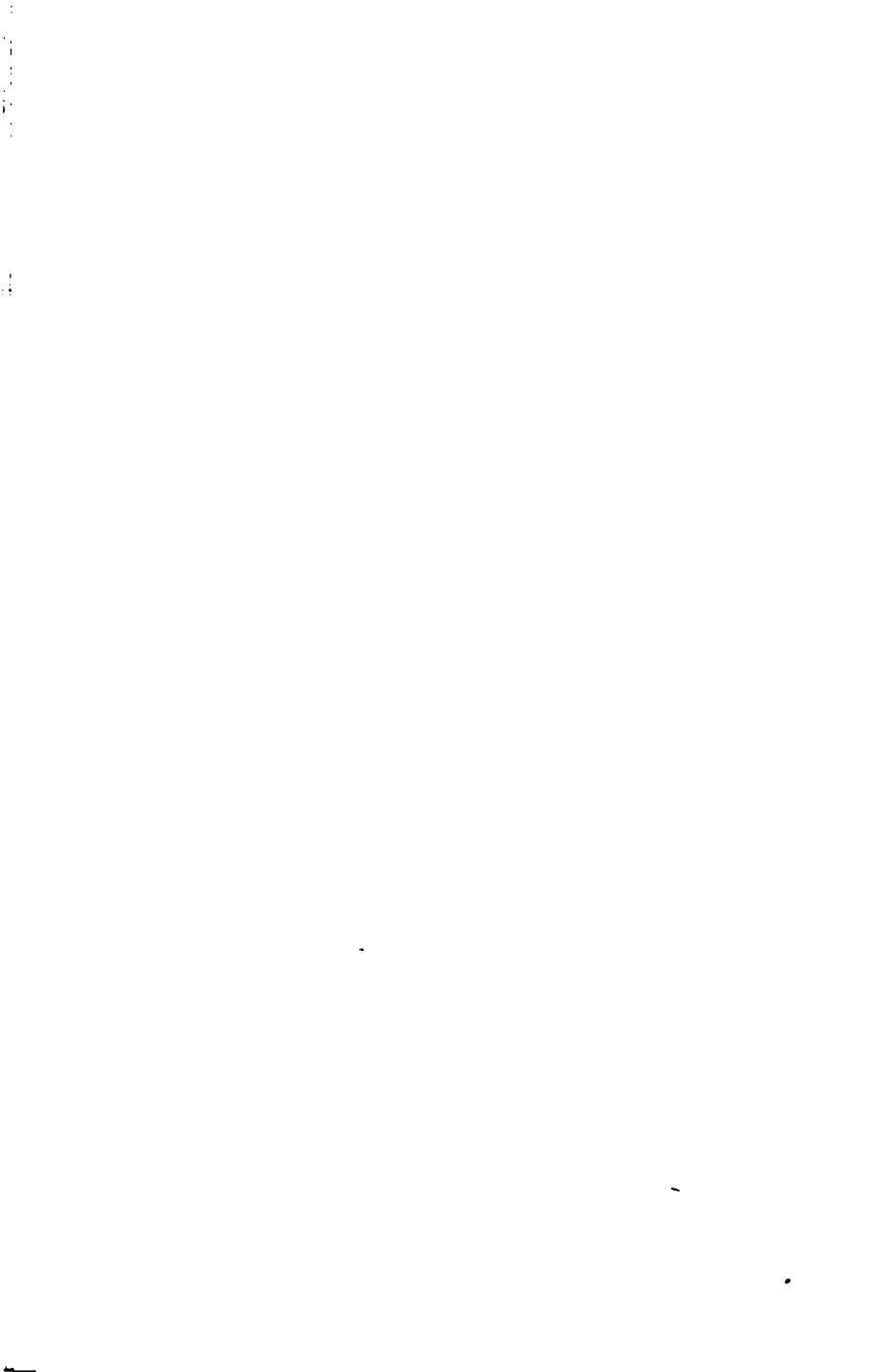
Første Periode strækker sig her i Danmark fra de ældste Rigsloves Tid (de første, der nævnes, er Harald Blaatands og Svend Tveskjægs Love) til Kong Harald Heins Regjering (1076). Vi ere her som sagt indskrænkede til at opstille Formodninger, thi som oftere fremhævet vide vi saa godt som Intet om denne Tids Rigslove, vi kjende egentlig kun af Navn Kongerne Harald Blaatands og Svend Tveskjægs Love. Men skal

der opstilles Formodninger, er det meget sandsynligt, at disse Love have havt samme Karakter som de angelsaxiske Kongelove, at de altsaa hovedsagelig have indeholdt almindeligt Lovstof, som i og for sig vel kunde findes i de enkelte Landes Lovgivning, men som indsattes i Kongelovene af Hensyn til Retsenhed eller for at skabe en særlig Garanti for Overholdelsen af disse Retsregler. Endvidere kunne vi være overtydede om, at hine gamle Rigslove have, som de angelsaxiske, indeholdt Regler om den nyoprettede kristne Kirke og maaske om de verdslige Stormænds Rettigheder.

Den anden Periode begynder med Kong Harald Hein og gaar til Aaret 1282, da den første »Haandfæstning« udstedtes. Karakteristisk nok begynder den noget senere end den tilsvarende Periode i England og afsluttes ligeledes senere, men iøvrigt viser en Sammenligning mellem Haralds Lov, Valdemars Lov og Eriks Lov, at denne Periodes Kongelove her i Danmark udmærke sig derved, at de konstitutionelle Garantier, de egentlige Forfatningslovsbestemmelser tage til, medens de gamle Rigsloves Hovedindhold: Stormands Privilegier og Fælledsrets-Bestemmelser, især Fredslovsregler, mere og mere forsvinder. Medens Kong Haralds Lov væsentlig indeholdt Vederlagsret, er denne svunden betydelig ind i Valdemars Lov, og medens Valdemars Lov dog endnu har en Rest af de gamle Fredsloves Regler (§§ 17 — 22), ere disse i Hf. 1282 svundne ind til en enkelt (§ 17).

Den tredie Periode begynder i Danmark med »Frihedsbrevet« af 1282 og strækker sig gennem den følgende, af Haandfæstninger opfyldte Tid. Her som i England er man nu kommen til temmelig rene Forfatningslove, som kun indeholde offentlig Ret. Det Lovstof af anden Karakter, som Rigslovene tidligere indeholdt, er nu væsentligt optaget i Provindslovene (f. Ex. Fredslovsbestemmelserne), eller det overlades nu til de mere og mere vigtige Rigsdomstole at uddanne Fælledsretten, indtil langt senere Kongerne atter toge Initiativet til at

fremme Fælledsretten, idet de ved Siden af Haandfæstninger gave »Recesser«. Medens f. Ex. Kong Valdemars Lov i sig omfatter ikke alene Bestemmelser, der gjenfindes i de senere Haandfæstninger, men ogsaa saadanne, der senere havde deres Plads i Recesser, kom der en Tid, hvor der skjælnedes mellem Haandfæstninger og saadanne Lovbud, indeholdende Fælledsret, som benævnedes Recesser. Fr. 29 Juli 1282 kaldes saaledes ikke blot »Haandfæstning«, men indeholder virkelig ogsaa lignende Lovbud, som de senere Haandfæstninger, men de tre Forordninger af 1284 ere derimod Forbilledet for de senere Recesser. I Valdemars Dage vilde man have samlet alt dette Stof i een Kongelov.

Leges Waldemari regis.

I.

Den „Abel-Kristofferske Forordning.“

Paa Spørgsmaalet om, hvilken Betydning der maa tillægges Udtrykket ›Leges Waldemari‹, svarer Professor Kr. Erslev —, næst at bebreide mig, at jeg ser paa det 13de Aarhundrede med for meget af en Nutidsjurists Blik for skarpe Begrebsbestemmelser og formelle Distinktioner — saaledes:*)

›Ingen præcis Definition af ›Valdemars Love‹ (leges kan baade betyde Love og Lov) kan slaa til paa alle de Steder, hvor disse nævnes; man maa vistnok lade sig nøie med at sige, at med dette Udtryk, der første Gang møder os i Erik Glippings ulykkelige Tid, mentes den hele Retstilstand i den svundne Storhedsperiode, alle de Lovbestemmelser, der kunde føres tilbage til de gode gamle Dage.‹

Saa ubestemt behøver man heldigvis ikke at udtrykke sig, og jeg kunde sikkert her bebreide den ærede Anmelder, at han, betragter Danmark i det 13de Aarhundrede som saa barbarisk, at Ting som ›skarpe Begrebsbestemmelser‹ skulde være udelukket, uagtet her bevislig var ikke faa Jurister, der havde studeret baade Romerret og kanonisk Ret**), og uagtet f. Ex. Valdemars

*) Se en Anmeldelse af Kong Valdemars Lov i ›Tilskueren‹ for 1887, S. 86.

**) Dette gjælder ingenlunde alene om Bisper og andre høie Prælater I S. R. D. III 520 omtales saaledes f. Ex. en Magister Kanutus

Fr. 1241 bærer tydelige Spor af at være affattet af en saadan velstuderet Jurist.

Det er for det Første umuligt overfor Ordene i Haandfæstningen af 29 Juli 1282 § 5, der gaa ud paa at Valdemars Lov (Love) staar i hans Lovbog eller Lovbøger^{*)} at ville paastaa, at Leges Waldemari kan betyde »den hele Retstilstand i den svundne Storhedsperiode«; herom er der jo ikke Tale, da der kun sigtes til bestemte Love, som havdes nedskrevne i 1282. Men det er fremdeles ikke rigtigt at paastaa, at Leges Waldemari kan omfatte »alle de Lovbestemmelser, der kunde føres tilbage til de gode gamle Dage«, thi ifølge den udtrykkelige Udtalelse i Hf. 1282 § 5 omfatter Leges Waldemari kun saadanne bestemte Love, som staa skrevne i Valdemars Lovbøger, uagtet der jo, for ikke at tale om den sædvansmæssige Ret, kan tænkes mange Love, vedtagne i den gode gamle Tid, uden at de just indførtes i Valdemars Lovbog.

Det er i denne Sammenhæng vel værd at erindre, at Stadfæstelsen paa Valdemars Lov skete i Aaret 1282, det vil sige ikke mere end 41 Aar, efterat Valdemar havde givet sin Lovbog^{**)}. Paa denne Tid levede der aabenbart endnu ikke Faa, der havde overværet Kong Valdemars Lovgivning, og som tilfulde maatte have Rede paa, at »Leges Waldemari« aldrig kunde bruges om alle de Love, som gjaldt paa Valdemars Tid, naar der til-

Canonicus, som døde 1260, saaledes: Qui non solum in logicalibus et scientia naturali, verum etiam in utroque jure tam canonico quam civili competenter eruditus erat.

*) Hf. 1282 § 5 er anført ovenfor S. 139.

**) Se herved K. Maurer: Entstehungszeit d. ä. Gulafingslög S. 163. Medens denne Forf. mener, at »den hellige Olafs Lov« i en senere Tid blev en (ukorrekt) Betegnelse for Lov og Ret i Norge, indrømmer han, at det maa forholde sig anderledes, naar Kong Olafs Son Magnus maatte love sine Undersaatter at stadfæste Faderens Love, thi dengang stod man endnu Olafs Levetid nær nok til at kjende hans Lovgivning i dens sande Skikkelse.

føiedes, at de fandtes i hans Lovbog, thi de vidste jo fuldt vel, at Kong Valdemar kun havde givet een Lovbog, nemlig den jyske, og at et Løfte fra Kong Eriks Side om at holde Kong Valdemars Lov, »som den staar i hans Lovbog», følgelig kun vilde være et Løfte om at holde Jydske Lov, medens Skaanske og Sjællandske Lov altsaa ignoreredes*).

*) Naar Professor Matzen i sit Værk om de danske Haandfæstninger aldeles vil se bort fra min Antagelse om Betydningen af »Leges Waldemari pro ut in libris legalibus suis continentur», saa bliver det uden Tvivl et Savn, at Forf. ikke bestemt har angivet, hvad da ellers Meningen er med dette Udtryk. Af en Yttring S. II—III kan mulig sluttes, at Forf. vil have dette Udtryk forstaaet som ligt med »Lands Lov og Ret» i al Almindelighed, men Udtrykket kan da i ethvert Fald kun omfatte den skrevne Ret og fremdeles kun den skrevne Ret, der staar i Valdemars Lovbog, nemlig Jydske Lov. At man 41 Aar efter Valdemars Død skulde have kaldt skaanske Lovbøger og de to sjællandske Lovbøger, hvoraf den ene ovenikjøbet benævnedes Eriks Lov, for Valdemars Lovbøger, anser jeg for ganske umuligt, medmindre man vil opstille den nye Theori, at samtlige vore Retsbøger hidrore fra Kong Valdemar. — S. 97 flg. i sit nævnte Skrift kommer Prof. Matzen tilbage til Spørgsmaalet om Betydningen af Leges Waldemari. I Anledning af, at Hf. 1320 § 37 og 1326 § 46 forbyde, at der maa vedtages nye »Love« for i næste Parlament, anføres det, at denne konservative Frygt for nye »Love« ogsaa giver sig et Udtryk i, at Kong Valdemars Lov er »Lovgivningens uforanderlige Grundlag«, og at »Lovgivningsmagtens« Fremtids-Opgave derfor ifølge Hf. 1320 § 27 er indskrænket til at bøde paa mulige Mangler ved den. Som det vil ses, kan man ikke ret faa Blik for, hvad der menes med »Love«, »Lovgivning« og »Lovgivningsmagt«, om dette er Provindsløve eller Rigslove, Provindsernes Lovgivning eller Rigets Lovgivning, om det er, som Hf. 1320 § 30 udtrykker sig, jus regni eller jus terræ eller mulig begge Dele, som Leges Waldemari skal være det faste Grundlag for. Som sagt: skal der med Nytte kunne diskuteres om dette Kardinalpunkt i dansk middelalderlig Ret, saa er det ikke nok at sige, hvad »Valdemars Lov«, saaledes som den staar skreven i hans Lovbøger« ikke er, vi maa vide, hvad dette Udtryk betyder. — S. 143 spores i Prof. Matzens Skrift en ny Mening angaaende Betydningen af »Valdemars Lov«, det siges nemlig, at Hf. 1282 paa et enkelt Sted er

Ligesom det altsaa heraf fremgaar, hvor urimeligt det er at antage, at Ordene i Hf. 1282 § 5 kunne sigte til »alle Love«, der gjaldt paa Valdemars Tid, saaledes bliver Urimeligheden af denne Paastand endnu mere indlysende, naar henses til, at selve Fr. 29 Juli 1282 paa andre Steder kjender gode og rigtige Udtryk for at betegne Provindslovene eller Landets Lov i Almindelighed. I § 2 nævnes saaledes Patriæ leges eller Leges terræ og dette varieres med Udtrykket Libri legales. At der ved disse sidste Udtryk sigtes til de provindsielle Love, er utvivlsomt, men det fremgaar altsaa heraf, at disse ikke kaldes »Valdemars Love«, et Udtryk, som jo ogsaa vilde være fuldkommen urigtigt, thi det er en given Ting, at ikke alle Provindslovbøger stamme fra Valdemar, hvorfor det vilde være uden Mening at give dem hans Navn. Hvis altsaa Rigets Stormænd, der vedtog Hf., havde villet betegne al den gamle Ret, ikke blot Provindslov, men ogsaa Rigslov, saa kunde de jo have ladet skrive »Patriæ leges et omnes libri legales«, »omnes leges, quibus patria floruit tempore Waldemari« eller deslige, men dette gjorde de ikke; de forlangte og fik udtrykkelig Stadfæstelse paa saadanne af Valdemars Love, som stod i hans Lovbog, og ikke paa andre*).

For at stille Forholdet ganske klart, er det dog endnu nødvendigt at tilføie en Bemærkning om, hvorledes det forholder sig med, at Hf. 1282 § 5 nævner Kong Valdemars »libri legales«, medens det dog er en given Ting, at Kongen kun har udstedt een liber legalis, nemlig den jyske Lovbog, se Fr. 1241 § 7: Detur et

formuleret »under særlig jydsk Paavirkning, Henvisningen til Valdemars Lov vilde stemme hermed«. Her synes altsaa forudsat, at »Leges W. pro ut in libris legalibus suis continentur« betyder Jyske Lov.

*) Fremtidige Diskussioner om Leges Waldemari pro ut o. s. v. maa følgelig nødvendigvis indskrænkes til: enten Jyske Lov eller en Rigslov, skreven ved Jyske Lov — al anden Udvei er absolut spærret ved selve de benyttede Ord.

conservetur liber legalis, og Fr. 20 Marts 1282 »leges in libro legali de naufragio a regi Waldemaro ... edito. Forklaringen herpaa ligger i, at Kong Valdemars Lovbog selvfølgelig hurtig er bleven udbredt i mange Afskrifter, hvorfor man med den Tids Forkjærlighed for Flertalsformer*) for Øie ikke kan undre sig over, at man talte om Valdemars Lovbøger. Som en vistnok aldeles afgjørende Analogi henvises til Valdemar Eriksens Hf. 1326 § 46. Foruden at love at overholde Valdemars Lov, maa han tillige give Lofte om at holde alle de Artikler, som Kong Kristoffer gav i Viborg, da han udvalgte til Konge:

-prout in literis suis patentibus sub suo sigillo et meliorum regni super hoc confectis continetur«.

Uagtet Kong Kristoffer ved sit Valg til Konge kun udstedte det ene aabne Brev, som endnu haves bevaret i Original, og som findes trykt i G. A. II 9, se vi dog her Flertalsformen brugt, formodentlig fordi det aabne Brev forelaa i flere Afskrifter. Vi behøve selvfølgelig ikke at gaa ud fra, at meliores regni og Kong Erik Glipping skulde i 1282 have begaaet den Feil at tillægge Kong Valdemar flere Lovbøger, vi ere berettigede til at oversætte »i hans Lovbog«, ligesaa fuldt som man i Hf. 1326 maa oversætte »i hans aabne Brev«.

Det er endvidere hidtil overset eller misforstaaet, at Stadfæstelsen paa Valdemars Lov, saadan som den staar i hans Lovbog, findes i en Rigslov der udelukkende indeholder, hvad man den Gang forstod ved offentlig Ret, saadanne Retsbestemmelser, der ikke angaa den Kreds af Retsforhold, som omhandles i Provindslovene. Det er i »K. V. L.« S. 8 og 45 bevist ved Punkt for Punkt at gennemgaa Hf. 1282, at denne maaske kun i en eneste Paragraf omhandler Forhold, der omtales i

*) Glossen til c. 1 Dist. 1 ved Ordene »Omnes leges« lyder saaledes: Id est omnis lex et ponitur plurale pro singulari, sic e converso singulare pro plurali.

Provindslovene*), hvoraf følger, at de tidligere Misbrug mod »Lovene«, som Hf. i § 5 omtaler, ikke kunne være Misbrug imod Provindslovene, men maa være Misbrug mod offentligretlige Lovbud**). Men naar saa er,

- *) Heri er Prof. Matzen vistnok enig, se Danske Kongers Hf. S. II.
 **) Prof. Matzen vil paa anf. Sted bevise, at de Leges, mod hvilke der ifølge Hf. 1282 § 5 er sket abusiones, ikke er »Valdemars Lov« i Betydning af en Rigslov, men at Leges betyder Lands Lov og Ret i al Almindelighed; Beviset sker ved en Henvisning til Hf. 1376 §§ 17 og 18. Naar der nemlig, »hvad der turde være utvivlsomt rigtigt«, læses i Hf. 1282 Art. 5 »contra leges terræ«, kommer man til, at Kongen lover ubrodelig at overholde Valdemars Løve og afskaffe Misbrug, som have indsneget sig i Strid med Lands Lov og Ret, og for denne Forstaaelse taler, saavidt Forf. skjønner, afgjørende de paagjældende Bestemmelers Gjen-givelse i Kong Olufs Hf. Art. 17 og 18. Der ere de nemlig bestemt inddelte i to Sætninger, der hver begynder med sit »Item«, af hvilke den første omhandler Forpligtelser paa Valdemars Love, den anden Tilsagnet om Ophævelse af abusiones et dissuetudines contra leges terræ introductæ. De to Tilsagn ere herefter ikke stillede i nogensomhelst indre Forbindelse med hinanden, og hermed bortfalder efter Prof. Matzens Skjøn enhver Hjemmel for min Antagelse.

Hertil er først at sige, at jeg ikke forstaa, hvorledes det utvivlsomt kan være det Rigtige i Hf. 1282 Art. 5 at læse contra leges terræ, tværtimod maa jeg, da den ældste Afskrift af Loven, vi have, som ikke er mange Aar yngre end Lovens Givelse, har »leges« alene, og da »terræ« først tilføies i et Hskr. fra c. 1375, medens dog et andet Hskr. omtrent fra samme Tid har »leges« alene (se herom K. V. L. S. 8), holde paa, at det Rigtige er at læse »leges« uden Tilføielse af »terræ«.

Hvad dernæst angaar Hf. 1376 Art. 17 og 18, da er det jo meget sandt, at her er der en Adskillelse mellem paa den ene Side Stadfæstelse af »Leges Waldemari«, og paa den anden Side »leges terræ«, men er dette ikke netop fordi her utvivlsomt staa »leges terræ«, og fordi dette skal være noget Andet og Mere end Leges Waldemari i den gamle Betydning? Hyad er der til Hinder for, at man i 1282 kun forbød »abusiones« imod Valdemars Lov af 1241, men i 1376 »abusiones« imod Valdemars Lov og andre Love, ved Siden af at man i 1376 som i 1282 stadfæstede Valdemars Lov? I 1282 var man Vald. Lov saa nær og havde ikke andre Rigslove, imod hvilke »abusiones« kunde tænkes. Hundrede Aar senere skulde man værge flere andre Love mod

vilde det aabenbart være høist besynderligt at forlange Stadfæstelse paa Love, som Ingen havde tænkt paa at bryde, og endnu besynderligere kun at fordre jydsk Lovbog stadfæstet. Skulde Provindslove stadfæstes, saa skete det dog vel ogsaa snarere paa de forskjellige Landsting rundt om i Riget, naar Kongerne hyldedes der, saaledes som Tilfældet var i Sverrig^{*)}). Naar derimod Mænd fra hele Riget kaarede Kongen, taler Sandsynligheden for, at de have fordret Stadfæstelse paa Rigets Love og Afskaffelse af Misbrug mod dem. Vi se i Hf. 1282 dette fuldstændig bestyrket med Hensyn til Misbrugene — skulle vi da ikke antage, at de Love, som fordredes stadfæstede, ogsaa vare Rigslove?

Ganske afgjørende for Besvarelsen af Spørgsmaalet om Betydningen af Leges Waldemari er endelig den Bestemmelse om Givelsen af Leges, der indeholdes i de to Haandfæstninger af 1320 og 1326, fordi det herved viser sig, at »Leges: i den Slags Aktstykker overhovedet bruges i en ganske særegen Betydning.

Kong Kristoffer II's Hf. 1320 § 27 bestemmer først:

Item ut omnino conseruet leges Woldemari regis,
et siquis in eis inueniatur defectus, per discretos
regni suppleatur

og dernæst i § 37:

Item non inueniantur noue leges, nisi de consensu
tocius regni in parlamento generali in proximo cele-
brando, in quo videlicet parlamento liceat regi futuro
de consilio prelatorum et meliorum regni supradictos
articulos immutare, diminuere vel augere, grauare
vel eciam alleuiare, secundum quod profectui et
honoru corone et regni ac utilitati reipublice viderit
expedire«.

»abusiones«, thi Valdemars Lov var nu ændret og modificeret, som det udtrykkelig hedder, »per priuilegia et handfæstning«, derfor kunde man ikke nu alene forbyde Misbrug mod Leges (Waldemari), man maatte sætte Leges terræ.

*) Schlyter: Juridiska Afhandlingar. Udg. 1891 S. 18 fl.

Denne sidstnævnte Regel har man fra gammel Tid misforstaaet, idet man har antaget den for at indeholde en almen gjældende Regel om den almindelige Lovgivningsmyndighed. Allerede i det 15de Aarhundrede kom denne Anskuelse frem hos Biskop Knud, der — som allerede i Afhandlingen om Kilderne til J. L.'s Fortale berørt — i sine Glosser til J. L. af 1488 til Fortalens Regel om, at Ingen maa dømme mod den Lov, som Kongen giver og alt Land vedtager, først paaberaaber sig et Lovbud af kanonisk Ret (c 12 X De foro competenti, 2—2) og dernæst anfører Følgende:

»Item non inveniantur noue leges nisi de consensu tocius regni in parlamento in quo videlicet parlamento liceat regi de consilio prelatorum et meliorum regni legem mutare, diminuere vel augere vel etiam alleuiare secundum quod profectui et honori corone regni ac utilitati reipublice viderit expedire, ut in constitutione cristofori regis XXXV.«

En Sammenligning mellem Biskop Knuds Citat af Kristoffers Haandfæstning og selve Haandfæstningens Text, saaledes som den virkelig lyder ifølge Originalens Ord, vil vise, at Biskop Knud har tilladt sig at foretage betydningsfulde Udeladelser og en enkelt Ændring i Haandfæstningens Text. Han udelader saaledes Ytringen om, at nye Love kun kunne gives i det næste Parlament (»in parlamento in proximo celebrando«), han udelader ligeledes, at det tillades regi futuro at foretage Ændringer, saaledes at det ser ud som om Tilladelsen gaves enhver Konge, og han retter endelig »supradictos articulos« til »legem«. Hvorfor disse Ændringer ere foretagne, er det ikke vanskeligt at indse, Biskop Knud har ved sine Rettelser og Udeladelser tilsigtet at forandre en Regel, der kun angik bestemte Artikler i en Haandfæstning, et bestemt Parlament og en bestemt Konge, til at blive en Bestemmelse af ganske almindelig Gyldighed, der angik alle Love, ethvert Parlament og enhver Konge.

Retshistoriske Forfattere baade i Ind- og Udland have siden hin Tid trofast traadt i det samme Spor, de have mærkværdigvis alle citeret hin Bestemmelse i Kristoffers Haandfæstning som givende en almindelig Regel om den almindelige Lovgivningsmyndighed, saaledes Rosenvinge, Retshist. § 66, Note b. J. E. Larsen, Skr. I 2, S. 227, Note 3. Aschehoug, Statsforf. i Norge og Danmark I, S. 155 flg. Stemann, Retshist. S. 74. K. Maurer, Udsigt over de nordgerm. Retskilders Hist. S. 116. Og dog er det saa klart som Noget kan være, at hvis man ikke retter Haandfæstningens Regel, saadan som Biskop Knud gjorde, saa kan den umulig give nogen almindelig Bestemmelse om den ordinære Lovgivningsmagt. Professor Matzen har i »Danske Kongers Haandfæstninger« S. 97 flg. opgivet at se en almindelig Regel om Nødvendigheden af Danehoffets Samtykke til Loves Givelse, i de nævnte Bestemmelser; men han har derimod vedblivende den Anskuelse, at Artiklerne angaa Givelsen af almindelige Love, dog saaledes, at det kun er »en enkelt Øiebliks-Bestemmelse desangaaende«. Grunden til, at Folket ikke vil have (almindelige) Love før »i næste Parlament«, skal være, at man helst vilde være fri for Lovene, der kun ere Opfindelser, med hvilke Kongen plager Folket. Jeg henstiller, om ikke den her givne Forklaring, hvorefter »Øiebliks-Bestemmelsen« alene knyttes til »Øiebliks-Lovgivningen« er mere rimelig end Prof. Matzens Forklaring.

Hvis Bestemmelsen angik den almindelige Lovgivningsmyndighed, vilde det være vanskeligt at forklare, hvordan det kunde fastsættes, at nye Love kun kunde vedtages (med Stormændenes Samtykke) i næste Danehof*). Det er aabenbart mindre naturligt, at den ordinære Lovgivningsmyndighed bindes til kun at udøves

*) I Diplom. af 1290 (Reg. Dan. * 662) forekommer et Lofte fra Kong Eriks Side om at betale en Sum Penge »in parlamento proximo celebrando«.

paa et bestemt Parlament; derimod er det rimeligt at den Lovgivningsmyndighed, der bindes paa denne Maade, maa angaa en ganske speciel Art Love, til hvis Udstedelse der kun er Anledning, enten naar et Kongeskifte sker, eller i alt Fald i den allernærmeste Tid derefter. Denne Slags Love er Haandfæstningerne, og naar »Leges« tydes som angaaende alene Haandfæstningsregler, kommer der god Mening ikke alene i Hf. 1320 § 37, men ogsaa i Hf. 1326 § 46.

Den første Bestemmelse kommer da til at lyde paa, at nye Haandfæstningsregler kun skulle kunne vedtages med Samtykke af hele Riget i det almindelige Parlament, der snarest muligt skal afholdes, i hvilket Parlament det skal være den tilkommende Konge tilladt med Prælaters og Stormænds Raad at forandre, formindske eller formere, forøge eller lette de ovennævnte Artikler, eftersom det synes nyttigt for Kronen og til Rigets Gavn og Ære. Paa denne Maade forstaaet indeholder altsaa Hf. 1320 § 37 en fuldkommen fornuftig og rimelig Regel, hvorved det forbeholdtes i det næste ordinære Parlament eventuelt at foretage Ændringer ved nye Haandfæstningsregler i de nu i al Hast vedtagne Artikler*); men derimod gives der selvfølgelig ingen Regel om Vedtagelsen af andre Love.

At dette er rigtigt, fremgaar om muligt endnu tydeligere af Hf. 1326 § 46. Denne Paragraf har først ordret Reglen fra Hf. 1327: *Item non inueniantur novæ leges o. s. v.* Dernæst et Løfte fra Hertug Valdemar og Grev Gerhard om, at de vilde holde Alt, hvad ovenfor er fremsat, samt alle de Artikler, som Kong Kristoffer lovede, da han valgtes til Konge, og endelig siges det:

Insuper nos Waldemarus rex et G. comes supra-

*) Saaledes affattedes i Aaret 1282 i Hast de foreløbige Artikler i Vordingborg i Marts Maaned og først i Juli Maaned i samme Aar den udførlige og korrigerede, endelige Haandfæstning, se nærmere »Dansk Rigslovgivning«, S. 179 flg.

dicti promittimus bona fide, quod pro promissis omnibus firmiter, ut premittitur, obseruandis in parlamento generali proximo celebrando amplioem faciemus caucionem secundum meliorum regni consilium, prout eis videbitur expedire.

Man har altsaa først taget § 37 ud af Kristoffers Haandfæstning og sat denne ind i Hf. 1326, men dernæst har man for Sikkerheds Skyld til Slutningen taget et fornyet Løfte af Hertug Valdemar om, at han eventuelt skulde indgaa »amplioem caucionem in parlamento generali proximo celebrando«. Denne ordret enslydende Henviſning til det nærmest paafølgende Parlament viser med Tydelighed, at her overhovedet kun er Tale om Ændring i og Tillæg til Haandfæstningsregler, og at »leges« følgerlig her kun betyde Artikler i Haandfæstninger*).

Denne Sprogbrug, hvorefter Artiklerne i Haandfæstningerne kaldes Leges, kjendes ogsaa andet Steds fra. Schlegel**) har saaledes gjort opmærksom paa, at naar det i Hamsforts Kronologi S. R. D. I 299 siges: »A. D. 1320 (in comitiis Vibergi habitis) multæ leges feruntur,« saa er dette en korrekt Angivelse, da Haandfæstningen bestaar af en Række Artikler og hver Artikel, ligesom Sprogbrugen er i Pandekterne, kaldes en Lex. Hamsforts Kronologi bruger følgerlig kun selve Haandfæstningens Sprog i sin Angivelse af Vedtagelsen af Hf. 1320.

At »Leges« saaledes kan betegne en Samling Haandfæstningsartikler, og altsaa ogsaa, hvad vi nu kalde en Haandfæstning, bevises endvidere ved den ogsaa i andre Henseender meget mærkelige Bestemmelse, som

*) Med det her Sagte kan sammenlignes Christopher af Baierns foreløbige Forsikkring af 9. April 1440 (G. A. II 41), hvor han lover . . . oc skule wi oc wele beseyle meth wort . . . jnceyle i förste danehof . . . andre . . . breff, i hwilke som wor handfæstning skal stande o. s. v.

**) Indln. til hans Udg. af Eriks sj. L. S. XIV. Note 25.

vi ovenfor S. 137 berørte, og som findes i Thords Artikler § 53 midt i nogle spredte Haandfæstningsartikler (K. V. L. S. 24).

Item ut leges Woldemari regis, exceptis illis, que in hiis scriptis sunt correcte, obseruentur, item Erii regis bone memorie, que handfæst dicuntur, seruentur; et iste correctiones, si per regem confirmantur, tanquam leges inuiolabiliter obseruentur.

Kong Eriks Haandfæstning (af 1282) kaldes altsaa her Leges Erii.

Men efter at det saaledes er bragt paa det Rene, hvad Meningen er med de to Haandfæstningers Regel om novæ leges, opstaa Spørgsmaalet, hvorledes da de samme Haandfæstningers Regler om Leges Waldemari ere at forstaa. Disse Regler lyde med aldeles uvæsentlige Ændringer ens i Hf. 1320 § 27 og 1326 § 22: Item ut omnino conseruet leges Waldemari regis et siquis in eis inueniatur defectus, per discretos regni suppleatur. Naar man nu erindrer, at Hertug Valdemar i 1326 først i § 22 afgiver dette Løfte med Hensyn til Leges Waldemari og dernæst i § 46 aldeles det selvsamme Løfte med Hensyn til Kong Kristoffers Haandfæstning, idet han dels lover at holde de af ham udgivne Artikler, dels lover eventuelt at supplere dem efter de bedste Mænds Raad, — saa turde det være klart, at Leges Waldemari har samme Karakter som de øvrige i Haandfæstningerne omtalte Leges, nemlig at herved menes en Samling kongegivne Retsregler for hele Riget. Saalænge man urigtig antog, at Hf. 1320 og 1326 havde Regler om Givelsen af almindelige Love, kunde man med et Skin af Ret paastaa, at deres Regler om Leges Waldemari indeholdt Bestemmelser om de gamle Provindslovbøger, men naar det nu er oplyst, at Hff.s Regler om novæ leges udelukkende angaar Haandfæstnings-Artikler, saa er det jo rimeligt, at deres Bestemmelse om de gamle Leges, om Leges Waldemari ogsaa angaar (ældre) Haandfæstningsregler.

Udtrykkeligt omtales Leges Waldemari derefter ikke i Haandfæstninger*) før i Kong Olufs Haandfæstning af 3. Mai 1376 § 17, hvori det hedder:

Item quod omnes leges regis Woldemari legis latoris, bone memorie, prout in suis libris legalibus continentur, nisi alitere per preuilegia et hand-

*) Det er i »Kong Valdmars Lov« S. 14 flg. paavist, at et Aktstykke fra Valdemar Atterdags Tid taler om Stadfæstelse paa »Leges et Libertates domini regis Woldemari et aliorum regum Datie« (Fr. 1 Juli 1354 § 1) og dette er vel sagtens et af de Steder, som Professor Erslev i sin forannævnte Anmeldelse sigter til, naar han paastaar, at ingen præcis Definition af »Valdemars Lov« kan slaa til paa alle de Steder, hvor disse nævnes. Imidlertid er Udtrykket »leges et libertates« f. Ex. brugt om Englands Magna Charta (Stubbs, Sel. Chart. S. 321, Ann. Waverl. p. 290: Post festum Sancti Michaelis convenerunt apud Londoniam sapientes Angliæ et renovaverunt leges et libertates secundum cartam regis Johannis. Paa mangfoldige Steder i engelske Krøniker fra 13de og 14de Aarhundrede vil man finde Forfatningsbestemmelser kaldte leges et libertates, libertates Magnæ Cartæ o. s. v. Paa samme Maade er det her Valdemars Lov og Haandfæstninger, udstedte af de senere Konger, der benævnes leges et libertates. Dette fremgaar jo ogsaa af, at det er »communitas regni Daciæ«, der skal nyde godt af disse leges et libertates.

Kong Valdemar Atterdags Lofte i Hf. 24 Maj 1360 er udforlig omhandlet i K. V. L. S. 15, hvortil henvises. Der bruges her om de ældre Love, som stadfæstes, Udtrykket leges et iura, og naar man lægger Mærke til, at selve Haandfæstningen kaldes »statuta, handfestnyng, iura et libertates«, »handfestnyng et iura«, (Art. 12) og at i Art. 7 Geistligheden faar Lofte om at nyde godt af sine »iuribus et libertatibus prout liberius et melius uti consveverunt ab antiquo«, saa kan der næppe være Tvivl om, at ogsaa det i Hf. Art. 1 indeholdte Lofte til omnes terræ, som nu eller i Fremtiden maatte komme til at høre til Danmarks Rige, er en Stadfæstelse paa Rigslove, der vitterlig betragtedes som Privilegier for Riget (jfr. Privilegium Danorum, brugt om Hf. 1282). At det anfores, at leges et iura staa i de rette gamle Lovbøger, er meget rigtigt, thi Rigsprivilegier og Haandfæstninger skreves regelmæssigt i Lovbøgerne, saaledes som dette ogsaa var Tilfældet med selve Kong Valdemar IV's Haandfæstning, se K. V. L. S. 15, Noten.

festning reperiantur modificate et declarate, iniuolabiliter obseruentur.

I K. V. L. S. 17 er der alt gjort opmærksom paa, at den anførte Passus er tagen af Hf. 1282 § 5, saaledes at alene de ovenfor fremhævede Ord ere indskudte. Men disse indsatte Ord henføre atter bestemt Leges Waldemari til Haandfæstningernes Kreds, thi det forudsættes jo her, at Leges Waldemari kun kunne tænkes ændrede ved Privilegier*) eller Haandfæstning.

Vende vi os nu efter denne Undersøgelse af Haandfæstningerne fra det 14de Aarhundrede atter til Reglen i Hf. 1282 § 5 om Leges Waldemari, som staar i Kong Valdemars Lovbog, saa kan der altsaa efter disse Ord kun ved Valdemars Lov tænkes enten paa Jydske Lov eller paa andre Leges, der mulig efter hin Tids Skik have været skrevne i den jydske Lovbog paa samme Maade som de følgende Hff. stedse skreves i Lovbøgerne. Men imellem disse to Alternativer er Valget ikke tvivlsomt, der kan ikke ved den i Rigslovene givne Stadfæstelse paa ældre Ret alene være tænkt paa Jydske Lov, medmindre da den Langebek-Schlegelske Hypothese om J. L. som en Rigslov atter skulde komme til Hæder og Ære, jfr. K. V. L. S. 4 fig., hvorimod alle Data, baade Indholdet af Hf. 1282 og Reglen i de følgende Hff., bestemt tyde paa, at de Leges, der omtales i Hf. 1282, og som tillægges Valdemar, maa være lignende Leges som de senere Haandfæstninger, saaledes at de kunde tjene som et Grundlag for Hf. 1282 og senere Haandfæstninger.

Hertil kommer nu yderligere, at medens der i 1282, ved senere Kongeskifter, eller naar der iøvrigt fandtes Anledning til at tage Løfter af Kongerne om Overholdelse af bestemte Forsikringer, ikke var stor Anledning til af dem at kræve et udtrykkeligt Løfte om Overholdelse af Provindslove, saa er der en meget gyldig Grund til, samtidig med at nye Forsikringer af-

*) Det erindres, at Hf. 1282 kaldes privilegium Danorum.

kræves en Konge, at lade ham stadfæste og give Løfte om Overholdelse af de gamle Kongelove eller Haandfæstningsartikler. Sagen er nemlig, at medens Provindslovbøgerne indeholdt Lovbestemmelser, der, aldeles uafhængigt af de vexlende Konger, vare bestemte til fortsat Gyldighed som Landets Lov, saa er en Haandfæstning udstedt af en Konge, kun en temporær Lov, der alene er gjældende for den Konge, som har indgaaet samme*). Dette fremhævedes meget rigtigt af J. E. Larsen**) Skr. I, S. 113: »Haandfæstningerne vare kun temporære Love, alene gjældende for den Konge, der havde indgaaet samme; de indeholdt derfor ogsaa ofte Bestemmelser om ganske forbigaaende og specielle Forhold . . . Ved disse dannedes dog en staaende offentlig Ret, idet de vigtigste Bestemmelser gik over fra den ene til den anden med fornødne Forandringer, Uddannelser og Tillæg.«

Derfor maatte man i 1282, da ny Kongelov skulde vedtages, tage et Løfte af Kong Erik om Overholdelse af den gamle Kongelov, Valdemars Lov, aldeles paa samme Maade som man i 1326 afkrævede Hertug Val-

*) Schröder: Deutsche Rechtsgeschichte S. 223. De tyske Rigslove have territorial Gyldighed, saa vidt Kongens Magt rækker, men ikke Gyldighed udover hans Regjering. Derfor fordrede man Stadfæstelse af de skiftende Konger. At Forholdene i England ganske er af samme Art, er paavist ovenfor. — Professor Matzen, som i sit ofte anførte Skrift streifer dette Spørgmaal S. 27—28, siger vel, at Kong Valdemars Love ikke bortfaldt derved, at Haandfæstningerne ikke længere forpligtede Kongerne, og dette er naturligvis rigtigt, naar man med Prof. M. forstaa Valdemars Lov som gjældende om Provindslove; men skulde det dog ikke være noget paaafaldende at forlange Kongernes Løfte om Overholdelse af Love, der aldeles ikke i Gyldighed vare afhængige af et saadant Løfte, og er det ikke rimeligere i Løftet om at holde Valdemars Lov, at se et Løfte om at holde en Lov, som vel var bindende i sin Tid for Valdemar, men ikke for hans Efterfølgere, medmindre de herom afgave et særligt Løfte.

**) Jfr. ligeledes Matzen, Danske Kongers Hf. S. 86 flg.

demar, dels et Løfte om at holde Kong Valdemars Lov, dels om at holde Kong Kristoffers Haandfæstning, med andre Ord at holde »den staaende offentlige Ret« — for at bruge J. E. Larsens Udtryk —, selvfølgelig for saa vidt denne ikke ændres ved den nyere Kongelov, en Betingelse, der for Sikkerheds Skyld ogsaa udtrykkelig fremsattes i Hf. 1376 § 17, som citeredes ovenfor.

Ved hvad ovenfor er fremsat, er det gjort sandsynligt, at der maa have existeret en af Kong Valdemar II given Kongelov, der har indeholdt et lignende Lovstof som det, der indsættes i Hf. 1282 og i de følgende Haandfæstninger, og som derfor er bleven betragtet som Grundlaget for de senere Haandfæstninger indtil Kong Olufs Haandfæstning, især i Forening med Hf. 1282 (Leges Waldemari et Erici). Hvad dette er for en Lov, og at vi endnu have denne bevaret, derom har jeg udførlig udtalt mig i »Kong Valdemars Lov«, hvor det formentlig med gode Grunde er godtgjort, at den Lov, som man har henført til Kong Abel, er »Kong Valdemars Lov«. At virkelig denne Lov er fra Kong Valdemars Tid, maa der vistnok kunne blive Enighed om, thi alene Lovens § 9, der lyder saaledes: *Detur et conservetur liber legalis et qui contra ipsum fecerit a domino rege puniatur*, knytter Loven i den Grad til Jydske Lovs Udstedelse paa Danehoffet i Vordingborg i Aaret 1241, at det synes umuligt at benægte, at den Mand, der udtaler, at Lovbogen skal gives og overholdes, er den samme, som gav Lovbogen, nemlig Kong Valdemar; men desforuden er der paavist en Mængde Punkter, hvor Lovens Indhold stemmer med Situationen, da J. L. blev given.

Professor Kr. Erslev synes at være enig i, at vi her virkelig have en Lov fra Valdemars Tid, og at det kun er »meget tarvelige Grunde«, der ere anført for at

hentøre Loven til Kong Abel; men derimod nærer han store Betænkkeligheder ved, at denne Valdemars Lov skulde være den, der stadfæstes i senere Haandfæstninger. Han udtaler sig saaledes:

»Det holder haardt at tro, at denne Valdemars Lov, der anføres i de senere Haandfæstninger som det, det især gjælder om at bevare, som Hovedgrundlaget for hele Rigets Forfatning, at det kun skal være den saakaldte Abelske Forordning; dertil er dennes Indhold dog for begrændset og specielt.«

Denne Udtalelse repræsenterer sikkert en Indvending, som kan tænkes at fremkomme fra mange Sider, men overfor denne vil jeg nu først paaberaabe mig — Prof. Kr. Erslev selv. I sin Anmeldelse siger han nemlig længere fremme, at det Bedste i min Bog er Paavisningen af, »hvor meget der kan læres om Danmarks gamle Statsforfatning af disse korte Artikler«, han fremhæver, at jeg har paavist »hvordan denne Forordning dels udtrykkelig taler om Kongedømmets Indgriben paa mange Punkter, dels netop ved at begrændse Kongens eller hans Embedsmænds Myndighed, klart viser, hvor udstrakt deres Omraade i Praxis var«. Allerede heri ligger der jo nemlig en uforbeholden Tilstaaelse om, at Forordningen handler om Kongedømmets Indgriben og dets Begrændsning overfor Undersaatterne; men dette er jo netop Hovedindholdet af samtlige efterfølgende Haandfæstninger. Der har da heller aldrig tidligere været Uenighed om, at »Kong Abels Forordning« dannede den ældre Kilde til f. Ex. de vigtigste Bestemmelser i Hf. 1282, Reglerne om Kongernes Breve, og i K. V. L. S. 8 fig. er paavist den nøie Sammenhæng, der i det Hele er mellem Valdemars Lov og Hf. 1282.

Hvis altsaa Professor Erslev indrømmer, at Loven er fra Kong Valdemars Tid, kan han næppe nægte, at da den vitterlig er Kilden til Hf. 1282, altsaa Grundlaget for denne og de efterfølgende Haandfæstninger, Grundlaget for den »staaende offentlige Ret« i hin Tid,

— saa vilde det falde naturligt, om man i Hf. 1282 mødte en Stadfæstelse af dette Grundlag og i de senere Haandfæstninger atter en saadan Stadfæstelse af den gamle Lov, nu ledsaget af Bekræftelse paa yngre Haandfæstningsregler, hvis Antal stadig voxede, indtil denne Retsudvikling standser med Hf. 1376, efter hvilken der indtræder et Brud med den nedarvede offentlige Ret.

At Indholdet af Valdemars Lov skulde være for kortfattet og ubetydeligt til at danne Grundlaget for Danmarks offentlige Ret i Middelalderen, kan man kun paastaa, naar en af Nutidens Forfatningslove anlægges som Maalestok, men paa ingen Maade, naar Sammenligning sker med Middelalderens Forfatningslove her og i Udlandet.

Hvad Danmark angaar, er en Sammenligning med Haandfæstningen af 1282 afgjørende, fordi denne vitterlig — sammen med Valdemars Lov — er Gjenstand for Stadfæstelse af de senere Konger.

Hvad da først angaar Omfanget, saa indeholder Valdemars Lov i Geheimearchivets Udgave 51 Linier og Hf. 1282, — naar Indledning og Epilog fraregnes —, nøiagtig ligeledes 51 Linier, saa for dem, der maale Loves Vigtighed med Tommestok, bliver Valdemars Lov lige saa vigtig som Hf. 1282. Det er sandt nok, at Artiklerne i Valdemars Lov ere korte, men dette gjælder fuldt saa vel om Hf. 1282; det er ogsaa rigtigt, at de enkelte Paragrafer i Valdemars Lov ikke ere anførte i den bedst mulige Orden, men for det Første er Ordenen i Hf. 1282 heller ingenlunde mønsterværdig og dernæst maa der lægges Mærke til, at der er den Forskjel mellem de to Love, at Valdemars Lov er vedtaget paa et Danehof, aabenbart paa den i hine Tider almindelige Maade, nemlig at Konge og Danehof Dag for Dag forhandlede og vedtog enkelte Artikler, der saa optegnedes efterhaanden som de vedtoges, for ved Danehoffets Slutning at publiceres under et, ganske som

man endnu i England paa middelalderlig Vis betragter alle Love, vedtagne i eet Parlament, som Kapitler i een stor Lov fra det og det Aar af vedkommende Regents Tid. Hf. 1282 er derimod et »aabent Brev«, udstedt af Kongen, hvor Redaktionen selvfølgelig kan blive omhyggeligere.

Endelig vilde det være uberettiget at kalde Indholdet af Valdemars Lov for mere specielt end Indholdet af Hf. 1282. Som paavist, baade ovenfor og i K. V. L., er Indholdet for en stor Del identisk, for saa vidt som de to Love angaa de samme Institutioner. Hvis der lægges Vægt paa, hvad man nu kalder konstitutionelle Garantier, som et Kjendemerke paa en sand Forfatningslov, da maa det siges, at Valdemars Lov omtrent har lige saa meget af denne Art som Hf. 1282, uagtet de forskellige Forhold, hvorunder de ere udstedte. Hf. har Reglen om aarligt Danehof, om at Ingen maa fængsles uden i bestemte Tilfælde, og om at Straffen ikke maa være hoiere end i Loven fastsat; men Valdemars Lov har paa den anden Side den meget vigtige Regel i § 8 om Garantier mod Embedsmændenes Overgreb, de betydningsfulde Regler i § 15 om Betingelsen for at fordræ Ægt og i § 16 om Skattepaalæg og Krav af Arbejdspræstationer. At Valdemars Lovs Regler kunne være de almindeligste og Hf. 1282's tilsvarende de mere specielle, oplyses f. Ex. ved at sammenligne V. L. § 15 og Hf. 1282 § 5, thi medens V. L. indeholder en ganske almindelig Regel om, hvornaar og under hvilke Betingelser »Redskud« skal gives, indeholder Hf. 1282 § 5 kun en delvis Gjentakelse af Reglen i V. L. tilligemed en tilføjet, ganske speciel Regel om den, der ikke leverer Redskud til rette Tid. Medens Vald. Lov § 16 har et i almindelige Ord holdt Forbud mod at tvinge Folk til at arbejde paa Befæstninger for Kongen eller hans Riddere, indeholder Hf. § 7 kun Forbud mod, at Kongen uden Nødvendighed fordrer den Slags Arbejder, — selvfølgelig fordi Hf. kun er en eensidig For-

pligtelse fra Kongens Side — hvorhos Hf. specificerer Arbeidet mere end Vald. Lov.

Kong Valdemars Lov kan endelig meget vel taale en Sammenligning med det til denne svarende Lovstof, som man i andre Lande paa denne Tid havde frembragt. I Frankrig er det saaledes ikke muligt at finde nogen Lov, der træffer saa omfattende Foranstaltninger til at beskytte Undersaatterne i deres Ret som Tilfældet er i Valdemars Lov. Man har roest Kong Ludvig IX for hans Udstedelse af de første Embedsanordninger af 1254 og 1256, men i Virkeligheden indeholdes der i disse ikke mere eller andet end Reglen i V. L. § 8*). Heller ikke Tydskland kan opvise nogen samlet Forfatningslov fra denne Tid af samme Betydning som Valdemars Lov. Naar man sammenstiller Kong Frederik II's Privilegium for de geistlige Fyrster af 1222 og hans Privilegium for de verdslige Fyrster af 1232 (Pertz: Mon. Germ. Legg. II. 236. 291), samt endelig samme Regents saakaldte Landfried af 1235 (Pertz: I.egg. II 313) faar man et Lovstof, der i mange Henseender har megen Lighed med Indholdet af Valdemars Lov, og som ganske vist i Omfang er større end denne Lov, — en naturlig Følge, blandt Andet af, at Lovstoffet er spredt i 3 forskellige Love, i hvilke der forekommer Gjentagelser, — men som tildels ikke er udførligere redigeret**) og ikke indeholder flere egentlige Forfatningsbestemmelser end Valdemars Lov. Hvad endelig angaar England, da er det naturligt sandt, at Valdemars Lov i Omfang og

*) Overensstemmelsen er iøvrigt paafaldende. Det hedder i Kong Ludvigs Ordonnans: *Caveant tamen Judices et Ballivi, ne minis vel terroribus vel machinationibus callidis clam vel palam aliquem ad emendam offerendam inducant vel sine causa rationabili accusent.*

***) De, der klage over Kortheden af Artiklerne i Valdemars Lov, ville ved f. Ex. at efterse Keiser Frederik II's Const. in favorem principum af Aar 1232 se, at denne gennemgaaende har ligesaa korte Artikler.

i Henseende til udførlig Redaktion ikke kan maale sig med det Magna Charta, som Kong Johan i Aaret 1215 havde maattet udstede, og som bestaar af 63 Artikler, men selvfølgelig kan der heller ikke være Tale om, at sammenligne en Forfatningslov, udstedt af den mægtige danske Konge af egen frie Villie, med den Lov, som Englands Baroner tvang Kong Johan til at udstede. Skulde en Sammenligning med Magna Charta ske, maatte Valdemars Lov og Hf. 1282 forenes, hvorved vi vilde komme til et Lovstof, som i Vigtighed, om end ikke i Ordrigdom, vel kunde staa ved Siden af Magna Charta. Som en Følge af, at Udviklingen i Danmark er bag efter Udviklingen i England, maa Valdemars Lov derimod sammenlignes med de før Magna Charta udstedte Frihedsbreve. Sker dette, finde vi intet Charte af større Betydning end Valdemars Lov. Kongerne Henrik II og Stephan udstedte kun ganske korte Erklæringer om at holde Forgjængernes Love og Kong Henrik I's Charte af 1101 (Stubbs, Sel. Ch. S. 100) er i alt Fald hverken større i Omfang eller i Henseende til sit Indhold vigtigere end Valdemars Lov og dog krævedes der Stadfæstelse paa dette gennem lange Tider ligesom paa Valdemars Lov. *) —

*) Sammenligninger med Forfatningsforhold og Love i Lande, der ligge fjærnt fra Danmark og hvis Forhold ere forskjellige fra danske Forhold, kunne selvfølgelig i Reglen ikke give noget Udbytte og ere derfor undgaaede i denne Fremstilling; undtagelsesvis skal Opmærksomheden dog henledes paa, at Kong Andreas af Ungarns berømte gyldne Bulle af Aar 1282, der danner Grundlaget for Ungarns Forfatning i Middelalderen, baade i Indholdets Karakter og Omfang minder om Kong Valdemars Lov.

II.

Har den „Abel Kristofferske Forordning“
været en gjældende Lov?

Medens saaledes Professor Erslev reiste Indvendinger mod Theorien om »Valdemars Lov«, hentede fra Lovens Indhold, har Professor Matzen i sit ofte anførte Værk »Danske Kongers Haandfæstninger« søgt at bevise, at al Tale om Valdemars Lov er uberettiget, fordi »den Abel Kristofferske Forordning« aldrig er bleven til en gyldig vedtagen Lov.

Forfatteren udtaler i sit Skrift (S. V og VI), at »den Abel Kristofferske Forordning« (∴ den Forordning, der er trykt i Geheimearchivets Aarsberetning V, S. 9, og som af mig kaldes Valdemar II's Fr. 1241, og den Recension af Forordningen, der findes trykt i Geheimearchivets Aarsberetning V, S. 12), kun er »et Udkast i en Flerhed af Bearbejdelser«, thi naar en Samling Retsforskrifter foreligger i en Flerhed af Affattelser, der netop paa et kritisk Punkt vise en Uoverensstemmelse, saa foreligger Samlingen ikke i en Skikkelse, der nøder til at anse den som en gjældende Lov istedetfor et blot Udkast i en Flerhed af Bearbejdelser. Det kritiske Punkt, hvor der mellem »Abels Forordning« og »Kristoffers Forordning« skal være en for Lovens Gyldighed skjæbnesvanger Adskillelse, er i Henseende til Reglen om Majestætsforbrydelse, thi medens nemlig § 10 i »Abels Fr.« har den Bestemmelse om Majestætsforbrydelse:

Item si quis convincitur de crimine lese maiestatis,
amittat capitalem porcionem tam in mobilibus quam
in immobilibus et decolletur,

saa indeholder »Kristoffers Fr.« ingen tilsvarende Bestemmelse. Professor Matzen anser denne Omstændighed for saa betydningsfuld, at han som sagt mener, at

vi her overhovedet kun have Udkast til paatænkte Love. Det kan nemlig tænkes — hedder det S. 34 — at Danehoffet ikke har villet gaa ind paa dem (o: Reglen om Majestætsforbrydelse som den lyder i »Abels« Fr.), i ethvert Fald ikke uden Tilføielse af processuelle Regler, der sikkede en retfærdig Afgjørelse... »Men der savnes enhver Hjemmel for, at det første Udkast (o: Abels Fr.), som efter sit hele Indhold maa antages at være forfattet af en Geistlig, skulde være bleven til Lov.«

Prof. Matzen har desforuden endnu en Indvending mod i de Abel Kristofferske Forordninger at se virkelige Love, thi hvis man antog, at disse Bestemmelser havde været Lov før Haandfæstningen af 29de Juli 1282 udkom, saa vilde denne Haandfæstning paa adskillige Punkter betegne et Tilbageskridt, hvilket dog neppe stemmer med den naturlige Tingenes Udvikling« (S. 33).

Prof. Matzens sidstnævnte Indvending kan selvfølgelig ikke gjendrives uden en detailleret Gjennemgang af og Sammenligning mellem Abels Fr. og Hf. 1282 og en saadan kan ikke faa Plads her, men maa henvises til en Fortsættelse af »Dansk Rigslovgivning«, der jo netop vil komme til at omhandle de Bestemmelser i Hf. 1282, som der her er Tale om. Her skal derfor blot foreløbig bemærkes, at de Sammenligninger mellem Forordningens og Haandfæstningens Regler, som Prof. Matzen har foretaget, og de Bemærkninger om enkelte Retsreglers historiske Udvikling, som findes i hans Skrift S. 33 fig., vistnok ved nærmere Undersøgelse ville vise sig ikke at kunne føre til de Resultater, som Forfatteren har fastslaaet. Blandt Andet er det overset, at medens Valdemars Lov er en Overenskomst mellem Konge og Folk, indeholdende Forpligtelser for begge Parter, er Hf. 1282 en ensidig Forpligtelse fra Kongens Side. I ethvert Fald er det jo klart, at noget egentlig Bevis for, at de Abel-Kristofferske Retsbestemmelser aldrig have været Love, ikke kan findes i disse Bemærkninger.

Derimod skal der her fremsættes nogle Bemærk-

ninger til Prof. Matzens Hovedanke imod at se Love i de Abel-Kristofferske Bestemmelser, nemlig at Recensionerne af Loven i et Hovedpunkt ere uoverensstemmende.

Under Henvisning til de Bemærkninger om de tre forskjellige foreliggende Recensioner, af hvad jeg mener er Kong Valdemar II's Fr. af 1241, der findes i mit Skrift »Kong Valdemars Lov«, S. 59 flg., skal jeg her indskrænke mig til at minde om Følgende:

Forordningen er kommen til os i tre Udgaver, nemlig to latinske (den i G. A. V, S. 9 og den sammesteds S. 12 trykte) og en dansk (trykt sammesteds S. 11). Af disse Bearbejdelser eller Udgaver findes den første trykte latinske Udgave, den man hidtil har kaldt Abels Forordning, i Hskr. Ny kgl. Samling Nr. 1311, det saakaldte Hielmstierneske Hskr., som er skreven i Aaret 1416. Haandskriftet begynder med J. L., fortsættes med Hf. 1282, med den Helsingborgske Fr. af 1283, med Fr. for Jylland af 1284 og slutter med den heromhandlede Fr. der altsaa sættes jævnsides med lutter Love, som i sin Tid havde været gjældende i deres fulde Omfang, og som endnu i 1416 delvis vare gjældende. Samme Udgave af Forordningen findes — dog med nogle tilføjede Noter — i en Samling af Retsbestemmelser, som udgjøre Forarbejder og Samlinger til Biskop Knud Mikkelsens Udgave af J. L. og tilhørende Love af 1488, Arn. Magn. Hskr. Nr. 12, 8vo, fra Slutningen af det 15de Aarhundrede.

Den danske Recension findes, skreven i eet med J. L. og med samme Haand som Loven, i det Stockholmske Hskr. C. 41. Denne Recension indeholder en meget nøiagtig Oversættelse af den latinske Text og følger denne Artikkel for Artikkel nøiagtig i samme Orden. De eneste Afbigselser, der findes, bestaa i, at to af den latinske Texts Artikler ere udeladte, nemlig:

§ 7: Detur et conservetur liber legalis, et qui contra ipsum fecerit, a domino rege puniatur.

og § 14: Item dominus rex preuideat regnum in posterum.

Hvorfor disse Paragrafer ere udeladte, behøver man ikke at være i Tvivl om, thi disse to Paragrafer ere de eneste af samtlige Fr.'s Regler, der ere Overgangsbestemmelser, alene passende til Situationen i 1241, men ikke til Eftertiden, se K. V. L., S. 67 flg. Naar Valdemars Lov af 1241 nedskreves efter Aaret 1282, da den var bleven stadfæstet, saa udelode Skriverne undertiden ganske naturlig af Loven det, der kun passede til Situationen i 1241^{*)}. En Skriver, der selv havde noget Judicium, vilde, efter 1282 eller i det Hele efter J. L.'s Givelse, ikke let kunne faa sig til at skrive en Bestemmelse, der gaar ud paa, at J. L. skal gives, eller en Regel om, at den Konge for Fremtiden skal regjere. De Skrivere derimod, som alene vare Afskrivere, fulgte som sædvanlig Forlægget og skrev Forordningen som den oprindelig lød, endog f. Ex. i Aaret 1416.

Resultatet af vor Undersøgelse er saaledes foreløbig, at vi have funden Fr. 1241 bevaret i to Lovhaandskrifter^{**)}, indeholdende gjældende Love og bestemte til praktisk Brug. Der er mellem de to Recensioner alene en Forskjel, som er overmaade forklarlig og i ethvert Fald paa ingen Maade større end den Afvigelse, der ofte findes imellem forskellige Udgaver af gamle Love, som ere bevarede indtil Nutiden.

Tilbage have vi Udgaver af Loven, der ikke findes i noget til praktisk Brug bestemt Lovhaandskrift, men derimod i et Værk, som indeholder Samlinger og Forarbejder til et saadant Hskr., nemlig det ovennævnte Arn. Magn. Hskr. 12, 8vo. Loven findes her i to Udgaver. Den ene indeholder den samme Text som

*) Eller rettede det. I Arn. Magn. Hskr. 12, 8vo, gjengives første Sætning i § 7 saaledes: Conseruatur legalis liber.

**) Samt desforuden i en privat Samling af forskellige Lovstykker, A. M. Hskr. 12, 8vo, hvorefter nærmere nedenfor.

:Kong Abels Forordning«, men der foies paa nogle enkelte Steder, i Marginen eller mellem Linierne, Tillæg til Loven, som ikke findes i dennes Udgave i det Hielmstierneske Hskr. Den anden Udgave af Fr. 1241, som findes i Hskr. Nr. 12, afviger i flere Henseender fra den Skikkelse, Forordningen har i den første latinske og i den danske Udgave. Som det skal vise sig, er her imidlertid ikke Tale om en ny Lov, men derimod foreligger der tydelig nok et Forsøg, som en Privatmand har foretaget, paa at levere en efter senere Tiders Tarv rettet Udgave af Loven, forsynet med oplysende Noter (Glosser). Bearbejderen har været virksom i følgende Retninger:

1) Han har søgt at fremme bedre Orden og Anskuelighed i Lovstoffet. I denne Hensigt har han for det Første foretaget en Omordning af Lovstoffet, saaledes at han først sætter Artiklerne 9, 11, 12, 13, 15, 16 af den første latinske Udgave (Art. 10 og 14 udelades, se nedenfor), dernæst sættes Artiklerne 1, 6, 2, 3, 4, 5 og endelig Artiklerne 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 8. Hans Hensigt med denne gruppevise Omflytning har aabenbart været, at den Gruppe Artikler, der omfattede Vederlaget og Kongebrevene (altsaa særlig Kongens Forhold), burde sættes i Spidsen, dernæst en Række Artikler af blandet Indhold, vedrørende hovedsagelig Statsstyrelsen, og endelig de Artikler, der indeholde Straffebestemmelser. At indenfor Grupperne Artikkel 6 er flyttet fremad og omvendt Artikkel 8 sat ind mellem Straffebestemmelserne, hvor den slet ikke hører hjemme, hidrører formodentlig fra Uagtsomhed. Art. 8 er aabenbart bleven glemt af Bearbejderen og derfor indsat til Slutningen. Endvidere har Bearbejderen for Overskuelighedens Skyld tilsat Overskrifter foran de enkelte Artikler.

2) Bearbejderen har udeladt to Artikler, som findes i den første latinske Udgave, nemlig Art. 7 og 14, de samme to Artikler, som udelodes i den danske Udgave. Aarsagen til denne Udeladelse er ovenfor paavist. I

nærværende Bearbejdelse er imidlertid desforuden udeladt Art. 10 i den første latinske Udgave, som angaar Straffen for Majestætsforbrydelse. Aarsagen hertil undersøges nedenfor.

3) Bearbejderen har endvidere forsynet sin Udgave af Loven med en Del Tillæg og disse ere atter af to Slags, nemlig dels blotte Indskud i Texten, som denne oprindelig forelaa, af enkelte Ord eller oplysende Sætninger, dels nye Retssætninger. I Udgaven, som denne foreligger i Biskop Knuds Samling, fremtræde den første Slags Tillæg ikke som det, de oprindelig have været, Marginal-Noter; men at de oprindelig have været anbragte paa denne Maade, er ikke tvivlsomt, naar man ser, at de den Dag idag kunne mekanisk tages ud af Texten, saaledes at denne derefter bliver den gamle oprindelige. At dette kan ske, viser et Blik paa Udgaven i G. A., hvor samtlige Indskud ere trykte med Løbeskrift, samt en Betragtning af den anden Udgave af Loven, som findes i Biskop Knuds Samling, hvor enkelte af Tillæggene findes anbragte som Marginalnoter. Den aldeles overveiende Del af Tillæggene til Lovens oprindelige Text er ikke Andet end en Privatmands oplysende Noter, som han til Lovens Forklaring har tilføiet i Randen af sit Haandskrift af Lovens oprindelige Text, og som senere Skrivere have taget op i Texten. Jeg har oplyst dette f. Ex. med Hensyn til § 11 (K. V. L. S. 260 flg.) og § 4 (sammesteds S. 167 flg.). Det er ogsaa indlysende, at f. Ex. Tilføielserne til §§ 9, 10, 12, 13 udelukkende ere oplysende og supplerende Bemærkninger om den gjældende Ret, som en Lovkyndig har tilføiet, ikke Ændringer indsatte i et Lovforslag eller en Lov.

Derimod findes indskudt i Loven et Par større Tillæg, nemlig til §§ 1 og 2, men da disse Tillæg udførlig ere omhandlede i K. V. L., S. 260 flg. og S. 267 flg. kan jeg henholde mig til, hvad der er fremført. Om disse Bevisregler, der her indskudsvis føies til Lovens op-

rindelige Text af Bearbejderen, have været gjældende Ret, kan ikke oplyses, men det er vist, at Reglerne ikke repræsenterer Love eller Lovforslag, sammenarbejdede til en Lov eller et Lovforslag med Forordningens oprindelige latinske Text. Som det nemlig er oplyst i K. V. L. S. 261, er der i § 11 indskudt et nyt Tilfælde af en anden Forbrydelse, som slet ikke passer i den oprindelige Paragraf, og som umulig kunde paa denne Maade sættes ind i en Lov eller et Lovforslag, det er derimod aabenbart en Note, som af den senere Skriver er føjet ind i Texten paa et urigtigt Sted.

Fremdeles findes sidst i denne Recension en helt ny Retssætning: De *procuracione ecclesiarum*, som Bearbejderen rimeligvis, ligesom sine andre Noter, oprindelig har tilføjet i Marginen, men som en senere Skriver har optaget i Texten.

Resultatet af vor Undersøgelse er saaledes, at Valdemar II's Fr. 1241 foreligger i en fast og bestemt Text i to Lovhaandskrifter, bestemte til praktisk Brug, jævnsides med andre gjældende Love, saaledes dog, at den danske Text, som aabenbart er den yngste, har udeladt 2 Artikler, der alene passede til Situationen i 1241. I et Haandskrift, der ikke er noget til praktisk Brug bestemt Lovhaandskrift, men en Materialesamling, findes den oprindelige Lovtext udvidet med en Del Noter og Tilføielser, som aabenbart hidrøre fra en Privatmand*), men dog desforuden tillige den oprindelige Lovtext.

Jeg formener herefter, at man er nødt til at antage, at den Lov, som jeg kalder Valdemar II's Fr. 1241, har været en gjældende Lov, thi den findes i Lovhaandskrifter, bestemte til praktisk Brug, jævnsides med virkelige gjældende Love, og der lader sig ikke anføre noget

*) Bearbejderen har villet tilveiebringe et lignende Værk som de i foregaaende Afhandling nævnte engelske Retssamlinger, der gaa under Navnene *Leges Canuti*, *Edwardi* og *Henrici*, altsaa en Bearbejdelse af de rette gamle *Leges Waldemari*, forsynet med Oplysninger, Noter og Indskud af nyere Ret.

Bevis for, at Loven ikke har været gjældende i den Skikkelse, den har i Lovhaandskrifterne.

Professor Matzen har vel, som ovenfor anført, ment, at det ikke gik an her at argumentere fra, at den Abel-Kristofferske Retssamling fandtes i Lovhaandskrifter jævnsides med gjældende Love, fordi nemlig Udgaverne af denne Retssamling paa et væsentlig Punkt vare uoverensstemmende, men hertil er først at svare, at den Udgave, hvori Bestemmelsen om Majestætsforbrydelse mangler, ikke findes i et Lovhaandskrift, men i en Materialesamling, og dernæst har Prof. Matzen aabenbart i det Hele lagt for megen Vægt paa denne Afvigelse.

Hvis nemlig den Omstændighed, at en Retsbestemelses Text er bevaret os i afvigende Skikkelse, skulde kunne godtgjøre, at denne Retsbestemmelse aldrig er kommen udover Forslagets Stadium, saa kunde man med Lethed bevise, at overhovedet næsten ingen af de os fra Middelalderen bevarede Retsbestemmelser har havt virkelig Gyldighed, undtagen de ganske enkelte, der ere bevarede i Original, og de, der kun ere bevarede i eet Exemplar. For at vise, hvad jeg mener, skal jeg tage Forordningerne af 1284. Deres Text udviser som bekjendt i de forskjellige Redaktioner en broget Mangfoldighed*). Af den sjællandske Udgave haves Exemplarer, som mangle Artiklerne 5 og 6, 8—10 og 15—16, foran Art. 15 indskyder et Exemplar en ny Retsregel og i et andet Exemplar mangle Artt. 14 og 15.

Den jydsk Udgave er ikke overleveret os nøiagtigere. Art. 2 udelades i et Exemplar, et andet Exemplar omredigerer Art. 8, et tredje udelader Art. 9—14, og endelig findes endog en hel Omredaktion af Loven i 9 Artikler.

Naar det nu forholder sig saaledes med Retsbestemmelser, som vi med Sikkerhed vide have været gjældende Love, hvad Vægt kan der saa lægges paa, at en en-

*) G. A. V, S. 20 flg. med Noter.

kelt Redaktion af Fr. 1241 udelader en Artikel, der findes i den oprindelige Text, naar denne Redaktion ovenikjøbet kun findes i en Materialesamling? Denne Omstændighed kan umulig reducere Retsbestemmelsen til kun at indeholde Forslag. Men hertil kommer, at det vistnok er klart, at denne Udeladelse kun kan tilskrives en Uagtsomhed af en Afskriver.

I § 2 af den Bearbejdelse af Fr. 1241's Text, som man har henført til Kong Kristoffers Tid, er der i den oprindelige Text (»Kong Abels Fr.« § 11) indskudt følgende Sætning:

»si autem accusatus ad regem reus inueniatur, satisfaciatur secundum quantitatem culpe dummodo non sit de crimine lese majestatis culpabilis.

Denne Tilføielse, der i Oversættelse lyder saaledes: men hvis den, der er anklaget for Kongen, findes skyldig, skal han bøde efter Brødens Størrelse, medmindre han er skyldig i Majestætsforbrydelse,

forudsætter jo bestemt, at naar Nogen er skyldig i Majestætsforbrydelse, er dette Ubodemaal. Forordningen — eller rettere Bearbejderen — forudsætter med andre Ord, at Bestemmelsen om Majestætsforbrydelses Straf, saaledes som denne findes i den oprindelige Texts § 10, vedblivende er gjældende, og der kan da ikke lægges Vægt paa, at Bearbejderen eller en senere Afskriver har glemt at optage § 10 i sin Bearbejdelse, thi det er som sagt aabenbart kun en Forglemmelse, der er Aarsag til Udeladelsen. Skylden for Udeladelsen af denne § paa-hviler vistnok snarest en senere Afskriver, og det kan maaske forklares, hvorledes det er gaaet til.

Som alt bemærket i K. V. L. S. 261, er den ovennævnte Sætning, der er indføiet i Bearbejdelsens § 2, overmaade uheldig og vedkommer aldeles ikke det, der ellers tales om i denne §. Efterat der i denne først er givet en Regel for det Tilfælde, at den, der anklager en Anden for Kongen, bevislig er skyldig i løgnagtig Anklage, ender den i sin oprindelige Affattelse med at træffe

Bestemmelse for det Tilfælde, at den for falsk Anklage Tiltalte nægter (og kan nægte, fordi der ikke er Vidner imod ham), at Anklagens Urigtighed har været ham bekendt. Imellem disse to Tilfælde er det, at Bearbejdelsen af Fr. 1241 indskyder den ovennævnte Sætning, der handler om en ganske anden Gjenstand. Paragrafen angaar i sin oprindelige Skikkelse alene Straffen for falsk Anklage og Procesmaaden i Sager af denne Beskaffenhed, og at indskyde midt i denne Paragraf en Bemærkning om, at naar Nogen anklages for Kongen — i al Almindelighed altsaa — skal han straffes efter Brødens Størrelse, er selvfølgelig uden Mening, alene af den Grund, at Straffen for den Forbrydelse, Paragrafen i sin oprindelige Skikkelse omhandler, lige foran er fastsat til 3 × 40 Mk. og følgelig aldeles ikke kan ansættes efter Brødens Størrelse, hvis der ellers overhovedet var nogen Mening i dette Udtryk i denne Sammenhæng.

Men Skylden for den meningsløse Skikkelse, hvori Bearbejdelsen af Fr. 1241 nu foreligger paa dette Punkt, paahviler neppe Bearbejderen, men snarere en Afskriver af Bearbejdelsen, det er nemlig aabenbart en Saadan, der har anbragt den ovenfor citerede Sætning paa en urigtig Plads i Texten. Oprindelig har Bearbejderen Noter jo, som ovenfor oplyst, været skrevne i Marginen til den oprindelige Text og først senere have Afskriveren taget Noterne ind i selve Texten. Af en Feiltagelse satte nu en Afskriver den ovennævnte Notits om Straf for dem, der anklages for Kongen, naar Anklagen dog ikke angaar Majestætsforbrydelse, midt ind i den oprindelige Texts § 11, hvor denne Bemærkning Intet har at gjøre, medens han helt udelod den Paragraf, hvortil hin Note skulde være føiet, nemlig § 10 i den oprindelige Text. I Bearbejdelsen har denne vistnok lydt saaledes:

Item si quis convincitur de crimine lese maiestatis,
amittat capitalem porcionem tam in mobilibus quam
in immobilibus et decolletur, si autem accusatus ad

regem reus inueniatur, satisfaciat secundum quantitatem culpe, dummodo non sit de crimine lese maiestatis culpabilis.

Paa denne Maade er der Mening i Tilføielsen, thi ved Siden af den gamle, nedarvede Straf for Majestætsforbrydelse er det, f. Ex. efter Vedtagelsen af Fr. 9de Octbr. 1276, passende at nævne Straf efter Brodens Størrelse for forskellige Krænkelser af Kongen, som dog ikke kunde kaldes Majestætsforbrydelse i egentlig Forstand, se det nævnte Lovbuds §§ 2, 3 og 4 og mit Skrift »Dansk Rigslovgivning«, S. 161 flg., jfr. S. 175.

Professor Matzens Hypothese om Grunden til, at Reglen for Majestætsforbrydelse skulde være udeladt, nemlig at Danehoffet ikke har villet gaa ind paa denne, i ethvert Fald ikke uden Tilføielse af processuelle Regler, der sikrede en retfærdig Afgjørelse, er heller ikke meget sandsynlig, thi den Straf for Majestætsforbrydelse, som den oprindelige Text har, er jo ingen ny Bestemmelse, men, som paavist i »Dansk Rigslovgivning«, S. 133, den gamle, nedarvede Straf for denne Forbrydelse.

III.

Spor af Leges Waldemari i senere Haandfæstninger.

Det kunde siges, at hvis den her forsvarede Paastand om den rette Betydning af det Lovstykke, der er kaldt den Abel-Kristofferske Forordning, er rigtig, hvis dette Aktstykke virkelig er Kong Valdemar Seiers Lov af 1241, udstedt samtidig med J. L., og hvis fremdeles den yderligere Paastand: at det er denne Kong Valdemars Lov, der stadfæstedes lige til 1376,

ogsaa er begrundet, saa maa det kunne forlanges, at man paaviser i de senere Haandfæstninger Spor, der lede tilbage til Kong Valdemars Lov; thi den Retsbestemmelse, der skal være Grundlaget for alle følgende Haandfæstninger, maa lige saa fuldt have sat sine Spor i de senere Haandfæstninger som dette f. Ex. er Tilfældet med det andet Hovedgrundlag for disse Love, Haandfæstningen af 1282. Sporene ville være af to Slags, dels maa der i de senere Hff. findes Bestemmelser af samme Art som Reglerne i Leges Waldemari, dels maa der kunne paavises Retsbestemmelser, der ændre Regler i disse Leges; thi i den sidste Stadfæstelse paa Valdemars Lov sker Stadfæstelsen kun med det Forbehold: medmindre anderledes er bestemt ved Privilegier eller Haandfæstninger.

Det er nu klart, at en i det Enkelte gaaende Paa-visning af, hvorledes det i Tidens Løb gik med Kong Valdemars gamle Rigsretsregler, ikke kan gives før de enkelte Haandfæstninger efterhaanden underkastes et lignende indtrængende Studium som det, jeg har forsøgt at anvende paa selve Valdemars Lov og paa en Del af Hff. 1282, men da det kan vare længe før vi komme saa vidt, skal det allerede her kortelig paavises, hvorledes senere Haandfæstningsregler staa i Slægtskab med Leges Waldemari. Jeg kan kun indlade mig paa de Regler, som Professor Matzen i »Danske Kongers Haandfæstninger« kalder »Almindelige Retstilsagn«, thi Granskningen af de mere specielle Tilsagns Skjæbne forudsætter Detailundersøgelser, der jo som sagt ikke endnu foreligge. Jeg benytter Prof. Matzens klare og let overskuelige Fortegnelse over Haandfæstningernes almindelige Retstilsagn, der findes i hans ofte anf. Værk S. 125 fig., og følger denne Punkt for Punkt.

1) Kongen maa ikke tro Paasagn af nogen Mand, medmindre Paasigeren vil tilstaa dem for Lov og Døm.

Professor Matzen bemærker, at det aabenbart er Vederlagsrettens Forbud mod Bagtalelse af en Fælle

hos Kongen, som her gaar igjen i Haandfæstningsform, hvorfor Sætningen i de fleste Hff. kun er udtalt i Henseende til Raad og Ridderskab; kun i Kristian II's og Frederik I's Hff. er Sætningen udtalt almindeligere osv. Jeg er aldeles enig med Prof. Matzen i, at vi her have en Retsregel, hvis Kilde er Vederlagsrettens tilsvarende Bestemmelse, men det bør fremhæves, at Vederlagsretten jo her netop er Kong Valdemars Lovs § 11: Item si decurio alium accusauerit ad regem et convictus fuerit o. s. v.

2) Kongen maa ei vredes paa Nogen eller forfølge ham, fordi han paataaler Landets Ret og søger Opreisning ved Domstolene for lidt Forurettelse.

Kilden er Hf. 1320 § 30, jfr. Hf. 1282 § 16; i Leges Waldemari findes intet Tilsvarende.

3) Kongen skal holde sine Breve og maa ikke give Brev mod Brev.

Vald. Lov § 12: Item omnia preuilegia antiquorum et noua et in futurum legittime danda inuolabiliter in perpetuum conscruentur.

4) Kongen skal holde sin givne Leide o. s. v.

Reglen stammer først fra Kong Hans's Haandfæstning.

5) Alle aabne Breve, være sig Gjældsbreve eller andre, som maatte være aftvungne hvilkesomhelst Personer ved Vold, Frygt eller Tvang af Kongen eller i Kongens Navn, skulle være magtesløse og tilintetgjøres.

Vald. Lov § 8: Item exactores jurent... nec pre-textu officii, quod gerant, a subditis extorqueant aliquid.

6) Kongen skal ikke lade sine Embedsmænd feide paa nogen Riddersmand eller hans Tjenere, men have de Tiltale mod Nogen, skulle de tale dem til med Rettergang.

Vald. L. § 8: Exactores ... jurent ... quod juste iudicent secundum nosse et posse ... et a crimine concussionis abstineant.

7) Kongens Embedsmænd maa ikke stævne Nogen

til at møde for sig, men skulle stævne dem til de lovlige Domstole.

Kilden er Hf. 1282 § 11, men denne staar i intim Forbindelse med Vald. Lov § 8. Forholdet mellem de to Retsbestemmelser kan ikke omhandles her, se iøvrigt K. V. L. S. 229.

8) Kongen skal ikke ved sine Breve hindre Rettens regelmæssige Gang gennem de forskellige Instanser, og drage Omsorg for, at Sagerne ved hans Retterthing paa dommes efter Lov og Ret.

Det er i mit Skrift om Dansk Rigslovgivning S. 221 flg. oplyst, at denne Bestemmelse, hvis Kilde er Hf. 1282 § 4, indeholder en Ændring i den Kongen ved Vald. Lov § 13 hjemlede almindelige Beføielse til at udstede Breve. Med Hensyn til Processer for Kongens Thing se Vald. Lov § 13 in fine og D. R. S. 234.

9) Kongen maa ei forbyde nogen Mands Arvetjenere at svare deres Husbond o. s. v.

Reglen stammer først fra Kristian III's Hf.

10) Kongen maa ikke lade Nogen dræbe eller berove hans Gods uden lovlig Rettergang — og

11) Reglerne om Beskyttelse for den personlige Frihed — stammer fra Hf. 1282 §§ 2 og 3 og der findes intet Tilsvarende i Vald. Lov.

12) Forpligtelsen til ikke at indrette nogen Skov til Jagtpark, som ikke har været det paa Kong Valdemars Tid, stammer fra Valdemar III og der findes ingen lignende Regel i Vald. Lov.

13) Kongen maa ikke hugge i anden Mands Skov eller fiske i anden Mands Fiskevand eller bygge paa hans Grund uden rette Eiers Minde.

Vald. L. Art. 16: Item iniusta grauamina revocentur . . . succisiones ex parte regis in siluis alienis.

14) Hvor Kongen havde Lod eller Del i en Mands Skov eller Fiskevand, maatte han ikke forbyde Nogen at dele det til Rebs.

Bestemmelsen hidrører i denne Skikkelse først fra

Frederik I's Hf., jfr. iøvrigt Vald. Lov § 16: *pascua porcorum in siluis regis.*

15) Kongen og hans Fogder maa ei hindre dem, der bo ved Stranden, i at bruge den med al Slags Fiskeri o. s. v.

Bestemmelsen findes først i Kristian II's Hf.

16) Kongen maa ikke gjæste eller stede at gjæste Klostre eller andre Steder eller Almuen til Uskjellighed.

Den egentlige Kilde er Hf. 1282 Art. 17, men Forbud mod ulovlig Gjæstning af Andre end Kongen og Straf herfor findes i Virkeligheden allerede i de almindelige Regler i Vald. Lov §§ 8 og 19, jfr. K. V. L. S. 185.

17) Kongen og hans Embedsmænd maa ikke befatte sig med Vrag, udover hvad Loven hjemler. Dette rene Retstilsagn findes — bemærker Prof. Matzen — dog kun i Kong Hans's Hf. Art. 28, medens de ældre Hff. give Regler om Strandrøveres Straf og Forsøgning mod dem.

Vald. Lov § 21: *Item si naufragus bondonem aliquem impetierit super bonis sibi ablatis, defendet se cum hæretz næfnd, quos discretus aliquis in placito non suspectus nominabit, si autem exactor aliquem super bonis naufragi eo absente impecierit, XII cognatis se purgabit.*

18) Det maa ikke forbydes Rigets Indbyggere at føre deres Eiendele ud af Riget efter eget Tykke.

Vald. Lov § 23: *Item arestaciones non fiant.*

Resultatet af denne Undersøgelse er altsaa, at af de ovennævnte 18 specificerede Punkter staa de 10 i Forbindelse med Regler i Valdemars Lov, saaledes at de enten stemme med de der givne Regler, eller ændre eller videre udforme Leges Waldemari. Af de resterende 8 Punkter hidrøre 4 (4, 9, 14, 15) fra en Tid, der ligger mindst 200 Aar efter Givelsen af Valdemars Lov, og kun fire Punkter (2, 10, 11, 12) stamme fra Tiden mellem 1241 og 1376; deraf stammer atter de to vigtigste, nemlig 10 og 11 fra Hf. 1282.

Spørge vi derfor: Hvor finde vi Grundlaget for de

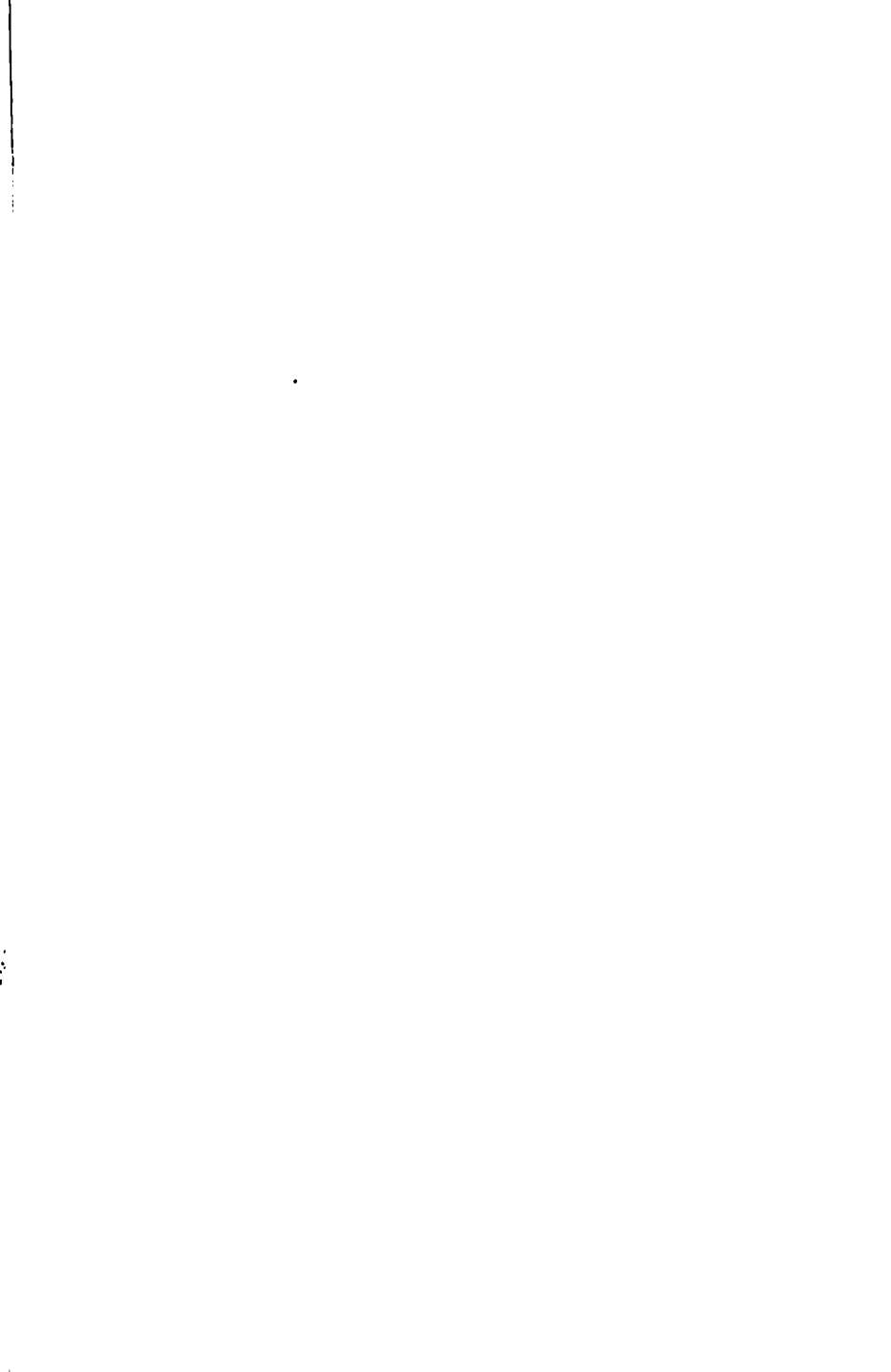
almindelige Retstilsagn, der findes i Haandfæstningerne for Begyndelsen af det 15. Aarhundrede er Svaret, at med enkelte Undtagelser staa alle saadanne Tilsagn i Forbindelse enten med Valdemars Lov eller med Hf. af 1282 eller med begge disse Lovbud. Naar vi yderligere spørge: Hvilke Lovbud maatte stadfæstes i en, i Løbet af det 14. Aarhundrede udstedt Haandfæstning, er Svaret ganske utvivlsomt at det ene Naturlige vilde være, at stadfæste Valdemars Lov og Eriks Lov, eller om man vil, Valdemars Lov, saaledes som den var ændret ved Eriks Lov, og dernæst de særegne Regler i Eriks Lov.

Det var dette Sidste, der skete ved Kong Olufs Hf. af 1376 Art. 17 og følgende Artikler.

I Henhold til hvad her er anført, maa jeg, ialtfald indtil det paavises mig, hvad Leges Waldemari regis er, naar det ikke er, hvad jeg mener, fastholde, at den Lov, hvis Overensstemmelse med J. L. og med Situationen i Aaret 1241 jeg tidligere Punkt for Punkt har paavist, er Kong Valdemars Forordning, given paa Danehoffet i Vordingborg i Marts Maaned 1241, og endvidere, at det er denne Valdemars Lov, der indtil henimod Slutningen af det 14. Aarhundrede stadfæstedes i Haandfæstninger og andre offentligretlige Aktstykker under Navn af Leges Waldemari regis.

Den lovgivende Myndighed i Riget
og Landene i Middelalderen.

Den Behandling, Spørgsmaalet om den lovgivende Magts Indehaver i det 11te, 12te og 13de Aarhundrede hidtil har faaet i dansk Ret, maa siges at lide baade af Uklarhed og Ufuldstændighed.

Medens Rosenvinge i sin Retshistorie (§ 56) mener at Kongen, »uagtet Kongemagtens betydelige Udvidelse i denne Periode (1020—1241) neppe de jure kunde give Love uden Landets Samtykke, skjøndt Knud VI i sin Forordning om Manddrab rigtignok erklærer den lovgivende Magt for en Del af den kongelige Myndighed«, existerer der for J. E. Larsen aldeles ingen Tvivl i denne Henseende. Denne Forf., som i det Hele taget har faaet et urigtigt Blik paa Kongens Betydning og Retsstilling i Middelalderen, fordi han begaar den Hovedfeil at maale Kongens Magt efter de Regler som Provindslovene indeholdt, eller rettere ikke indeholdt herom, slipper fra det ubehagelige, i modsat Retning af hans Theori gaaende Præcedens fra Knud VI's Lov af 28de Decbr. 1200 paa følgende nemme Maade (Skr. I, 2, 81):

»Det kan naturligvis Intet bevise mod Folkets Deltagelse i den lovgivende Magt, at en eller anden Geistlig smuglede en modsat Sætning ind i en latinsk Forordning som Folk i Almindelighed ikke kunde forstaa, og derfor kan Yttringen i Knud VI's Fr. . . . ei tillægges nogen videre Betydning.«

Stemann erklærer, at det »var en fra de ældste Tider indtil Souverænitetens Indførelse fastslaet Regel,

at den lovgivende Myndighed var hos Folket, og at Kongen, om han end paa Thingene... kunde gjøre sin Indflydelse gjældende, dog ikke kunde give eller forandre Love uden Folkets Samtykke (Retshistorie S. 73). Dette Princip finder denne Forfatter for den ældre Tids Vedkommende paa det Bestemtteste udtalt af Historie-skriverne og paa den herfra afvigende benestaaende Udtalelse i Knud VI's Frd. lægger han saa meget mindre Vægt som den efter hans Mening rigtige Theori findes atter i Fortalen til J. L., dog med en Undtagelse. Naar denne samme Hovedregel gjentages i senere Love og Haandfæstninger, er herved dog at erindre, at »Folkets« virkelige Deltagelse i Lovgivningen efterhaanden formindskedes ved Kongens og de høiere Stænders tiltagende Indflydelse og Magt.

I den nyeste Tid har K. Lehmann i sit Skrift: »Der Königsfriede der Nordgermanen« (1886) ligeledes udtalt sig om Kongens lovgivende Magt omtrent i samme Retning som Larsen og Stemann. Forf. mener, at den danske Konges Rettigheder overhovedet ere snævert begrænsede. »Das Landrecht misst seine Befugnisse streng ab« (S. 120). Forf.'s Standpunkt er hermed givet, det er det gamle Larsenske Ræsonnement: at Retsbøgerne skulde kunne vise os Kongens Stilling i det 13de Aarhundrede. I Overensstemmelse hermed er Forf.'s Udvikling om Kongens Stilling til Lovgivningen: Kongen er kun en medvirkende Faktor, men ikke mere end dette. Loven er »eine Vereinbarung zwischen König und Volk«. Man skulde herefter tro, at Lehmann var af en anden og rigtigere Mening end Stemann, thi medens denne vil udelukke Kongen fra al virkelig Deltagelse i Lovgivningen for de enkelte Lande, synes Lehmann ved de ovennævnte Yttringer derimod at indrømme Kongen en Andel i Lovgivningen, vel altsaa saaledes, at Intet kan blive Lov i et Land uden hans Samtykke. Imidlertid vise andre Yttringer af Lehmann, at dette ikke er hans Mening. Naar Saxo taler om Lovgivningsakter

af »mythiske« Konger, er dette efter Lehmanns Opfattelse kun hans Tids Tænkemaade, som her giver sig Odtryk: »Der im Laufe der Zeit sich erweiternde Machtkreis der königlichen Rechte lässt vielmehr den sicheren Schluss auf ihren geringeren Umfang in der vor unseren Quellen liegenden Zeit zu.« Forfatteren mener, at naar der skal dømmes efter Sk. L. og And. Sunesens Parafase, vare paa denne Tid Grændserne mellem Kongens og Folkets Andel i Lovgivningen ikke saa klare, at ikke »die Bauernschaft« skulde have forsøgt ogsaa mod Kongens Villie at sætte Ret, Forf. indrømmer dog, at Kongerne tidlig gik videre, saaledes Kong Knud VI og Valdemar II i Forordningen om Jernbyrds Afskaffelse, der fremstiller sig som »Gesetzssatzung«. »Aber zweifellos bedürftten diese königlichen Verordnungen erst der Annahme seitens der Bauerschaft, um Landrecht zu werden.«

Det vil af disse Citater ses, at Lehmann forsaavidt repræsenterer et Fremskridt i Forhold til de ældre danske Forfattere som han dog tildels har Blik for Adskillelsen mellem Rigsret og hvad han kalder »Landrecht«. De danske Forff. ere derimod ikke komne ud over i taaget Almindelighed at tale om, at »Folket« har Del i »Lovgivningsmagten«, uden at man faar at vide, hvad Folket er og hvad Lovgivningsmagten er.

Den af de ovennævnte Forfattere, som overhovedet har indladt sig paa at fremføre Beviser for, at den lovgivende Magt fra de ældste Tider var hos »Folket«, og at Kongen aldrig paa egen Haand kunde give eller forandre Love, kan som Bevis herfor kun henvise til to Steder hos Ælnoth, nemlig for det Første det Sted, hvor denne Forf. omtaler Harald Heins Lovgivning, og hvor han beretter, at denne Konge »ikke blot gav Folket saadanne Love og Rettigheder, som det selv valgte, men han vilde ogsaa ved sin kongelige Myndighed give disse Varighed, at de kunde gaa over til Efterkommerne, saaledes som de vare vedtagne« (S. R. D. III 341). Der-

næst et andet Sted hos Ælnoth (l. c. 361), hvor han ved at omtale Viborg siger: »Der er et berømt Sted næsten midt i Jylland, som . . . paa Dansk kaldes Viborg . . . hvor der ofte samles en stor Mængde Mennesker fra alle Jyllands Dele baade for at handle om fælleds Sager (eller: afgjøre Retssager) og for at drofte og vedtage Bestemmelser om Lovenes Indhold eller Overholdelse, og hvad der vedtages med den samlede Mængdes fælleds Samtykke, det kan man ikke ustrafiet røkke ved i nogen Del af Jylland.«

Det er strax indlysende, at disse Steder umulig kunne modbevise, at ved Siden af den lovgivende Myndighed, der indenfor visse Grændser har tilkommet Landstthingene i de enkelte Lande, har ogsaa Kongen paa egen Haand kunnet give Love for de enkelte Lande. Det førstnævnte Sted handler om den Rigslovgivning, der fandt Sted, da Harald Hein valgtes til Konge, om Love givne af ham i Forening med en Rigsforsamling ved Isøre; men det er saa langt fra, at dette Sted beviser, at Kongen i Almindelighed ingen Andel havde i den rigslovgivende Myndighed, at tværtimod det Modsatte med Sikkerhed kan udledes af dette Sted hos Ælnoth. Hvis nemlig den rigslovgivende Myndighed udelukkende var hos Folket paa denne Tid, hvad Anledning var der saa til at prise Harald, fordi han »gav Folket Lov til« at vælge de Love, som det ønskede, dette var jo kun hans simple Pligt og fortjente aldeles ingen Roes. Men dernæst siges der, at han med sin kongelige Myndighed vilde give disse Love en saadan Varighed, at de kunde gaa over til Efterkommerne, saaledes som de vare vedtagne. Først ved den kongelige Stadfæstelse faa de Love, som Folket (aabenbart undtagelsesvis) havde faaet Lov til selv at vælge, altsaa en forøget Fasthed, saa at der kunde være Sikkerhed for, at de uforandret gik over til Efterkommerne. Hvorfor? Aabenbart, fordi Kongens Tilslutning til Lovene bevirker, at disse for Fremtiden ikke

kunne ændres uden hans Tilslutning, hvoraf atter følger, at hele denne Sætning aldeles ikke kan forliges med, at den rigslovgivende Magt er hos »Folket« alene. Men naar vi læse længere frem hos Ælnoth om Harald Heins Love, bliver Sagen end mere betænkelig: »Derfor kræve de Danske indtil denne Dag af deres Konger før eller efter Valget de Love, som han har givet (leges ab eo sancitas) og prise og elske Kong Harald som den, der ved de Love, han indrømmede, blev Forsvarer for Freden og Folkefriheden«. Hvorfor krævede de Danske ved Thronskifter Haralds Love af de tilkommende Konger? Disse Love vare jo givne af det selvstyrende Folk, det alene var jo Herre over disse, og hvis Kongen i hin Tid indtog en saa underordnet og afhængig Stilling ligeoverfor Folket som f. E. I. E. Larsen antager, hvad Anledning var der saa til at handle med ham om Lovgivningen, det var jo en Ting, som aldeles ikke vedkom Kongen, men udelukkende Folket. Ja, havde man forlangt en Ed af Kongen paa, at han ikke maatte gjøre Indgreb i den Folket alene tilkommende Lovgivningsmagt, det var en anden Sag, men herpaa gaar Beretningerne jo ingenlunde ud. Den gaar langt snarere ud paa at sætte en Grændse for den lovgivende Magt, som Kongen i Rigsanliggender ellers aabenbart forudsættes at have.

Det andet Sted hos Ælnoth, der er paaberaabt, handler ikke om Rigslovgivning, men om Lovgivningen i et enkelt »Land«, nemlig Jylland. Meningen med denne Passus er at sige, at Landstinget for Jylland holdes i Viborg, hvor der i den Anledning samles Folk fra alle Dele af dette Land, blandt Andet for at drøfte og tage Bestemmelse om Loves Indhold og Overholdelse. Men dette siger jo intet Andet, end at der i Jylland blev givet Lovbestemmelser, gjældende for dette Land, af det paa Landstinget mødende Folk med den Virkning, at disse Lovbestemmelser saa gjaldt for alle Jyllands forskjellige Dele; at dette i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede var saa, er ikke bleven nægtet. Hvad derimod

kan paastaaes, og hvad der skulde modbevises, er, at Kongen ogsaa overfor de enkelte Lande har udøvet en lovgivende Myndighed, væsentlig paa egen Haand eller dog blot med Landets ansete Mænds Raad, og at denne Lovgivningsmagt er udøvet i Konkurrence med den almindelige, folkelige, lokale Lovgivningsmagt, saaledes at den Sidstnævnte maatte vige for de kongegivne Love. At hint Sted hos Ælnoth ikke kan levere noget Modbevis mod en saadan, Kongen tilkommende Lovgivningsmyndighed, maa være indlysende.

Naar nu hele dette Spørgsmaal om den lovgivende Magt i det 11te, 12te og 13de Aarhundrede skal besvares, maa man nødvendigvis, hvad man hidtil har undladt, skjælnøie mellem Rigslovgivning og Landslovgivning. Gjør man da dette, og holder man sig dernæst til, hvad vi med Sikkerhed vide om disse to Arter af Lovgivning i denne Periode, er Resultatet følgende:

Med Sikkerhed vide vi Intet om Rigslovgivning forinden vi ved Harald Heins Kongevalg høre om de da givne Love. Om disse vide vi af Ælnoth, som skrev ikke meget over en Menneskealder senere: 1) at det betragtedes som en særlig Gunst fra Haralds Side, at han tillod »Folket« at vælge disse Love, saadan som det vilde have dem, og at han dernæst stadfæstede Lovene — og 2) at de af ham givne Love bestandig senere bleve forlangte stadfæstede af de tiltrædende Konger.

Om Knud den Helliges Love anfører Ælnoth i cap. XIV (S. R. D. III 352):

»Da nu Hæren var sendt hjem, gav den fromme Fyrste sig igjen som før til at virke for Guds Riges Sag, han haandhævede vældigen Gudsdyrkelsen, gav Kirkens Mænd større Rettigheder, fastsatte ved kongelig Forordning (regali edicto) Iagttagelse af de særlige og lovbefalede Fastetider, saaledes som de holdes i hele Kristenheden, og satte Straf for Overtrædelsen heraf. Alt, hvad der var Gud imod, vilde han efter Evne holde

nede. Trælle, som vare givne fri eller løskjøbte for Penge, de ved eget Arbejde havde samlet, stillede han lige med frie Mænd. Fremmede og Udlændige, hvor de end kom fra, gav han, naar de blot vare sagesløse, som billigt var, lige Ret med de Indfødte, og skjøndt dette forekom de Danske uvant og byrdefuldt, var det dog efter vor Mening Ret i Guds Øine. Han søgte at kue dem, der satte sig op mod guddommelige og mod menneskelige Love, og at bøie de haarde Halse under Retfærds Kongespir.

Der er her Tale om kongegivne Rigslove, thi det gjælder helt igjennem om disse Love, at de angaa Forhold, der maatte bestemmes ens for hele Riget, og der antydes ikke med et Ord, at Lovgivningen var provindsiel. Det er fremdeles saa klart som muligt, at denne Rigslovgivning udovedes af Knud paa egen Haand ved *edictus regalis*, ved Kongelov, endog i Retninger, som gaa mod Folkets Ønsker. Bekjendt er det ogsaa, at han paa egen Haand paalagde Skatter, og at der herved omsider foraarsagedes det Oprør, som voldte hans Død, men det maa vel mærkes, at medens vi høre Klager over hans haarde Love og over den ubillige Maade, hvorpaa Skatter inddreves, høre vi ikke Klager over, at Kongen paa egen Haand gav Love. Hans Eftermand og Broder Oluf Hunger vides ikke at have givet Love, men om Erik Eiegods Lovgivning beretter hans Samtidige, den navnløse Forfatter af Roskildekroniken (S. R. D. I 379): *multas iniquas et injustas leges adinvenit*, en Oplysning, der vel maa være absolut troværdig, forsaavidt angaar Bemærkningen om, at Erik gav mange Love, medens Udtalelsen om disse Loves Godhed selvfølgelig beroer paa Forfatterens Standpunkt. Med Hensyn til de nærmest følgende Kongers Lovgivning beretter Saxo om Kong Erik Emun, at han satte sine Forfædres Love, som paa Grund af Krigene i lang Tid vare satte tilside, i deres forrige Kraft; det antydes altsaa her, at paa hans Tid var der vedblivende,

som i Ælnoths Dage, et System af kongegivne Love, saadanne som vare givne af Kongens Forfædre*). Efter Borgerkrigene, da Valdemar I var bleven Enkekonge, beretter en enkelt Krønike ved Aar 1170, at da blev udgivet »Leges Danorum**), hvorved man unægtelig som Schlegel siger (Ancher Skr. I 234) maa forstaa en almindelig Landslov for hele Danmark. Da denne Efterretning kun findes her, og da den især ikke omtales af Saxo, kan man imidlertid ikke være sikker paa, at der virkelig paa denne Tid er udgivet en ny Rigslov, skjøndt der neppe kan være Tvivl om, at Riget, da det blev gjenoprettet af Valdemar, atter er bleven forsynet med Rigslove. Derimod beretter Saxo (S. 968), at Knud VI i Aaret 1184 paa Samsø afholdt en Herredag: *juris civilis emendandi gratia*. Formodningen er her for, at det er Rigslovgivning, der sigtes til, men det Nærmere herom er ubekjendt.

Resultatet er, at vore Historieskrivere — ingenlunde alene Saxo, hvem man jo altid er rede til at beskyldte for at se paa Alt med sin Tids Blik — overensstemmende berette om Kongernes rigslovgivende Magt fra sidste Trediedel af 11te Aarhundrede og lige ned til den Tid, da vore provindsielle Retsbøger begyndte at blive opskrevne, til Begyndelsen af det 13de Aarhundrede. Denne lovgivende Magt synes at tillægges Kongerne ubetinget og alene, men dette udelukker dog ikke, at Kongerne som Regel have givet disse Love »med de bedste Mænds Raad i Riget«, som det senere hedder.

*) Blandt disse Love maa især nævnes Vederlagsloven, jfr. D. R. S. 12.

***) *Annales Ryenses*, S. R. D. I 163. Da første Del af denne Aar-bog vel er skreven ved Aar 1261 (D. Schäfer: *Die dänischen Annalen*, S. 9), kunde der godt tænkes i denne at forekomme Erindringer om en ikke 100 Aar for udgiven Rigslov, der mulig havde været gjældende til Valdemars nye Rigslov udstedtes 1241, ved hvilken Leilighed Valdemar ifølge Huitfeldts Beretning brændte »de gamle Haandfæstninger«.

Langt vanskeligere er det selvfølgelig derimod at faa Oplysning om Kongens Forhold til Landslovene, til den i de enkelte Landsdele gjældende Ret; thi Historieskriverne, for hvem det laa nær at gjøre Bemærkninger om Rigslovgivningen, der jo kom paa Omtale ved ethvert Kongeskifte, og efter hvilken enhver Konge bedømtes, berøre selvfølgelig i Reglen ikke den provindsielle Lovgivning. En Undtagelse danner dog den ovennævnte Yttring af Ælnoth, hvor han à propos om Viborg omtaler Landstinget der; men foruden denne enkelte Yttring ere vi indskrænkede til at undersøge de os bevarede Optegnelser af Provindsernes Ret for der om muligt at spore Kongens Indflydelse i de enkelte Landes Lovgivning.

Som bekjendt har der med Hensyn til Spørgsmaalet om Oprindelsen til de os overleverede Optegnelser af skaansk og sjællandsk Ret i Tidens Løb hersket forskjellige Anskuelser. Den ældre Mening*) gik ud fra, at det forholdt sig med disse Optegnelser som med Jydske Lov, nemlig at de vare Love, givne af en eller anden Konge, men efter at allerede Kofod Ancher var begyndt at tvivle om Rigtigheden heraf, paaviste Schlegel**), at de skaanske og sjællandske Retsoptegnelser, som ere bevarede os, kun indeholde Privatmænds Optegnelse af den paa et vist Tidspunkt gjældende Ret i vedkommende Landsdel. Der fremkom saaledes en vis Modsætning mellem Jydske Lov, der var, som man i Reglen udtrykte sig, »given« af Kongen, og de sjællandskskaanske Retsbøger, der indeholdt private Optegnelser af vedkommende Provindsers Ret til et vist givet Tidspunkt. Der kunde nu have været nogen Fare for, at man var bleven forledet af denne Opdagelse til at paa-

*) Huitfeldt: Fortale til 1ste Del af Danmarks Historie og Fortalen til And. Sunesens Parafese. Wormii Monumenta Danica p. 23.

**) Afhandling i Astræa, 4de Bind. Om Retssædvaner i Vid. Selsk. Afh. III (1827).

staa, at som en Følge af denne Provindslovbøgenes forskellige Oprindelse indeholdt altsaa den jydsk Lovbog alene kongegiven Lov, og de to andre Provindsers Retsbøger derimod alene sædvansmæssig Ret, men denne Vildfarelse kom i alt Fald ikke strax frem, thi Schlegel havde godt Blik for, at Retsoptegnelserne fra Sjælland og Skaane hidrørte fra en saa sen Tid, at kongegivne Love forlængst vare trængte ind i Provindsernes autonome Ret. Retsamlingerne indeholdt derfor, som det rigtig siges, »en Samling af gamle Kongers Anordninger, Vedtægter og Sædvaner.« Paa den anden Side faldt man heller ikke i den Vildfarelse, at den kongegivne jydsk Lovbog kun indeholdt kongegiven Lov, man indrømmer, at Kilden til J. L. har især været ældre jydsk uskreven Ret, Sædvane og Vedtægt, maaske tildels ogsaa ældre skriftlige Love. Man burde følgelig ogsaa have indrømmet, at de skaansk-sjællandske Retsoptegnelser vel vare forskellige fra J. L. i den Henseende, at de Førstnævnte ikke vare godkendte af Kongen og stillede under hans Bevogtning, men derimod ikke væsentlig i Henseende til Indholdet, men dette skete ingenlunde fuldt ud; man lod sig noget blænde af, at J. L. fremtraadte som en kongegiven Lov og til lagde Kong Valdemar en langt større Indflydelse paa Indholdet, end han i Virkeligheden har havt, eller har villet have. Kongens Virksomhed er indskrænket til, at han, som der staa i Fortalen, har »ladet denne Bog skrive«, hans Fortjenester ere ikke større end And. Sunesens eller hvem der nu ellers lod den gjældende Ret i en Provinds optegne, hvis man da ikke vil antage, at der i Jylland har forhen hersket forskellig Ret i de forskellige Dele af Landet, saaledes at Kong Valdemars Lovbog nu skabte Retsenhed i denne Provinds*). Det er derfor ikke til at undre sig over, at J. L. paafaldende

*) Dette kan sikkert ikke antages overfor Ælnoths Beretning om Landstinget i Viborg.

minder om de andre private Retsoptegnelser, eller at den i visse Maader synes at være mere mangelfuld eller lide af omtrent de samme Svagheder som disse*), ja endog af og til tydelig repræsenterer en ældre Retsudvikling end f. Ex. den tidligere optegnede skaanske Lov — Alt dette er saare naturligt, naar J. L. kun indeholder en Optegnelse af den i Jylland i Aaret 1241 gjældende Ret, men ikke nogen Bearbejdelse af denne, ikke en ny Codex, forfattet efter videnskabelige Grundsætninger, mulig med det for Øie, at den kunde komme til at gjælde for hele Riget. Man sammenligne engang Fortalen til Magnus Lagabæters norske Landslov af 1274 (Norges gl. Love II S. 6 flg.) med Fortalen foran J. L., og man vil blive slaaet af Forskjellen. Kong Magnus anfører, at de forstandigste Mænd i Gule Thing have anmodet om, at Kongen vil forbedre deres Lovbog, som han har forbedret de fleste Lovbøger i Landet. Thingmændene have i denne Anledning dømt Lovbogen aldeles i Kongens Magt, saaat han med de bedste Mænds Raad kan tage fra og sætte til, hvad ham synes nødvendigt. Kongen har saa gennemgaaet Lovbogen, han har set, at den paa mange Punkter kunde forkortes, men ogsaa paa mange Steder maatte have Tillæg. Naar han derfor sluttelig erklærer ligesom Kong Valdemar, at han har ladet skrive denne Bog: (på hofum ver þo þessa bok rita latet), da har dette paa Grund af den foranstaaende Motivering en ganske anden Betydning end den lignende Yttring i J. L., og at dette er saa, ses jo ogsaa af, at Kong Magnus anser det for nødvendigt at fremkomme med en Forklaring om Lovbogens Indretning, fordi saa Meget i den var Nyt, medens Kong Valdemar, næst en pompøs Indledning om Kongens Opgave som Lovgiver, Styrer af Riget og Dommer, der aldeles ikke særlig refererer sig til den jyske Lovbog, kun kort og godt anfører om denne Bog, at han

*) J. E. Larsen, Skr. I 46.

har ladet den skrive, men ikke med et Ord omtaler Anledningen hertil, Forholdet til ældre Love o. s. v. Han lod imidlertid den Lovbog, han havde ladet skrive, stadfæste paa det Danehof, som afholdtes i Marts Maaned 1241 i Vordingborg, og først derved fremkommer der egentlig en bestemt Forskjel mellem J. L. og de skaansk-sjællandske Retsoptegnelser. I Fr. 1241 § 7 hedder det: Detur et conseruetur liber legalis et qui contra ipsum fecerit a domino rege puniatur. Herved lod man provindsiel Lov stadfæste af Rigets lovgivende Forsamling, Noget, som man kjender Exempler paa baade for og senere.

Men naar Forholdet mellem J. L. og de private Retsbøger for Skaane og Sjælland er et saadant, saa kan Spørgsmaalet om Landskabslovenes Oprindelse besvares ens for hele Rigets og for alle Landskabers Vedkommende og til dette Spørgsmaals Besvarelse giver den skaanske Lovgivning Oplysninger, som vi ikke kunne finde i de andre Provindser.

Som Bevis paa, hvordan Kongen paa egen Haand greb ind i den provindsielle Ret, kan nævnes Kong Knud VI's bekjendte Lov af 28. December 1200. Indledningen til denne Lov motiverer Kongens Optræden og fortjener at gjengives i dansk Oversættelse:

»Knud af Guds Naade de Danskes og Slavers Konge sender alle retfærdige Mænd i Skaane sin Hilsen og Gunst! Idet vi varetage det Embede, som ved Guds Naade er overgivet os, erkjende vi os skyldige overfor Alle dem af Eder, som elske Retfærdigheden, til at fremme denne, baade for den Enkelte og for Alle i Almindelighed. Vi ere bekymrede for Eders Velfærd, idet vi baade af Eders Lands fornemste Mænds Klager og ved den menige Mands Vidnesbyrd have erfaret, at Eders Land aabenbart fremfor de andre Lande, som høre til vort Rige, er betynget med Forbrydelser. Uagtet Ingen bør hjælpes i sin Misgjerning, saa sker det dog, at de, som begaa Manddrab, hvorved de burde forarmes (tvært-

imod) beriges, fordi de ved Ran og Røveri tvinge deres Slægtninge, skjøndt Sagen er dem uvedkommende, til at betale saa Meget, som de fordrer. Da vi føle Medlidenhed med denne Eders Plage, og fordi vi vide, at Mange have syndet paa Grund af Udsigten til at slippe for Straf, og at de ved en saa beklagelig Tilstand ere forledede til en saa alvorlig Forbrydelse, ville vi sørge for, at skaffe Lægedom mod denne Sygdom. Og efterdi Loven ikke sættes for de Retfærdige, men for de Uretfærdige, og da vi ønske, saa meget som vi med Guds Hjælp kunne, at forhindre Manddrab, have vi af kongelig Magtfuldkommenhed (*auctoritate regia*) besluttet mod denne Forbrydelse at fastsætte følgende Lov (*hanc legem promulgare*) :

Det maa nu først mærkes, at Kongen i Indledningen til Loven aabenbart vil motivere, hvorfor han indlader sig paa at indblende sig i Landets Ret, og Motiveringen er meget karakteristisk. Den gaar ud paa, at da Kongen beklæder et Embede, hvortil han af Gud er beskikket, og da det hører til dette Embedes Pligter at fremme Retfærdigheden, er Kongen ligefrem forpligtet til at træffe Foranstaltninger hertil, særlig i dette Land, som mest af alle Lande i hans Rige synes at lide under Uretfærdighed i Henseende til Drabsforbrydelsen og dennes Afstraffelse. Dette, at Kongen af Gud har modtaget et Embede, blandt hvis vigtigste Pligter er den at fremme Ret og Retfærdighed, er, som det vil erindres, Hovedpunktet i den Fortale, som staar foran J. L. Kongen er, som det her hedder, Guds Tjencstemand og Lovens Vogter. Det berømte Sted hos Hieronymus, som er optaget i Gratians Dekret c. 23 Caus. 23 qv. 5: *Regum officium est proprium facere iudicium et justitiam* — er Kilden til dette Kongemagtens Krav. Kongen er ifølge den paa kanonisk Ret hvilende Grundbetragtning *minister Dei* og som saadan pligtig til at fremme Retfærdigheden ved at sørge for Afstraffelse af Forbryderne. Det er klart, at han som Guds Embedsmand

ikke i denne Retning er bunden ved nogen Tilslutning til sine Bestemmelser fra dem, hvem Loven gjælder for. Guds Lov (kanonisk Ret) er ikke for Intet helt igjennem Basis for Motivering af Loven. Nødvendigheden af at Kongen skrider ind, siges at ligge i, at der paa Grund af Lovens Mangelfuldhed er Udsigt til at slippe for Straf, og at dette tilskynder (incitare) Folk til Forbrydelser. Den kanoniske Rets Straffetheori findes udviklet f. Ex. i Gratians Dekret Caus. 23 qv. 4 og 6 og den gaar ud paa, at dem, som *dilectio justitiæ* (J. L.'s Fortale: rættens elskuch) ikke kan føre til Retfærdighed, dem skulle Frygten for Straf paavirke saaledes, at Straffelovene gjorde det Onde sjældnere og forhindrede, at Andre smittedes ved det slette Exempel. Den Sætning i Indledningen, at Loven ikke sættes for de Retfærdige, men for de Uretfærdige er direkte tagen fra kanonisk Ret, nemlig af et Pavebrev af Urban II fra Aar 1096: *Justo enim lex non est posita c. 2 Caus. 19 qv. 2**.

Det er som sagt naturligvis ikke tilfældigt, at hele Indledningen til Loven saaledes er gjennemsyret af kanonisk Ret, eller at Kongen fremhæver, at han handler som Guds Embedsmand. Fremhævelsen af, hvad Guds Lov bestemmer, og af Kongen som Fuldbyrderen af hans Villie, skal motivere, hvordan Kongen kan give Loven »*auctoritate regia*«. Endnu skarpere fremhæves Kongens Ret til at give Love paa egen Haand i Efterskriften til Loven:

»Men endskjøndt det hører til Kongens Magtfuldkommenhed at give eller forandre Love, saa have vi dog ikke fra ny givet denne Lov, men vi have kun kaldt denne, som var given i gammel Tid, men ved Aarenes Mængde, som er Aarsag til Forglemmelse, var fordunklet ved Uvidenhedens Taage, tilbage i Menneskenes Erindring, hvorfra den var forsvunden, men vor Lovs øvrige Artikler ere vi rede til, naar Nødvendighed

*) Se iøvrigt ovenfor S. 39.

kræver det, at ændre. Hvis Nogen, besjælet af Dumdristighed, vil modsætte sig denne vor Forordning (Constitutio) skal han straffes med fortjent Straf som den der aabenbart har gjort sig skyldig i Majestætsforbrydelse. Sket i Byen Lund, Aar efter Ordets Igjenfødelse 1201, efter Knuds Kroning det 31te, hans Regjerings 19de Aar d. 28. December, i Overværelse af (assidente) Hr. Absalon, Lunde Erkebisp, og Peder Gjældkær (prefectus) i samme By, tilligemed mange Adelige fra dette Land.

Medens Indledningen til Loven helt var baseret paa kanonisk Ret, smager Efterskriften mere af *leges imperiales*, saaledes som dette alt er bemærket i K. V. L. S. 107, hvorved dog erindres, at kanonisk Ret var baseret paa Romerret, hvor denne ikke indeholdt afvigende Bestemmelser.

Fremdeles kan som Bevis paa, at Kongen paa egen Haand eller ialtfald kun efterat have hørt Stormændenes Raad, gav Love for det enkelte Land, henvises til Kong Valdemar II's Lov for Skaane om Afskaffelsen af Jernbyrd. I Indledningen til denne Lov udtaler Kongen, at da Paven har forbudt Jernbyrd, saa hverken kunne eller ville vi unddrage os fra denne almindelige Befaling: I den Anledning have vi med de bedste Mænds Raad længe og meget undersøgt, hvilken Lov vi kunde sætte i Stedet for Jernbyrd (hvilken loqh ther wi mattum sædiæ mannurn), som Folk bedre kunde bruge, og med gode Mænds Tilslutning (eller Billigelse: etlan) og vort Raad (ware radhe) have vi sat denne Lov saaledes osv. Efterskriften lyder paa: Dette have vi saaledes forordnet (skipat), fordi det er nødvendigt for Folket.

Naar vi nu saaledes overveie, at de to eneste kongelige Forordninger for en enkelt Provinds, der er bevaret os fra Tidsrummet før det 13de Aarhundredes Midte, begge angive Kongen som Lovgiver, saaledes at der høist er Tale om, at gode Mænd eller Adelige have været tilstede eller ere blevne raadspurgte, vil det ind-

ses, at J. E. Larsens og Stemanns Paastand om, at den lovgivende Magt (for Provindserne) ubetinget var hos Folket, saaledes at der hoist krævedes en Stadfæstelse fra Kongens Side paa de af Folket vedtagne Love, ikke uden videre kan tages til Følge. Denne Paastand er en Levning af den overdrevne Forestilling om Bøndernes store Magt og Indflydelse, som næredes ved Paralleler f. Ex. fra et Land som Sverrig, hvis Udvikling er langt bagefter Danmarks, eller ved islandske Sagaers urigtige Benævnelser for de danske Stormænd. Larsens Paastand, at Ytringen i Knud VI's Fr. 1200 om den lovgivende Magt ingen Betydning skulde have, fordi det kun er »en eller anden Geistlig«, som har »smuglet« en saadan Sætning »ind i en latinsk Forordning, som Folk i Almindelighed ikke kunde forstaa«, behøver næsten ingen Imødegaaelse. Skal nemlig dette Ræsonnement gjælde, saa maa altsaa efter samme Princip hele Danmarks latinske Lovstof fra Middelalderen kunne erklæres for Paafund af en eller anden Geistlig, der ikke er den Sætning i alle disse Love og Haandfæstninger, som man ikke med samme Ret kunde paastaa var indsmuglet. Desuden kan der i Anledning af Larsens Indvendinger yderligere gjøres opmærksom paa, at Loven er udstedt i Overværelse af Erkebisp Absalon, Peder Gjældkær i Lund og mange Adelige fra Skaane. Mon disse Mænd kunne betegnes som »Folk i Almindelighed«, der ikke forstod Latin? Men iøvrigt kan alle Betragtninger herover spares, thi vi have en udtrykkelig Erklæring paa Dansk, indført i den Lovbog, som jo skal repræsentere Bøndernes Anskuelse om, hvad der var Lov og Ret i Skaane, og denne gaar ud paa, at Kong Knud paa egen Haand har givet Fr. af 28. December 1200. I Sk. L. V 1 findes som bekjendt indført første Artikel af denne Kong Knuds Lov. Artiklen i Sk. L. begynder med en meget nøie Oversættelse af Kongeloven, og der siges dernæst om denne Bestemmelse: »thættæ havir kunung fore thy swa skipat«. Det anerkjendes her, at Bestemmelsen

beroer paa et Kongebud, nemlig Fr. 28. December 1200, og udelukkende herpaa.

K. Lehmann (Königsfriede S. 125) indtager et fornuftigere Standpunkt end Larsen og Stemann. Han har indset, at det overfor Fr. 1200 og Kong Valdemars Forordning om Afskaffelse af Jernbyrd ikke gik an uforandret at fastholde Paastanden om, at Kongens Andel i Lovgivningsmagten kun var ringe, og at denne derimod væsentlig var hos Folket. Han anerkjender, at begge Forordninger ere kongegivne Love, men han tilføjer: »men disse kongelige Forordninger maatte uden Tvivl først antages af Bønderne for at blive til Landret. Herfor anfører han som Bevis, at Eriks sjællandske Retsoptegnelse fremviser flere Afgivelser i Juryens Dannelse i Sammenligning med den Jury, Valdemar II's Forordning kaldte tillive. Denne Omstændighed viser — mener Forfatteren —, at Indførelsen af Nævninger skete særskilt i hvert Landskab, og at Nævnet i ethvert Landskab undergik Ændringer »durch den Willen der Bauernschaft«, thi for Kongen var der jo ingen Grund til at give den nyskabte Jury i Sjælland en anden Skikkelse end i Skaane.

Dette Argument har imidlertid ingen Vægt. Det er vel saa, at Nævn i Sjælland, ikke dannes ganske paa samme Maade som i Skaane, men dette behøver jo ingenlunde at bero paa der Wille der Bauernschaft. Forf., der skriver om »nordgermanisk« Kongefred, er uagtet al sin Omhyggelighed for at undgaa en Sammenblanding, dog undertiden kommen til Resultater, der for meget blande norske, svenske, ja endog islandske Forhold sammen, som om Retsudviklingen hos »Nordgermanerne« stedse stod paa samme Trin og som om det ikke var en given Sag, at Danmark, allerede paa Grund af dets Beliggenhed, er langt stærkere paavirket af fremmed Ret og i det Hele langt tidligere udviklet, hvilket jo dog Lehmann ellers tilfulde indrømmer. Den Fremhævelse af Bøndernes Indflydelse paa Lovgivningen,

som f. Ex. kan være berettiget for Sverrigs Vedkommende i det 13de Aarhundredes Begyndelse, den kan for Danmarks Vedkommende i samme Periode ikke anerkjendes i den Udstrækning, Forfatteren vil. Hvad specielt Indførelsen af Nævn i Sjælland angaar, da kan Forf. jo ikke godtgjøre, at de Ændringer, som findes i Juryens Sammensætning i Forhold til det skaanske Nævn, at disse Ændringer ikke hidrøre fra Kongen. Det vides jo nemlig ikke med Sikkerhed, hvornaar Eriks sjællandske Lov er optegnet, eller hvornaar Nævn er indført i Sjælland, eller om det Nævn, som vi nu møde i Eriks sj. Lov, er det, som oprindeligt blev indført, eller et, som senere er bleven ændret, eller hvornaar da denne Ændring er sket. Er der det Mindste i Veien for, at Kongen, som ifølge sin Lov for Skaane havde været i megen Tvivl om Lovens Indhold, mulig først har indført Nævn i Sjælland nogen Tid efterat det var indført i Skaane, og at han saa har grebet Leiligheden til at indføre smaa Ændringer -- om Andet er der ikke Tale -- i Nævnets Sammensætning, hvis Hensigtsmæssighed maaske Tiden havde lært ham.

Men Lehmann har desforuden overset, at der i den Retsoptegnelse, der dog vel, som sagt, maa repræsentere »der Wille der Bauernschaft«, hvis ellers denne nogetsteds kommer frem, nemlig i Sk. L's danske Text, findes en Udtalelse, der synes at tale temmelig bestemt imod, at det skulde være nødvendigt før Kongelov blev til Landret, at den blev antaget af Bønderne. Det er jo nemlig den ovenfor nævnte Sætning i Sk. L. V 1., hvor det erklæres »thættæ haur kunung fore thy swa skipat«; der maatte jo, hvis Lehmanns Mening var rigtig, have været tilføjet -- »og Folket vedtaget« eller lignende, men noget saadant findes ikke. Den danske Text gengiver meget nøie Kongelovens latinske Text; en Sammenligning mellem hvorledes And. Sunesen og hvordan den danske Text gengiver Kongeloven, viser,

at den danske Text langt ængsteligere holder sig til Lovens Ord end And. Sunesen.

Kongens Indvirkning paa den provindsielle Lovgivning kommer endvidere frem paa en anden Maade end den hidtil angivne.

And. Sunesen omtaler i sin Parafrase en anden kongelig Forordning, som er udstedt af Kong Valdemar II, foruden den ovenfor omtalte Forordning om Jernbyrds Afskaffelse. I V 3 refererer And. Sunesen Gangen i den senere Tids Lovgivning angaaende Ættebod, der omtales Tiden før Fr. 28 December 1200 og denne Forordnings Bestemmelser. Om denne Retsregel siger han:

Hec autem institutione regia comprehensa*)
 licet aliquantulum fraudibus malignantium obuiarent
 (Skjøndt dette var indført ved et Kongebud, blev det dog ikke sjældent omgaaet ved onde Menneskers Svig).

For nu at undgaa al Svig og Tilbøielighed til Mord — berettes det endvidere — saa:

auctoritate regis Waldemari fratris predicti regis
 kanuti prudentiores scanie tali lege nouissime decreuerunt

Medens det lige foran hed om Knud VI's Givelse af Fr. 28. Decbr 1200 »instituent«, og medens dette Lovbud sagdes at hvile paa »institutio regia«, er det anderledes med den sidste Forordning. Kongen spiller i Forordningen om Ættebod ikke Rollen som Giver af Loven. Den lovgivende Myndighed er derimod hos »prudentiores Scaniae« og Kongen har kun givet sin Sanction til en af disse vedtagne Lov (lex). I Overensstemmelse hermed er det, at saavel Knuds VI's Fr. 28. December 1200 som Valdemar II's Fr. om Afskaffelse af Jernbyrd ogsaa udvortes angive sig selv som givne af Kong Knud og Kong Valdemar, medens det Lov-

*) Her er altsaa ligeledes et Bevis for, at Fr. 20 December 1200 er udelukkende et Kongebud, institutio regia.

stykke, der benævnes af Geheimearkivet »Valdemar II's skaanske Forordning om Ættebod« og af Thorsen »Valdemar II's Forordning om Drab«, som sidstnævnte Forf. bemærker, kun i meget unge Hskr. henføres til Valdemar II. Dette er jo ogsaa meget rimeligt, thi Loven burde langt snarere kaldes: de skaanske Stormænds Retsbestemmelse om Ættebod, stadfæstet af Kong Valdemar II.

J. E. Larsen har, som oftere bemærket, overset Forskjellen mellem Love, givne af Kongerne for hele Riget, Love, givne af dem for et enkelt Land, og Retsbestemmelser, vedtagne af et Landskab og stadfæstede af Kongen. Han er derfor i sine iøvrigt saa udmærkede Studier over J. L., som findes i hans Skr. I. 1. falden i Forundring over, hvordan det kan gaa til, at J. L. ikke synes at have respekteret den skaanske Retsbestemmelse om Ættebod (anf. St. S. 118), og dog er det vel klart, at det ikke vedkom Jylland, hvad de vise Mænd i Skaane havde vedtaget, og det er vel ogsaa indlysende, at Kong Valdemar ingenlunde behøver at have haft samme Motiver til at indføre hin Bestemmelse om Ættebod i Jylland som i Skaane. Ikke heller maa det undre os, at end ikke rent kongegivne Lovbud for Skaane, der indførte Ændringer i den ældre Ret, f. Ex. Valdemar II's Forordning om den, der omkommer i Ler- og Rævegrave, spores i J. L. De Principper, som Kongerne vilde sætte igjennem for hele Rigets Vedkommende og i alle Landslove, dem maa man ikke søge i Forordninger for enkelte Lande, men dem skal man søge i Rigslovene, og vi komme herved til den tredje Vei, ad hvilken Kongen fik Indflydelse paa den i Landskaberne gjældende Ret.

Det er nu imidlertid i den Periode, vi her omhandle, vanskeligt at paavise hvilken Indflydelse de paa Rigmøder af Konge og Stormænd vedtagne Love have haft paa Provindsernes Ret, thi Tiden har ikke levnet os en eneste saadan Rigslov, og vi kunne derfor heller

ikke godtgjøre, hvorledes Bestemmelser i saadanne Rigslove skabte provindsiel Retsenhed ved over hele Riget og i samtlige Provindser at indføre samme Regel om et eller andet Institut. Den første større Rigslov, vi have fuldstændig, Fr. 1241, indeholder imidlertid aabenbart ikke saa faa Regler, som gaa ud paa enkelte Punkter at skabe Retsenhed mellem Provindsernes Lovgivning (se K. V. L. S. 181, 184, 188, jfr. S. 190, 192), og at denne Virksomhed fra Konge og Danehofs Side for Provindslovgivningen ogsaa tidligere har været i Gang, kan næppe betvivles*). Det er saaledes vistnok klart, at f. Ex. Provindslovenes Regler om Ubodemaal og om de større Forbrydelser, som medføre Fredløshed eller Livsstraf, ere bragte i saa nær Overensstemmelse ved Rigslovsbestemmelser, om end der mulig her kan spores flere til forskellige Tider vedtagne Rigslovsbestemmelser, der indbyrdes ikke have været ganske overensstemmende, sammenlign f. Ex. Sk. L. V 6—8, And. Sun. V. 19, »Botløs mal: (Thorsens Udg. af Sk. L. S. 73) og Orbodemaal c. 1. At den mærkelige Overensstemmelse, der findes mellem en stor Del Steder i skaanske og sjællandske Retskilder skyldes Kongernes og Rigsforsamlingernes Virksomhed, kan der neppe være Tvivl om. —

Efterat vi nu have set den Maade, hvorpaa kongegiven Rigslov og kongegivne Provindslove fik Indflydelse paa Retsudviklingen i de enkelte Lande, og Kongens Virksomhed i Henseende til at stadfæste Retsbestemmelser, vedtagne af de enkelte Lande, maa der sluttelig spørges, om der overhovedet tilkom de enkelte Lande nogen Ret til paa egen Haand at vedtage Love, og, hvis dette besvares bekræftende, om der tilkom de enkelte Lande en Ret til at vedtage Love endog i

*) Vi have som ovenfor berørt f. Ex. Saxos Vidnesbyrd om, at Knud VI har i Aaret 1184 holdt et Rigmøde paa Samsø juris civilis emendandi gratia (Saxo. Ed. Müller S. 968).

Strid med Kongens Villie, eller om mulig Befoielsen i denne Retning var indskrænket til at lovgive paa de Omraader, hvor Kongen ikke indblandede sig?

Forelobig maa det mærkes, at vi ikke nu ved nogen udvortes Undersøgelse kunne oplyse, hvor meget af de os bevarede Retsbogers Indhold er Kongelov og hvor meget, der stammer fra gammel Sædvane eller Vedtagelser paa Landstingene, thi end ikke Sk. L. eller And. Sunesen anfore, undtagen rent undtagelsesvis, Oprindelsen til de forskellige Lovbud. Vi vide f. Ex. af And. Sunesen, at Sk. L. V 1--6 er optaget fra Knud VI's ovenfor omtalte Fr. 28. December 1200, men havde vi alene den danske Text, vilde vi kun have kunnet vide, at en Del af V 1 var kongegiven Lov, de øvrige Artikler anføres, som hele Lovbogens andet Indhold, uden Angivelse af Kilden. Ligeledes anfører Sk. L. V 21 en Forordning af Valdemar II uden med et Ord at nævne, at Bestemmelsen skriver sig fra ham. Paa den anden Side nævnes af og til Kongebud jfr Sk. Sk. L. V 17 og VI 4. And. Sunesen anfører i Reglen, naar Kongebud, der skrive sig fra Knud VI og Valdemar II forekomme, men altid er dette ikke Tilfældet, saaledes bemærkes det ikke, at hans Art. V 17—18 og en Del af 19 og 20 ere tagne af Fr. 28. December 1200. Det er endvidere klart, at And. Sunesen systematisk kun omtaler Lovgiveren, hvor Love, givne af Knud VI eller af Valdemar II, fremkomme. Han omtaler af og til den gamle, i Tidens Løb skiftende Ret med Hensyn til enkelte Institutioner, saaledes i III 7: *Diversis temporibus a diversis regibus diversa sunt jura prodita super concubinarum filiis**), han nævner tre forskellige Stadier, hvoraf det sidste, *»nouum ius quod nunc obtinet*», jo vel efter Sammenhængen, som Thorsen ogsaa antager, maa hidrøre fra en Fr. af Valdemar II, der ikke kjendes.

*) Altsaa endog med Hensyn til et rent privatretligt Institut er Kongens Virksomhed som Lovgiver hjemlet fra gammel Tid

Medens And. Sunesen her antyder ældre Kongelove, men ikke Kongerne, der have givet dem, omtales paa andre Steder den ældre Ret kun i al Ubestemthed som antiquæ leges i Modsætning til noua regis Waldemari constitutio (V 13) eller det siges diversis temporibus diversa sunt jura prodita (se V 1).

Naar endog And. Sunesen, som dog ses at have havt Blik for Retsinstitutionernes historiske Udvikling, ingenlunde altid nævner de med ham samtidige Kongers Lovbud og systematisk aldrig nævner ældre Kongers Navne, medens han dog berører deres Lovgivningsvirksomhed, saa er det ikke til at undre sig over, at Retsbøgerne i Reglen tie om Oprindelsen til de Lovbud, de indeholde. Som bekjendt indeholde de sjællandske Retsbøger Intet herom, ligesaa lidt som den jydsk Lovbog.

Det er endvidere vel klart, at en ikke ringe Del af Retsbøgenes Indhold bestaar af Retssætninger, som overhovedet ikke ere formelig vedtagne, men bero paa gammel Sædvane og Praxis*). Dette er »den gamle Ret«, og Spørgsmaalet er altsaa egentlig, om »den nye Ret« kan fremkomme paa anden Maade end enten ved Kongebud eller derved, at Retssætninger, som vare vedtagne af Landets Repræsentation, stadfæstedes af Kongen.

Dette Spørgsmaal berøres af K. Lehmann i hans oftere citerede Skrift om Kongefreden (S. 124) idet han anfører, at »den danske Retsoptegnelse for Skaane«, beretter paa to Steder om en Strid mellem Konge og »Landrecht«. Disse to Steder ere V 17: Omkommer en Mand i Lergrav eller Rævegrav, da bøder den, der lod grave, 3 Mk., dog siger Kongen, at for saadanne Sager og Grave skal man ikke bøde, — og VI 4: Alt det, som frels Mand bøder for med 40 Mk., det skal

*) F. Ex. V. sj. L. II 42. Er. sj. L. II 48 med Hensyn til Reglen om Tiden for Thingets Afholdelse.

han, naar hans Træl gjør det, bode for med 9 Mk. eller udlevere Trællen og erlægge 6 Mk., men Kongen vil have til Lov, at Træl kan aldrig forgjøre mere end 3 Mk., naar der ikke foreligger Manddrab. Under Henvisning til, at And. Sunesen i V 8 gjengiver den sidste Yttring om Kongens Villie saaledes: Sed rex Waldemarum noluit consentire o. s. v., mener han at kunne udlede, at i dette Tilfælde har »die Bauernschaft« villet sætte sin egen Villie igjennem overfor Kongen, som holdt paa den gamle Ret. Den Vaklen, som paa disse Punkter viser sig hos Sunesen og hos Forf. af den skaanske Retsbog, viser efter Lehmanns Mening, at Grændserne mellem Kongelov og Folkets Andel i Lovgivningen endnu ikke vare faste, og at Kongens Andel i Lovgivningen endnu ikke var saa retsbestemt, at ikke die Bauernschaft skulde have forsøgt at sætte Ret ogsaa mod Kongens Villie.

Det lader sig nu imidlertid ikke oplyse, om det i de ovennævnte Tilfælde er Kongen, som har holdt paa den gamle Ret, eller om det ikke netop er ham, der har villet indføre noget Nyt, idet And. Sunesens latinske Text aabenbart ikke giver os nogen Oplysning herom, men dernæst er det uden Hjemmel her at tale om, at det er die Bauernschaft, der holder paa andre Regler end Kongen. Ikke med et eneste Ord omtales Bønderne som lovgivende eller deltagende i Lovgivningsmagten i skaanske Retskilder. I Klager over den bestaaende Retstilstands Ufuldkommenheder møde vi ikke alene meliores terræ, men ogsaa vulgares, se Indledningen til Knud VI's Fr. 28. December 1200, men som deltagende i Lovgivningen finde vi derimod kun nævnt »nobiles« (Fr. 1200), »the beste manna« eller »gothra manna« (Fr. om Jernbyrds Afskaffelse), eller prudentiores Scanix (And. Sun. III 2, V 3). Medens de to første Bestemmelser aabenbart sigte til Adelen, den Del af Folket, der mødte paa Rigsforsamlinger og stod i et særegent Forhold til Kongen, hvorfor de høist naturlig ogsaa medvirkede ved

hans Lovgivning for de enkelte Lande, omfatter derimod Ordet prudentiores vistnok i det Hele Provindsens ansete Mænd, især nobiles og majores, men dog ogsaa ansete Bønder. Men at opfatte Ordet som udelukkende angaaende die Bauernschaft, dertil haves ingen Hjemmel.

Fremdeles kunne de af Lehmann fremdragne Steder af Sk. L. efter vor Mening ikke bevise, at Undersaatterne have holdt paa en anden Ret end den, Kongen ønskede gjældende, thi begge Steder faa en ganske naturlig Forklaring, naar man antager, at det, Kongen vil have til Lov, eller som han har sagt skal være Lov, er i Forhold til de lige foran citerede Regler, nye Retsregler, indførte ved Kongebud. Det var i saa Fald ganske naturligt, at den, der sammenskrev Skaanes Ret, først skrev den gamle nedarvede Ret og saa den nye Ændring paa samme Maade som han har gjort det i V 19—21, hvor Forfatteren af Lovbogen først har skreven den gamle Ret og dernæst den nye, idet han dog her har glemt at sige, at denne nye Ret skriver sig fra et Kongebud, jfr. derimod And. Sunesen V 13.

Vi maa saaledes fastholde, at der ikke i nogen af Retsbøgerne findes udvortes Kjendetegn, hvoraf man kunde slutte, at Bønderne skulde have forsøgt paa, end sige gennemført, at give Retsregler i Strid med Kongens Villie. Et indtrængende Studium af Retsbøgernes indre Sammenhæng og Sammensætning kan mulig føre til at oplyse, at enkelte Retssætninger hidrøre udelukkende fra Landstthingenes Vedtagelse. Det er jo i ethvert Tilfælde klart (se ogsaa Ælnoths Beretning ovenfor), at i ældre Tid vedtog Landstthingene ofte paa egen Haand Retssætninger, gjældende for vedkommende Land. Men dette er en ganske anden Sag og har Intet at gjøre med Paastanden om, at Bønderne paa den Tid Retsbøgerne nedskreves, kunde lovgive mod Kongens Villie.

Hvor lidt die Bauernschaft, endog forsaaavidt angaar Herredsanliggender, er en selvstyrende, over egne Anliggender myndig Korporation, der kan optræde mod

Kongen, røber f. Ex. en Bestemmelse som den i Er. sj. I.. II 48. Til et ret Thing kræves tre Betingelser: rette Tid, rette Sted og et vist Antal Thingmænd:

Stathin ær then rætær, ær kunung hauer giuit oc the hauæ allæ giuæt ia vithær thær i hæræth æræ, thet ma oc æcki anner stath skiutas utæn mæth allæ hæræthz mannæ vilæ oc kunungs ia.

End ikke en saa aldeles lokal Institution som Herredstinget kunde Herredsmændene tage Bestemmelse om paa egen Haand uden Kongens Samtykke, hvorledes kan man saa tro, at den lovgivende Myndighed over et helt Land skulde være overladt til die Bauernschaft, saaledes at Bønderne kunde give Love ei alene uden Kongens Samtykke, men endog mod hans Protest?

Naar man tænker tilbage paa, hvad der foran er oplyst om den lovgivende Magt, og sammenligner dette med en saadan Regel som den i Er. sj. I. II 48, kunne vi sikkert paastaa, at der paa den Tid, vore Provinds-ovbøger nedskreves, ikke er bleven givet Love for Landene, uden at Kongen enten udtrykkelig eller stil- tiende har givet sit Samtykke dertil.

Man kunde undre sig over, at vi ikke hidtil have berørt Fortalen til J. L., thi man pleier jo at paastaa, at denne skulde indeholde en vigtig Regel om den lovgivende Magt (Rosenvinge, Retshist. § 56, Stemann, Retshist. S. 74, Matzen, Danske Kongers Haandfæstninger S. 98—99). Grunden til at J. L.'s Fortale ikke i det Foregaaende er berørt mellem de Lovbud, der kunde give Oplysning om Indehaverne af Lovgivningsmagt paa Retsbørgernes Tid, er imidlertid, at den Regel, der findes i Fortalen, og som man har paastaet indeholdt en Fastsættelse af, hvem der var raadig over Lovgivningsmagten, ikke indeholder nogen almindelig Regel og ikke direkte har nogen Bestemmelse om Indehaveren af Lovgivningsmagten. Reglen er, som paavist i Afhandlingen om Kilderne til J. L.'s Fortale, rettet mod at inddrage romerrettlige Sætninger i Danmarks Rigslov-

givning, og den indeholder derfor kun i Forbigaaende en Forudsætning om, at Rigslove kunne fremkomme ved, at Kongen giver og alt Land tager ved; der siges altsaa kun, at Love, som opfylde denne Betingelse, ubetinget ere forbindende for Domstolene; senere i Fortalen oplyses vi derhos om, at denne Slags Love i Reglen ikke kunne ophæves eensidig af Kongen. Da der saaledes hverken direkte gives nogen Regel om Lovgivningsmagtens Indehaver, ikke heller nogen almindelig Regel desangaaende, men kun nedlægges Forbud mod at domme mod en vis Slags Love, kan det ikke sluttes, at det er Meningen at fastslaa, at der ikke kan gives Love, som tilveiebringes paa en anden Maade end ved Overenskomst mellem Konge og alt Land. —

Se vi nu sluttelig tilbage paa denne Undersøgelse ville vi strax komme paa det Rene med, at de tidligere Forfattere, der have afhandlet Spørgsmaalet om den lovgivende Myndighed, ere komne altfor let til deres Resultater; thi Spørgsmaalet om Lovgivningsmagten lader sig ikke besvare i een bestemt Sætning. Der maa tages Hensyn til Lovenes Forskjellighed saavel i Henseende til Omfang og Rækkevidde som i Henseende til Indhold. Vi kunne tænke os:

- I. Rigslove, der gjælde for hele Riget (alle Lande), enten for alle Undersaatter eller for visse Klasser (Vederlagslove). Disse Love kunne atter være:
 - A) Rigslove, udstedte af Kongen paa egen Haand.
 - B) Rigslove, vedtagne paa Rigmøder af Kongen og de der Mødte. Disse Love kunne atter være:
 - a. Love, hvis Indhold udelukkende er Lovstof, der ikke vedrører det i Retsbøgerne optagne provindsielle Retsstof, altsaa egentlige Rigslove.
 - b. Love, som gjælde for alle Rigets Lande, og hvis Indhold vedrører det provindsielle Lovstof, hvorved der altsaa tilsigtes at skaffe Ensartethed tilveie i Provindsreglerne.

C) Rigslove, udstedte af Rigets Stormænd paa egen Haand.

II. Provindslove, der kun gjælde for et enkelt Land.

A) Udstedte af Kongen paa egen Haand.

B) Udstedte af Kongen og de paa Rigsmoder Mødte.

C) Givne af Kongen i Forening med vedkommende Lands Stormænd.

a. Initiativet til saadanne Love udgaar fra Kongen.

b. Initiativet tages af Stormændene.

D) Love (Domme) udstedte af Landstthingene.

Exempler paa disse mange forskjellige Slags Love lade sig ikke altid nævne, thi vi operere jo med tænkte Tilfælde og der er desforuden kun bevaret os saare faa Retskilder udenfor Provindslovbøgerne. Som Exempel paa en Rigslov, om hvilken det kan paastaaes, at Kongen paa egen Haand har udstedt den, kan nævnes Fr. af 9. Oktober 1276, (se herom D. R. S. 161 og Matzen, Danske Kongers Hff. S. VIII). Valdemar II's Fr. 1241 kan nævnes som Exempel paa en Rigslov, der baade har egentlige Rigslovsbestemmelser og tillige Provindslovstof. Senere kom det som bekjendt dertil, at man sondrede mellem Haandfæstninger, der indeholdt rene Rigslove og Recesser, der unificerede Provindsret. Som Exempel paa Provindslove, der udstedtes af Kongen paa egen Haand, kan nævnes Fr. 28. December 1200. Som Provindslove, udstedte af Kongen og Rigsrepræsentationen, kan, foruden Jydske Lov, nævnes de 3 Frdn. af 1284 for Skaane, Sjælland og Jylland. Kongen og et enkelt Lands Stormænds lovgivende Virksomhed belyses ved Afskaffelse af Jernbyrd i Skaane; Initiativet udgik her fra Kongen. Et Exempel paa samme Slags Love, men med Initiativ fra Stormændenes Side, haves i den af Valdemar II stadfæstede skaanske Fr. om Ættebod. Paa Love, der vare vedtagne af et Landstthing, haves intet Exempel, men en stor Mængde af de i Provinds-

lovbøgerne optagne Retsnormer har vistnok Landstinget i vedkommende Provinds til Kilde. Biskop Knud Mikselsens Angivelse af Retskilder viser os, hvorledes Landstingene paa hans Tid afgave Domme, der akcepteredes som almindelig bindende Retsforskrifter i vedkommende Land; det Samme har uden Tvivl været i Brug ogsaa paa den Tid Provindslovbøgerne bleve nedskrevne, men ganske vist kan denne Retskilde jo kun i meget uegentlig Forstand henregnes til Lovgivning.

Overfor den Vanskelighed, der aabenbart er forbunden med at holde Adskillelsen mellem Rige og Lande klart for Øie, have vi anset det for nødvendigt at opstille det ovenfor angivne Skema over, hvorledes Love kunne tænkes at fremkomme, men naar det spørges, hvorledes Love de jure kunde fremkomme, maa vi i Henhold til det ovenfor Udviklede først fastholde, at vi savne udtømmende almindelige Lovregler om den lovgivende Magt, saavel for Riget som for Landenes Vedkommende. Hvad Riget angaar, kan man maaske af J. L.'s Fortale indirekte slutte, at Lovgivningsmagten i Reglen er hos Kongen og Rigsrepræsentationen, og det kan ligeledes antages, at den almindelige lovgivende Myndighed for Landenes Vedkommende er enten hos Kongen og Rigsrepræsentationen eller hos Kongen og Stormændene i vedkommende Land, men ligesom J. L.'s Fortale dog undtagelsesvis, nemlig overalt hvor kanonisk Ret og Lov maatte medføre Regler, som stride mod dansk Ret, synes at tillægge Kongen Ret til at lovgive*) for Riget paa egen Haand (jfr. Kong Valdemar II's Fr. om Afskaffelse af Jernbyrd), saaledes er det, hvad Landene angaar, vist, at Kongen har udstedt Landslove paa egen Haand.

Sikkert er det derimod, at man ikke med de ældre Forfattere kan besvare Spørgsmaalet om Indehaveren af den lovgivende Magt i een enkelt Sætning. Det er lige urigtigt i al Almindelighed at sige, at den lovgivende

*) Se herom ovenfor S. 63.

Magt er hos Kongen, hos Folket eller hos Kongen og Folket i Forening. Det Hele er mere et Spørgsmaal om Magt end om Ret. I Tidens Lob har Rigslovgivning og Provindslovgivning formodentlig snart været mere præget af Kongens Villie, snart mere af Folkets Ønsker, alt eftersom Kongemagt eller Folkemagt har spillet den største Rolle. Men skal Spørgsmaalet om Indehaveren af den lovgivende Magt i Rige og Lande besvares for Valdemarerne's Tid, da er det, af hvad ovenfor er fremsat, klart, at man for det Første i den Lovgivning, der udøvedes af Konge og Folk, maa ved »Folket« væsentlig tænke paa Stormændene, baade for Rigets og Landenes Vedkommende, og dernæst, at man i denne Lovgivning absolut maa tillægge Kongen den første Plads. Om der de jure kunde gives Love for Rige og Lande eensidigt, enten af Kongen eller af »Folket«, maa staa hen. De facto har Kongen enkelte Gange hævdet for sig Retten til eensidigt at lovgive for et enkelt Land og »Folket« synes at have tiet dertil, paa den anden Side ere formodentlig mange Landslovgivelser vedtagne af Landenes Repræsentationer og stiltiende godkjendte af Kongerne. Det egentlig brændende Spørgsmaal: Hvad skete, naar Konge og Rige, eller Konge og et enkelt Land, vare af afvigende Mening om et Lovgivnings-emne, maa besvares derhen, at dette var et Magtspørgsmaal. Overfor det enige Rige maatte Kongen selvfølgelig som Regel ubetinget føie sig, men overfor et enkelt Land er der formodentlig oftere givet Regler, som Landene ikke saa ganske frivilligt ere gaede ind paa.

